

**KÜLTÜREL DEĞİŞİM AÇISINDAN
BOŞNAK MÜZİK KÜLTÜRÜ: KÜTAHYA
ÖRNEKLEMİ**

Ezginur KÜÇÜKDÜRÜM

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Uğur TÜRKMEN

Haziran, 2019

Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜZİK ANASANAT DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KÜLTÜREL DEĞİŞİM AÇISINDAN BOŞNAK MÜZİK
KÜLTÜRÜ: KÜTAHYA ÖRNEKLEMİ**

Hazırlayan
Ezginur KÜÇÜKDÜRÜM

Danışman
Prof. Dr. Uğur TÜRKMEN

AFYONKARAHİSAR 2019

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Kültürel Değişim Açısından Boşnak Müzik Kültürü: Kütahya Örnekleme” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

13.06.2019

Ezginur KÜÇÜKDÜRÜM

TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ ONAYI

JÜRİ ÜYELERİ

İmza

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Uğur TÜRKMEN
Jüri Üyeleri : Dr. Öğr. Üyesi Safiye YAĞCI
: Dr. Öğr. Üyesi Aydın ATALAY

Müzik Anasanat Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Ezgi Nur KÜÇÜKDÜRÜM'ün “Kültürel Değişim Açısından Boşnak Müzik Kültürü: Kütahya Örneklemi” başlıklı tezi, 13.06.2019 günü saat 16:00’ de Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Sınav Yönetmeliği’nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıda isim ve imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Elbeyi PELİT
MÜDÜR

ÖZET

KÜLTÜREL DEĞİŞİM AÇISINDAN BOŞNAK MÜZİK KÜLTÜRÜ: KÜTAHYA ÖRNEKLEMİ

Ezginur KÜÇÜKDÜRÜM

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MÜZİK ANASANAT DALI

Haziran 2019

Danışman: Prof. Dr. Uğur TÜRKMEN

Boşnaklık; genel itibariyle Bosna-Hersek, Sırbistan, Karadağ gibi Balkan ülkelerinde yoğunlukla yaşamakta olan, tarih boyunca pek çok etnik grup ve boy ile etkileşimde bulunarak, özellikle Osmanlı Devleti'nin bu toprakları fethiyle başlayan süreçte Müslümanlığı kabul eden grupları bütünleştirici ve birleştirici bir kimlik olarak kullanılmaktadır.

Özellikle Osmanlı Dönemi'nde Müslümanlığın yayılmasının ardından Boşnakların tarihsel süreç boyunca yaşamış oldukları toplumsal olaylar (Balkan Savaşları, Bosna Savaşı, Yugoslavya'nın dağılması ve bu süreçte yaşanan katliam ve soykırımlar) sonucu Boşnaklar yurtlarını terk ederek Anadolu'ya göç etmişlerdir.

Anadolu'nun pek çok ili ve köyü olmak üzere göç ettikleri bölgelerde bir Boşnak kimliği ve kültürü oluşturdukları bilinmektedir. Bu çalışma; Boşnakların tarihsel süreç boyunca yaşamış oldukları iç ve dış göçler sonucu özellikle yerleştikleri Kutahya ili merkezi ve üç Boşnak köyü olarak belirlenen Çayca,

Parmakören, Yenibosna köylerinde oluşturdıkları, genelde Boşnak kimliği özelde ise müzik kültürünün araştırılmasını hedeflemektedir.

Özellikle değişen çağ ve toplumsal olaylar, Boşnakların zaman içerisinde yerleştikleri köylerden şehir merkezlerine göç etmelerine sebebiyet vermiştir. Yaşanan bu iç göç ise çeşitli kültürel etkileşim ve değişimlere yol açmaktadır. Bu sebeple, Boşnakların göç ederek yerleştikleri bölgelerde devam ettirdikleri Boşnak kimliğinin, sosyal yaşam ve müzik pratiklerine olan etkisi, iç ve dış göçler sebebiyle oluşan kültürel değişimin, Boşnak müzikleri ve geleneklerine olan etkisinin araştırılması bu çalışmanın amaçları arasındadır.

Bu amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilen alan araştırması özelinde, Kütahya'nın üç Boşnak köyünde yaşamakta olan Boşnakların müzikal pratiklere yönelik pek çok kültürel ve tarihsel veriyi koruyamadığı saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Boşnaklar, Kültür, Değişim.

ABSTRACT

BOSNIAK MUSIC CULTURE IN TERMS OF CULTURAL CHANGE: SAMPLING IN KÜTAHYA

Ezginur KÜÇÜKDÜRÜM

AFYON KOCATEPE UNIVERSITY

THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

DEPARTMENT OF MUSIC

June 2019

Advisor: Prof. Dr. Uğur TÜRKMEN

Bosniak it has been used as an integrative and unifying identity, especially in the Balkan countries such as Bosnia and Herzegovina, Serbia, Montenegro, which interact with many ethnic groups and tribes throughout history, especially those accepting Islam, which started with the conquest of these lands by the Ottoman Empire.

The Bosniaks had experienced many breakdowns (the Balkan Wars, the Bosnian War, the dissolution of Yugoslavia and the massacres and genocides during this period) throughout the historical period, so the Bosniaks migrated to Anatolia following the Islam's spread during the Ottoman Empire

It is known that Anatolia has formed a Bosniak identity and culture in many provinces and villages where they have migrated. This study; As a result of the in and out migrations of the Bosniaks during the historical period, they settled in the villages called Çayca, Parmakören and Yenibosna in Kütahya.

Especially the changing ages and social events caused the Bosniaks to migrate from their villages to the city centers. This internal migration leads to various cultural interactions and changes. Therefore, the aim of this study is to investigate the Bosniak identity, the effects of migrating to their social life and music practices, in the settlements where they settled, and the cultural changes due to internal and external migrations.

Keywords: Bosniaks, Culture, Change.

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın hazırlanmasında, öncelikle akademik bilgi ve birikimi ile beni yönlendiren değerli danışmanım, Afyon Kocatepe Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Müdürü sayın Prof. Dr. Uğur TÜRKMEN'e, çalışmanın tüm bilgi, belge ve veri toplama sürecinde, özveri ile çalışarak bana evini açan, tüm köylere ulaşımımızı ve kaynak kişilerimiz ile iletişimimizi sağlayan arkadaşım Onur KURT'a ve değerli KURT AİLESİ'ne, köylerde gerçekleştirdiğimiz araştırmalar sürecinde beni evinde misafir eden, bilgi paylaştan, düşün ve kınalarına kabul ederek verilerin paylaşımına izin veren AKTAŞ, KÖKDEMİR, KIZILKAYA, BAL ve MUTLU ailelerine,

Boşnakça şarkıların toplanma sürecinde sabırla hatıralarını canlandırmaya çalışarak bu şarkıları bizimle paylaşan Zekeriya KURT, Raif ARI, Nebahat YAKIŞ, Nazmiye BAL, İbrahim ARI ve Süleyman KARTAL'a, şarkıların notaya alınarak makamsal analizlerini gerçekleştirmemde yardımcı olan değerli hocam, Anadolu Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Öğr. Gör. Danyal MANTI'ya, Afyon Kocatepe Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Öğr. Gör. Ömer BİLDİK'e ve şarkıların Boşnakça sözlerinden Türkçeye olan çevirilerinde yardımcı olan Meryem ASLAN'a, köyler hakkında bilgi ve belgeler toplamamızı sağlayan Çayca Köyü Bosna Kültür ve Yardımlaşma Derneği Başkanı Rahmi YÖRDEM'e,

Merkezde gerçekleştirdiğimiz araştırmalar içerisinde, işlerinden vakit ayırarak bilgi paylaştan Melih ASLAN ve Murat TEKİN'e, manevi destek ve yardımları için Osman ÖZTEKİN, Emel ATILA, Nihat DELEN ve arkadaşım Ali ÖNAL'a,

Son olarak, maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen ailem Belgin-Murat KÜÇÜKDÜRÜM'e teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

YEMİN METNİ.....	ii
TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	vi
ÖNSÖZ.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi

GİRİŞ.....	1
------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM ARAŞTIRMANIN İÇERİĞİ

1. KÜLTÜR.....	3
1.1. KÜLTÜRLEME	5
1.2. KÜLTÜRLENME	6
1.3. KÜLTÜRLEŞME	7
1.4. KÜLTÜREL YAYILMA	8
2. KİMLİK.....	8
2.1. KÜLTÜREL KİMLİK VE MÜZİK.....	10
3. GÖÇ, DİASPORA VE ASİMİLASYON KAVRAMLARI ÜZERİNE.....	12
4. BOŞNAKLAR VE BOŞNAK KİMLİĞİ.....	17
4.1. TÜRKİYE'DE BOŞNAKLAR.....	26
5. KÜTAHYA BOŞNAKLARI.....	29
5.1. SOSYAL YAŞAM PRATİKLERİ.....	49
5.1.1. Sivil Toplum Kuruluşları.....	49
5.1.2. Kültürel Özellikler.....	52
6. PROBLEM DURUMU.....	63
7. ARAŞTIRMANIN AMACI	63
8. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	64
9. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI.....	65

10. ARAŞTIRMANIN SAYILTILARI	65
11. İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR.....	66

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

1. ARAŞTIRMANIN MODELİ.....	67
2. ARAŞTIRMANIN EVREN VE ÖRNEKLEMİ.....	68
3. VERİ TOPLAMA YÖNTEMLERİ.....	69
4. VERİLERİN İŞLENMESİ.....	70

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

1. MÜZİKAL PRATİKLERE İLİŞKİN BULGULAR VE YORUM.....	72
1.1. MÜZİKSEL ÖZELLİKLER.....	72
1.2. ÇALGILAR	79
1.3. ORTAK ŞARKI VE TÜRKÜ REPERTUVARI.....	84
1.4. KINA	108
1.5. DÜĞÜN	122
1.6. EĞLENCE RİTÜELLERİ	133
2. KÜLTÜREL UYUM, DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜME YÖNELİK BULGULAR VE YORUM.....	141
2.1. KÜLTÜREL UYUM SÜRECİ.....	141
2.2. KÜLTÜREL DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜMÜN SOMUT ÖRNEKLERİ.....	143
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	151
KAYNAKÇA	154

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1. Göç Haritası.....	27
Şekil 2. Çayca Uydu Görüntüsü	30
Şekil 3. Çayca Uydu Görüntüsü	30
Şekil 4. Çayca Köyünde Bulunan Mağaralardan Biri	32
Şekil 5. Çayca Köyü	32
Şekil 6. Çayca Köyü	33
Şekil 7. Çayca Köyü Mezar Çukuru	33
Şekil 8. Çayca Köyünde Akan Çay	34
Şekil 9. Çayca Köyünde Akan Çay	34
Şekil 10. Çayca Köyü Girişi	35
Şekil 11. Çayca Köyü Çeşme	35
Şekil 12. Çayca Köyü Cami	36
Şekil 13. Sabri Kurt ve Ailesinin Soy Bilgileri	37
Şekil 14. Sabri Kurt ve Ailesinin Soy Bilgileri	37
Şekil 15. Çayca Nüfus Verileri	38
Şekil 16. Parmakören Uydu Görüntüsü	39
Şekil 17. Parmakören Uydu Görüntüsü	40
Şekil 18. Parmakören Nüfus Verileri.....	40
Şekil 19. Parmakören Girişi ve Meydanı.....	41
Şekil 20. Parmakören	41
Şekil 21. Yenibosna Uydu Görüntüsü	42
Şekil 22. Yenibosna Uydu Görüntüsü	43
Şekil 23. Yenibosna	44
Şekil 24. Yenibosna Nüfus Verileri	44
Şekil 25. Yenibosna Porsuk Çayı	45
Şekil 26. Yenibosna Girişi	46
Şekil 27. Aktaş Ailesi'nin Evi ve Orhan Aktaş'ın Anne-Babası	47
Şekil 28. Yenibosna Cami	47
Şekil 29. Murat Tekin'in Baharat Dükkanı	48
Şekil 30. Sabri Kurt'a Ait Tır	58
Şekil 31. Zekeriya-Fatma Kurt'un Çayca'daki Evleri ve Mostar Köprüsü	60
Şekil 32. Melih Aslan'ın Sigorta Acentesindeki Ofisi ve Mostar Köprüsü	60
Şekil 33. Kurt Ailesi'nin Evinde Bulunan Bosna-Hersek Haritalı Saat	61

Şekil 34. Sabri Kurt'un Tırında Bulunan Boşnak ve Türk Bayrağı	62
Şekil 35. Kütahya İlçe ve Köy Haritası	65
Şekil 36. Yenibosna'da "Dedo" Denilen Tepe	82
Şekil 37. Oj Jusufe	85
Şekil 38. Oj Jusufe	87
Şekil 39. Belma Kurtişoğlu "Jusufe Kolo"	89
Şekil 40. Raslo Drvo Bademovo	91
Şekil 41. Raslo Drvo Bademovo	93
Şekil 42. Ja Uranio Jutros Rano	96
Şekil 43. Zelenise Šaša	97
Şekil 44. Zavedi Provedi Kolo Halilu	98
Şekil 45. İzvir Voda İzverala	99
Şekil 46. O Tud İde Mlado Momce	101
Şekil 47. Vihar Više Grano Maše	103
Şekil 48. Etkinliklerin Gerçekleştiği Tesis	108
Şekil 49. Tesisin Yapım Tarihi	109
Şekil 50. Çayca Köyü Sünnet Kınası	109
Şekil 51. Çayca Köyü Sünnet Kınası	110
Şekil 52. Çayca Köyü Sünnet Kınası Damat Halayı	110
Şekil 53. Kınada Giyilen Kıyafetler	111
Şekil 54. Kınada Giyilen Kıyafetler	112
Şekil 55. Boşnak Geleneksel Kıyafeti Djimija (Ortada)	112
Şekil 56. Çayca Köyü Sünnet Kınası	113
Şekil 57. Çayca Köyü Sünnet Kınası	113
Şekil 58. Düğün ve Kına Davetiyesi	114
Şekil 59. Kütahya Merkez Kız Kınası	115
Şekil 60. Kütahya Merkez Kız Kınası	115
Şekil 61. Kütahya Merkez Kız Kınası	116
Şekil 62. Kütahya Merkez Kız Kınası	116
Şekil 63. Kız Kınası Testi Kıırma	117
Şekil 64. Kütahya Merkez Kız Kınası	117
Şekil 65. Boşnak Geleneksel Kıyafeti Djimija	118
Şekil 66. Yenibosna Yemekli Erkek Kınası	119
Şekil 67. Yenibosna Erkek Kınası Çalgıcılar	120
Şekil 68. Yenibosna Erkek Kınası	120
Şekil 69. Yenibosna Erkek Kınası	121

Şekil 70. Yenibosna Erkek Kınası	121
Şekil 71. Yenibosna Erkek Kınası	122
Şekil 72. Düğün ve Kına Davetiyesi	123
Şekil 73. Parmakören Düğün Yemeği	123
Şekil 74. Parmakören Kız Alma	124
Şekil 75. Kütahya Merkez Düğün	124
Şekil 76. Kütahya Merkez Düğün Zeybek Gösterisi	125
Şekil 77. Sünnet Düğünü Davetiyesi	126
Şekil 78. Çayca Köyü Düğün Konvoyu	126
Şekil 79. Çayca Köyü Düğün Konvoyu	127
Şekil 80. “Boşnak” Yazılı Tır Plakası	127
Şekil 81. Çayca Yemekli Sünnet Düğünü.....	128
Şekil 82. Çayca Köyü Sünnet Düğünü	128
Şekil 83. Çayca Köyü Sünnet Düğünü	129
Şekil 84. Düğün Davetiyesi	130
Şekil 85. Çayca Köyündeki Boşnaklara Ait Tırlar	130
Şekil 86. Düğün Konvoyu	131
Şekil 87. Kütahya Merkez Düğün Yemeği.....	131
Şekil 88. Kütahya Merkez Düğün.....	132
Şekil 89. Kütahya Merkez Düğün.....	132
Şekil 90. Çayca Köyü 5. Geleneksel Pita Şenliği	134
Şekil 91. Çayca Köyü 5. Geleneksel Pita Şenliği	135
Şekil 92. Çayca Köyü 7. Geleneksel Pita Şenliği	135
Şekil 93. Çayca Köyü 8. Geleneksel Pita Şenliği Gazete Haberi	136
Şekil 94. Çayca Köyü 8. Geleneksel Pita Şenliği	137
Şekil 95. Çayca Köyü 8. Geleneksel Pita Şenliği	137
Şekil 96. Çayca Köyü 8. Geleneksel Pita Şenliği	138
Şekil 97. Çayca Köyü 8. Geleneksel Pita Şenliği Mehteran Ekibi	138
Şekil 98. Çayca Köyü 8. Geleneksel Pita Şenliği	139
Şekil 99. Çayca Köyü 8. Geleneksel Pita Şenliği Folklor Ekibi	139
Şekil 100. Çayca Köyü 8. Geleneksel Pita Şenliği Folklor Ekibi.....	140
Şekil 101. Çayca Köyü 8. Geleneksel Pita Şenliği Folklor Ekibi.....	140

GİRİŞ

İnsan; biyolojik, fizyolojik, psikolojik ve kültürel bir canlıdır. Sahip olduğu bu kültürel özellik sebebiyle diğer canlılardan farklılaşır. Çünkü kültür, insanın içine doğmuş olduğu toplumu, diğerlerinden ayrı ya da aynı kılan özellikleri taşıma, uygulama ve aktarma bilincidir. Bu bilinç bizi çevremizdeki diğer insanlara bağlar. Ancak kültür durağan bir kavram olmamakla birlikte nesilden nesile aktarılırken, diğer kültürler ile girdiği etkileşimler, değişmekte olan çağın getirileri ve toplumsal olaylar sebebiyle iç içe geçebilir, farklılaşabilir, değişebilir yahut dönüşebilir. Bu çalışmada kültür kavramı altında değinilmiş olan kültürel süreçler; bir toplumun, etnik bir grubun kendi kültürü ile karşılaştığı bir başka kültür sonucunda girmiş olduğu etkileşim, değişim, gelişim gibi süreçleri ve bu süreçlerin sonuçlarını tartışabilmede yardımcı olacaktır. Bu amaçla, araştırmanın içeriğine değinilerek, temel kavram ve tanımların yapıldığı birinci bölümde; kültür, kültürel değişim gibi konular işlenmiş, kültürleme, kültürlenme, kültürlenme ve kültürel yayılma gibi kültürel süreçler ele alınmıştır. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde, tanımları yapılmış olan bu kavramlar; Boşnakların Türkiye'ye göç etmeleri ile beraber yerleştikleri Kütahya ili merkez ve köylerinde devam ettirdikleri yaşam sürecinin incelenmesi açısından temel alınmıştır.

Bir topluluğu oluşturan kültürel özelliklerin her biri o toplumun kimliğini tanımlamadaki önemli belirteçlerdir. Bir toplumun müzik dili ise, o toplumun kültürünü yansıtmada belirleyici bir kimliktir. Çalışmada, kimlik kavramı altında Boşnakların kültürel kimliği ve müzik ilişkileri ele alınarak, Boşnakların siyasal, toplumsal, ekonomik sebeplerden ötürü yaşadıkları bölgelerden ayrılarak göç etmeleri sonucu yaşanan kültürel süreçlere, yerleştikleri Kütahya ili ve üç Boşnak köyünde devam ettirmekte oldukları sosyal yaşam pratikleri ve kültürel özelliklerine değinilmiştir. Çalışma içeriğinin oluşum sürecine dair bilgilerin yer aldığı ikinci bölümde; araştırmanın yöntem ve modeline, seçilen evren ve örnekleme, verilerin toplama ve işleme yöntemine yer verilmiş, bulgu ve yorumların bulunduğu son bölümde ise; Kütahya ili merkez ve köylerinde yaşamlarını sürdüren Boşnakların, müziksel özellikleri, çalgıları, ortak şarkı ve türkü repertuarı, kına, düğün ve

eğlence ritüelleri incelenerek, yaşanan iç ve dış göçler sonucu oluşan kültürel uyum değişim ve dönüşüme yönelik bulgulara yer verilmiştir.

Boşnaklar, Balkanlarda pek çok etnik grup ve boy ile etkileşimde bulunarak yaşamlarını sürdürmüş, tarihsel süreç boyunca yaşanan siyasal, toplumsal ve ekonomik olaylar sebebiyle Türkiye'nin pek çok bölgesine göç etmişlerdir. Özellikle Balkanlar ve Türkiye üzerindeki göç yolları sebebiyle de Trakya, Marmara ve Ege bölgesinde yoğunlukla yaşadıkları tespit edilmektedir. Ancak çalışma; nitel araştırma tekniklerinden yararlanarak, alan araştırmasını esas alması sebebiyle yalnızca Kütahya ili ve üç Boşnak köyü olarak belirlenen Çayça, Parmakören, Yenibosna köyleri ile sınırlı tutulmuştur.

Çalışma; Boşnakların Türkiye'ye göç ederek yerleştikleri Kütahya ili özelinde belirlenen üç Boşnak köyü üzerine gerçekleştirilmiş olması sebebiyle etnomüzikolojik bir çalışmadır. Boşnakların yerleştikleri bölgelerde sosyal yaşam ve müzik pratiklerini devam ettirip ettirmedikleri, zaman içerisinde köylerden kentlere doğru gerçekleşen iç göçün bu gelenekleri ne derece etkilediği yahut etkileyip etkilemediği bu çalışmanın temel problemleri arasındadır.

Alan araştırmasını esas alan bu çalışmada; tarama, gözlem ve görüşme gibi nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılmış, alan araştırması kapsamında kayda alınan görsel-işitsel veriler içerik analizi yapılarak işlenmiştir. Ayrıca, literatür taraması ve sözlü tarih gibi veri toplama yöntemlerinden yararlanılmış olması bakımından betimsel bir çalışmadır.

Kültürel değişim odaklı bu çalışmanın; Türkiye il merkez ve köylerinde yaşamlarını sürdüren Boşnak grupları ve müzik gelenekleri hakkında yazılı materyalin yeterli sayıda bulunmayışı, bu geleneklerin değişen toplumsal olaylar sonucu gelişen iç ve dış göçler sebebiyle uğradığı kültürel etkileşim ve değişimin sonuçları bakımından önemli olduğu düşünülmekte, ayrıca müzik sosyolojisi, halk bilim ve etnomüzikoloji çalışmalarına örnek teşkil edebileceği ve alanında özgün olduğu varsayılmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN İÇERİĞİ

1. KÜLTÜR

19. yüzyıl, Avrupa’da düşünce ve ekonomi alanında pek çok gelişim ve değişimin yaşandığı önemli bir çağdır. Endüstri, ticaret gibi ekonomik alanlarda yaşanan yenilikler, coğrafi keşifler ve bu bağlamda gelişen imkânlar dâhilinde “insan”, “kültür”, “toplum” gibi konular, bilim ve felsefe gibi düşünsel alanların önemli çalışma disiplinleri arasına girmiştir. Özellikle bu konular Antropoloji, Sosyoloji, Etnoloji, Etnografi, Arkeoloji, Halk Bilim ve Etnomüzikoloji gibi sosyal ve beşeri bilimlerin gelişim göstermesine sebebiyet vermiştir. Temel çalışma alanı ve başlangıç noktası “insan” olan bu disiplinler, insanı fizyolojik, psikolojik ve kültürel yönleri ile inceleyerek saptamalarda bulunur. Bu sebepten insan, sahip olduğu bu özellikler ve hâkim olduğu alan genişliği ile diğer canlılardan ayrılır.

Özellikle bir canlı olarak insanın, yaşadığı dünya üzerinde karşılaştığı ve maruz kaldığı pek çok reaksiyona karşı tek başına bir varlık göstermesinin mümkün olmadığı bilinmektedir. Bu durum onun, diğer insanlarla bir arada yaşama uğraşı göstermesine, örgütlenme gibi içgüdüsel davranışlar sergilemesine sebebiyet vermektedir. Bu içgüdü, insanları birbirlerine yakınlaştırarak bağlar ve bu bağ toplumları, toplumlar ise kültürü meydana getirir. Kültür, bir toplumun içine doğduğumuz andan itibaren tüm hayatımızı ve kimliğimizi oluşturmamızı sağlayan, bir arada bulunduğumuz toplumun yeme-içme, giyinme, barınma, eğlenme ve benzeri gibi tüm sosyal yaşam pratiklerini meydana getiren hareketler bütünüdür.

Kültür, doğuştan başlayarak bilinçli ya da bilinçsiz edindiğimiz, içimize sindirdiğimiz, özümlediğimiz bilgilerin tümüdür. Bu bilgiler, dış dünyaya davranışlarımızla, yaptığımız araç ve gereçle yansır. Bu bilgilerin ışığında

karşımızdaki insanların davranışlarını yorumlar, yorumladıktan sonra da ona göre bir davranış şekli oluştururuz (Erdener, akt. Kaplan, 2013: 22).

Sosyal ve beşeri bilimlerin gelişimi ile birlikte pek çok bilim insanı kültür kavramını çeşitli şekillerde ele alarak incelemiş ve tanımlamıştır. Bu tanımların her birinde, insanın toplumsallığı ve kültürün içine doğulan bir hareketler bütünü olduğu ibaresi dikkat çekmektedir. Uçan'a göre;

Genel olarak *kültür* bir bütündür. İnsanın yarattığı her şey bu bütün içinde yer alır. İster maddî ve manevî ister olgusal ve kavramsal olsun, insanın oluşturduğu her şey bu bütün içinde kapsanır. Bu bağlamda, insan etkinliğinin her ürünü ve ürünle sonuçlanan her etkinlik süreci *kültürdür*. Geniş anlamıyla kültür denilince insanlar, insan toplulukları, toplumlar ve tüm insanlık tarafından oluşturulup geliştirilen yaşam tarzlarının, yaşam biçimlerinin her biri, toplamı, tümü ve bütünü anlaşılır (2015: 11).

Kültürün toplumsal boyutu ve bütünlüğü yanı sıra nesilden nesile aktarımı, onun durağan bir kavram olmadığını göstermektedir. Özellikle dünya üzerinde pek çok ırk, ulus-millet ve sayısız etnik grubun var olduğu gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, tek bir kültürden bahsetmek mümkün değildir. Siyasal, ekonomik ve toplumsal olaylar sebebiyle dünya üzerindeki toprakların sınırları sürekli değişmekte ve gelişmektedir. Bu durum şüphesiz ki insanları ve dolaylı olarak toplumları da etkiler. İnsanların düzenli bir etkileşim içerisinde oluşu ise kültürün devamlı olarak taşındığını, farklı kültürler ile karşılaştığını, kimi zaman değiştiğini yahut geliştiğini, böylece hiçbir kültürün homojen bir yapıya sahip olmadığını göstermektedir.

Kültürün değişik tanımları vardır. İnsanlar, doğdukları günden itibaren devamlı bir değişme içindedir. Küçükken düşünülmeyen işler, büyüdükçe yapılmaya, fikir, düşünce ve yapısında değişimler olmaya başlar. O halde insanların biraraya gelerek meydana getirdikleri topluluklar değişmez mi? Buna verilecek cevap evettir.

Kültürün maddi ve manevi unsurlarındaki değişimler, o toplumda birtakım değişikliklere yol açar. Karasabanla tarım yapan insanlarla, traktörle tarım yapan insanlar arasında, farklılık olması kaçınılmazdır.... Kültürün kişiden kişiye aktarılması gereği, onun statik değil dinamik olduğunu gösterir. Kültürün değişimi hızlı, ya da yavaş olabilir. İnsanlığın zamanımıza kadar geçirdiği evrimler, bunun en güzel örnekleridir. Değişimin sebebi, insan-insan, insan-tabiat, insan-çevre ilişkileri ve nihayet toplulukların ilişkileridir. Bir değişim, bir temas sonucudur (Ay, 1990: 16-17).

Görülebileceği gibi kültür tanımı üzerine yapılan pek çok inceleme, kültürün, ait olduğu toplumlara özgü bütüncül bir dil olduğunu ve onun zaman içerisinde değişim-gelişim gibi süreçlere maruz kalarak dinamikliğini koruduğunu vurgulamaktadır.

Değişim, koşullu/koşulsuz, büyük/küçük, toplu/dağınık, ilkel/modern, yerleşik/göçmen, güçlü/zayıf gibi ikili karşıtlıklar içinde ifade edilen her bireyin veya toplumun yaşadığı süreç içerisindeki yapısal farklılıklarının gözlemlenmesi olayıdır. Değişimin gözlemlenmesi için en önemli unsur süreçtir ve bu süreç tanımsızdır. Değişim anlık olaylarla çok kısa sürede ortaya çıkabileceği gibi, asırlarla ifade edilebilecek kadar uzun sürelerde de oluşabilir. Fakat her durumda değişim kaçınılmazdır ve her birey/toplum bundan kendi payına düşeni almak durumundadır (Akat, 2011: 12).

Bir toplumun, etnik bir grubun kendi kültürü ile karşılaştığı bir başka kültür sonucunda girmiş olduğu etkileşim, değişim, gelişim gibi süreçler, *Kültürleme*, *Kültürlenme*, *Kültürleşme* ve *Kültürel Yayılma* gibi alt kavramları meydana getirmektedir. Bu ve buna benzer daha pek çok kavram ise *Kültürel Süreçler* altında ele alınmaktadır. Tanımların tamamı kültürel değişimi vurgulamaktadır. Bu süreçler sonucunda kültürel bir paylaşım olabilir, biri diğerini daha fazla etkileyebilir, biri diğeri karşısında kültürü yansıtmada pasif kalabilir yahut karşılaşan kültürler, birbirlerinin kültürünü harmanlayarak yeni bir kültür oluşturabilir. İçine girilen bu kültürel süreç ve bu sürecin sonucu ne olursa olsun kültürün değişimi söz konusudur. Ancak değişimin zamanı net olmamakla birlikte ne yönde olacağı da kesin değildir.

1.1. KÜLTÜRLEME

Bireyin, içine doğduğu toplumun kültürünü meydana getiren, tüm davranış ve yaşam biçimini öğrenme ve kavrama sürecidir. Burada toplumun ve bu bağlamda kültürün belirleyici görevi, bireyi bebekliğinden ölümüne dek eğitmektir. Bir nevi içine doğulan kültürün zamanla şartlı ve içgüdüsel bir şekilde tekrar edilmesi ve bu hareketlerin düzenli davranışlar halini alarak “o kültürün” bir parçası olmaktır.

Başka sosyal bilimlerde ve bağlamlarda toplumsallaşma, sosyalizasyon ya da en geniş anlamıyla *eğitim* olarak adlandırılan bu süreç bitimsizdir; çünkü insan hayatının her evresinde o evreye ilişkin kültürel öğeleri öğrenmesi gerekir. Örneğin doğduğumuz andan itibaren cinsiyet rolleri öğreniriz; bu bakımdan *erkeklik* ve *kadınlık* biyolojik özellikleri dışında doğuştan taşıdığımız şeyler değil, kültürel olarak inşa edilmiş durumlardır (Aydın, 2007: 38).

Örneğin Türkiye’de doğan bir bebeğin dili, dini bu ülkede yaşayan insanların dil ve dini olacaktır. Yemek yeme alışkanlıklarından, giyimine, barınma ve yaşam ihtiyaçlarına, sosyal davranışları ve ilişkilerine kadar her şey Türkiye’de yaşayan insanların ve öncelikle ailesinin ona vereceği bu kültürel eğitim sonucunda şekillenecektir. Ancak tek bir kültürün varlığı ya da doğruluğundan bahsedilemez. Örneğin Türkiye’de pek çok etnik grup bulunmakta ve etniklik farklı kültürel

değerleri de beraberinde getirmektedir. Kısacası bireyin hangi toplumda hangi kültüre ait olduğuna bakılmaksızın, mensubu olduğu toplumun kültürünü öğrenme sürecine kültürleme denmektedir.

1.2. KÜLTÜRLENME

Bu kavram, antropologlar ve araştırmacılar arasında farklı şekillerde tanımlanmış ve ele alınmıştır. Bu yönüyle *Kültürleme* kavramı kadar kesin bir tanımının yapılmadığı görülmüştür. Aydın' a göre;

Farklı kültürel yapılardan gelen kişilerin başka bir kültürel alana gelmeleri durumunda ya da geldikleri yerde yeni bir uyarlama ihtiyacıyla karşılaştıklarında, ne içine girdikleri kültürde bulunan ne ait oldukları kültürde var olan yeni bir öge yaratmaları, yeni bir bireşime varmaları durumudur. Kentleri saran *gecekondular* bunun tipik örneğidir. Kentlerde gördüğümüz gecekondu, ne kırsal bölgelerdeki mesken tipine ne de kentlerin bildik mesken tipine benzemektedir. Dolayısıyla köyden kente gelenler, bir *kültürlenme* biçiminde, buradaki yeni barınma ihtiyaçlarına yönelik yeni bir konut formu meydana getirmişlerdir. Arabesk müzik de bu tür bir örnektir. Bu müzik biçimi ne daha önceki geleneksel müzik alışkanlıklarına ne de alışıldık kent müziğine uyan bir tarzda, modernleşme sürecinde yeni bir kentsel müzik türü olarak ortaya çıkmıştır (2007: 39).

Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere; kültürlenme kavramı iki farklı kültürün karşı karşıya gelişinde taraflardan birinin, ihtiyaçları doğrultusunda yeni bir kültür yaratma ve edinmesine, yeni bir kültür tarafından kültürlenmiş olmasına denmektedir. Ancak Balaman'a göre (1981: 169-176);

Tüm insanlar, bir kültür çevresi içinde doğar, büyür ve yetişir. Bu anlamda bireyin ait olduğu kültür çevresine uyumu söz konusudur. Uyum durumu, bireye, daha önce de belirttiğimiz gibi kültür tarafından kazandırılır.

Doğuştan başlayarak edinilen kültürün ışığı altında diğer insanların davranışlarını yorumlayan birey, ona göre bir davranış şekli tutturur. Böylece, bulunduğu kültürün bir parçası olur. Her kültür, varlığını sürdürebilmek için, bireyleri kendi ortamına uyabilecek bir biçimde yaşama hazırlar. Söz konusu uyum, yavaş yavaş gerçekleşir ve ömür boyu sürer. Bireyin, yaşadığı kültürdeki özellikleri kazanmasına ve ait olduğu kültüre uyum sağlamasına *kültürlenme* denir. Aynı süreç, toplum ya da kültür açısından düşünüldüğünde, yani bireye, bulunduğu kültürün aktarılması söz konusu olduğunda, *kültürleme* ile karşı karşıya kalınır. Kültürlenme, kültürleme sürecinin edilgen biçimidir (akt. Engin, 1990: 167-168).

Bilgin' e göre ise (2003);

Yeryüzünde farklı kültürlere ait kişi, grup ya da topluluklar farklı nedenlerle (göç, felaket, daha iyi yaşam koşulları vb.) hareket halindedirler. Farklı kültürlerin karşılaşması sonucunda bireyler, gruplar ve topluluklar birbirlerinin kültürlerinden etkilenirler. Kültürlenme kavramı, belirli bir kültüre mensup kişilerin bir başka kültürden kişilerle temaslarında yaşadıkları kültürel ve psikolojik değişim süreci ya da değişimlerdir (akt. Şeker, 2006).

Kültürlenme kavramına yönelik bu üç farklı tanım incelemesine göre, kültürün bir birey ya da farklı bir kültürce benimsenmesi durumu söz konusudur. Yine de bu kavramın iki farklı kültürün oluşturduğu yeni bir kültürü mü, bir bireyin içine girdiği kültüre adaptasyon sürecini mi yoksa bir kültürdeki insanların farklı bir kültürle temasa geçmesinden sonra taraflardan birinin diğerine benzemesini mi ifade ettiği kesin olarak anlaşılamamıştır.

1.3. KÜLTÜRLEŞME

İki farklı kültürün karşılıklı etkileşime girmeleri sonucu birbirlerini etkilemeleri ve değiştirmeleri durumudur. Bu sürecin sonunda iki kültür de birbirine benzer özelliklere sahip olmakla birlikte kendi varlığını korumaya ve tekrar etmeye devam edebilir. Ancak bazen bazı kültürel unsurlar birbiri içerisinde harmanlanarak karışabilir, belirli bir özelliğin hangi kültüre ait olduğu dahi bilinemeyecek düzeyde ortaklaşabilir.

Tarihte gördüğümüz en büyük kültürleşme hareketlerinden birisi İÖ. 4. yüzyılın sonlarında başlayan Helenizm hareketidir. Büyük İskender'in doğu seferleri ile başlayan bu süreçte Helen kültürü bir yandan İran, Mezopotamya ve Hint kültürlerinden etkilenecek değişime uğrarken doğu kültürleri de belirli ölçülerde Helen kültürünün etkisi altına girmiştir. Benzer biçimde Osmanlı kültürü Balkanlar'a girdiğinde oradaki Slav kültürü üzerinde büyük bir etki yarattı; Slav dillerine pek çok Türkçe kelime geçti, kahvenin Osmanlılar üzerinden Balkanlar'a yayılmasıyla, Türkiye'dekine benzer kahve alışkanlıkları ortaya çıktı; öte yandan Balkan kültürleri de Osmanlı kültürünü etkiledi. Pek çok Balkan yemeği Osmanlı mutfağına girdi; müzik, halk oyunları vs. gibi halk kültürüne ait pek çok öğe, aynı zamanda Balkanlarda yaşayan Türkçe konuşan toplulukların kültür özellikleri haline geldi (Aydın, 2007: 38-39).

Farklı kültürlerin birbirleri ile karışarak bir şekilde alış-verişe girmeleri ve sonuç olarak kültürleşmelerine sebep olan en büyük etmen çeşitli göç olaylarıdır. Tarihsel süreç boyunca coğrafi keşifler, fetih ve savaşlar, doğal afetler gibi siyasi, ekonomik, tabii olaylar pek çok toplumun farklı topraklara göç etmesini gerektirmiş yahut zorunlu kılmıştır. Yaşanan iç ve dış göçler sonucunda birbiri ile etkileşim içine giren her toplum; yeme, içme barınma gibi temel ihtiyaçları, giyim-kuşam, inanç, gelenek-görenek, eğlence gibi sosyal yaşam pratiklerini karşılıklı olarak paylaşmıştır.

Kültürleşme sürecinde, aralarında gerçekleştirdikleri karşılıklı etkileşimin bir sonucu olarak hem ana akım toplumun hem de göç etmiş olan azınlık toplumun dilinde, değerlerinde ve davranışlarında değişimler meydana gelmektedir. Bu değişimlere karşın, her iki grubun özlerinde birbirlerinden farklı olmayı sürdürdükleri belirtilmektedir. Kültürleşme süreci her ne kadar hem ana akım toplumu hem de göç etmiş olan azınlık toplumu etkiliyor olsa da araştırma bulguları göç eden bireylerin

kültürleşme sürecinden daha çok etkilendikleri yönündedir. Kültürel uyum sağlaması gerekenler daha çok göçmen ya da azınlık toplumu üyeleri olduğu için kültürleşme çalışmalarının genellikle bu bireyler üzerine odaklandıkları söylenebilir (Berry, Flakerud, Rohman ve ark., akt. Saygın ve Hasta, 2018: 303).

1.4. KÜLTÜREL YAYILMA

Maddi yahut manevi bir kültür öğesinin diğer toplum ya da toplumlara kısacası başka kültürlerle yayılma süreci ve durumudur. Bu durum dünya üzerindeki tüm kültürler için geçerli olacaktır. Kültürel etkileşimin yaşanmadığı yerlerde kültürel yayılmanın olamayacağı düşüncesi açıktır ancak kültürel yayılmanın da derece ve boyutları mevcuttur. Başka bir kültüre yayılan maddi yahut manevi bir kültür öğesinin karşılaştığı diğer bir kültürce kabul görüp görmeyeceği ya da kabul görme ihtimalindeki yayılma süresi kesin değildir. Bu süreç genişleme ya da sığrama şeklinde olabilir. Aydın'a göre;

Belirli bir kültür merkezinde ortaya çıkan maddi ve manevi bazı kültür öğelerinin çevreye, başka kültürlerle yayılmasıyla yaşanan bir kültürel süreçtir. Bugün bizim benimsediğimiz giyinme tarzı, Batı toplumlarında gelişerek çevreye, diğer kültürlerle, o arada bize ulaşan bir kültür öğesi olarak tipik bir kültürel yayılma örneğidir (2007: 39).

Farklı kültürler arası etkileşimler yolu ile yaşanan kültürel yayılmanın görüldüğü diğer örnek olaylar arasında; Spagetti, Türk Kahvesi, Yoğurt, Tütün gibi belirli bir ülke ya da kültüre ait ürünlerin, giyim-kuşamdan, ideolojiye kadar tüm maddi, manevi öğelerin yayılması ve diğer kültürlerce de benimsenmesi ve devam ettirilmesi görülmektedir.

2. KİMLİK

İnsan, ait olduğu canlı türü içerisinde göstermiş olduğu biyolojik, fizyolojik kalıtsal ve karakteristik özellikler bakımından ırklara ayrılmaktadır. İnsanların aynı topraklar üzerinde dil ve tarih yönünden ortak bir geçmişe ve bilince sahip olmaları ulus-milletleri oluşturmaktadır. “Her toplum ve durum için geçerli olabilecek bir ulus tanım bulmak zordur. Dil, din, tarih ve kültür birliğine sahip olmak olarak tanımlanabilir. Aynı toprak üzerinde ortak ekonomik ve toplumsal çıkarlara sahip bireylerin aidiyet duyguları ile bağlanması olarak da tanımlanabilir” (Kaplan, 2013: 37). İnsanların kalıtsal özelliklere, din, dil, tarih gibi ortak bir geçmişe sahip olup olmamalarına bakılmaksızın benzer kültürel özelliklere, gelenek

ve göreneklere sahip olmaları ise etnik grupları meydana getirmektedir. Kaplan (2013: 40); konuya dair şunları söylemektedir;

Etniklik, dinamik bir durumdur. Tarihsel kökleri ve sürekliliği olmakla birlikte yeni etnik gruplar oluşabilir; birkaç etnik grubun birbiriyle kaynaşmasıyla yeni bir etnik grup oluşabilir veya biri diğerini asimile edebilir. Kavramın bu dinamik ve çok değişkenli durumu nedeniyle, etniklik tek bir ölçüte bağlanamaz.

Etnik sözcüğü, şimdiye kadar, “soyla”, “kandaşlıkla”, “aynı dili konuşmakla” doğrudan ilintili olarak görülmüştür. Oysa yer ve zamana bağlı olarak, bütün bunları ya da bunlardan birini veya birkaçını içerebildiği gibi, aslında, bir grubun kendisini farklı olarak algılamasına bağlı olan, kültürel kimliğe bitişik, ayrı bir “halk olma”, ayrı bir “kültürel varlık” olma bilinciyle, bu bilincin simetrik algısı olan “öteki(ler)” ile araya çizginin çekildiği noktada başlar.

Bir grubun “ötekilerden” farklılığını belirleyici unsurları şöyle sıralayabiliriz:

- Grup üyelerinin farklı inanç gruplarından olanlarla evlenmelerinin yasak oluşu;
- Grubun kaçınamayacağı bir baskı ya da göçe sebep olacak bir durumla karşılaşılması;
- Dinsel farklılık;
- Ekonomik ve yerleşme örüntüleri bakımından diğerlerinden açık bir şekilde farklı oluşu;
- Dışarıdan gelen bir tehdide karşı olarak kendi kimliğini vurgulama gereksiniminin doğması;
- Diğer gruplarla ve topluluklarla ortaklıkları olmakla birlikte, çoğunlukla onları ayırt eden belirgin kültürel özelliklerin bulunması.

Söz edilen bu kavramlar, insanlar üzerinde belirleyici bir kimlik oluşturmada önemlidir. Öyle ki yaşadığımız günlük hayat içerisinde dahi pek çok kimlikten bahsetmek mümkündür. Bireyin aile, okul gibi kurumlarda, mesleki ve sosyal yaşamı içerisinde de sahip olduğu bir takım roller ve kimlikler mevcuttur. Biyolojik, fizyolojik, kalıtsal, karakteristik, psikolojik, sosyolojik ve kültürel açıdan tüm bu özellikler insanı tanımlamada belirleyici bir kimliktir.

Kimlik oluşumuyla ilgili kimliğin verili (primordialist), inşacı (konstruktivist), durumsal ve öznel olduğuna dair görüşler dile getirilmektedir. Primordialist kuram, kimliğin doğumla birlikte kazanıldığı varsayımını ileri sürmektedir. Diğer yaklaşımlar ise primordialist yaklaşımı çürütmek için ortaya atılmışlardır. İnşacı yaklaşım, kimliğin doğuştan kazanılan bir veri olmadığını; kültürel tarihsel ve sosyal olarak sürekli inşa edildiğini ele almaktadır (Tacoğlu, Arıkan ve Sağır, 2012: 1947-1948).

Psikoloji, sosyoloji, sosyal psikoloji ve sosyal antropoloji gibi bilim dallarının önemli çalışma alanlarından biri olan kimlik kavramının, insanın var olduğu her alan içerisinde bulunan bir özlük durumunu tanımladığı görülmektedir. Bireysel kimlik, sosyal kimlik, toplumsal kimlik, ulusal kimlik, kültürel kimlik; kişinin hayatını

şekillendiren, doğuştan yahut sonradan öğrendiği tüm hareketleri bir aidiyetlik duygusu içerisinde barındırma, bulundurma durumudur.

Kimlik kavramı, özünde kültür, sosyal yaşam, gelenek ve görenekler, tutum, algı, inanç sistemi ve kişilerin tanıma yapıları gibi önemli anlamları içeren, temeli sağlam, kalıcı ve sembolik yargılara dayanan bir içerik taşıyan ve gerek bireysel gerekse toplumsal niteliği ile tekil veya çoğul kavram içerebilen tanımlı bir olgudur (Yıldız, 2007: 15-16).

2.1. KÜLTÜREL KİMLİK VE MÜZİK

Bir toplumun üyesi olmak, aynı zamanda o toplumun maddi, manevi tüm kültürel öğelerine, yaşam şekli, gelenek ve göreneklerine mensup olmak, bunları bilmek ve devam ettirmektedir. Bu durum aynı zamanda o toplumun kültürünü benimsemek ve bunu bir benlik bilinci içerisinde yaratıp yaşamak, kullanmak, kısacası kimlik olarak benimsemektir.

Kimlik üzerine yapılan her değerlendirme aslında kültür üzerine konuşma anlamına da gelir. Yani kimlikten söz edildiği zaman onun kültürle olan yakın ve hatta iç içe ilişkisi göz ardı edilemez. Çünkü kimlik kültürel yapı bünyesinde oluşur ve yine bu yapı aracılığıyla gelişir. Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler bu oluşumun da temel yapı taşlarıdır. Etrafımızı çevreleyen eşyalar dünyası kültürün maddi öğeleridir. Düşünüş biçimi, dil, değer yargıları, müzik zevki ve yaşantılarımız kültürün manevi boyutunun ürünleridir. Bunların her biri hem kimliğin oluşumunu hem de taşınmasında temel belirleyici olan kültür ile şekillenir. Bir başka ifadeyle sizi bir diğerinden (bireysel-milli) ayıran kimliğe ilişkin ön plana çıkardığımız veya çıkarılan özellikleriniz aynı zamanda kültürünüzün de temel öğeleri durumundadır. Bu itibarla kimlik, bireyin, grubun veya toplumun “kimsiniz” ya da “kimlersiniz” sorusuna kendisini tanımlamak maksadı ile verdiği cevaptır. Bu tür sorulara kişi ve grupların verdiği cevaplar onun/onların, kültürlerine, tarihi geçmişlerine, toplum yapılarına ve dünya görüşlerine bağlı oluşur (Macit, 2014: 15).

Her bir ulus-milletin, ülkenin, etnik grubun kısacası her bir toplumun diğer toplumlarla ister benzer ister farklı olsun bir kültürü bulunmaktadır. Bu sebeple, bu grupları meydana getiren her bir bireyin de içinde bulunduğu toplumun bir parçası olduğunu gösteren, bunu hem kendi hem de çevresi için görünür kılan bir kültürel kimliği bulunmaktadır. Kültür ve kimlik tanımlarında da değinildiği üzere, kültürü meydana getiren her şey bir kimlik, kimliği oluşturan her şey ise bir kültürdür.

Kültürel kimliğin diğer kimlik çalışmalarından ayrıldığı nokta, bağlı bulunan topluluğun ürettiği kültür ürünlerinin baz alınması ve bir kültürel yapıda yer alan ve kültürü biçimlendiren ya da kültürün biçimlendirdiği dans, müzik, kılık kıyafet, alışkanlıklar, adetler, gelenek görenekler açısından diğer topluluklara olan farkını belirlemekle beraber, aidiyet hissinin o topluluğa ait kültürel özelliklerle belirlenmesi durumudur (Küçükaksoy, 2012: 6-7).

Kültür, içinde barındırdığı maddi, manevi pek çok öge sebebiyle aynı zamanda komplike bir kavramdır. Hiçbir ögenin birbirinden ayrılması, tek başına var olması mümkün olmamakla birlikte her bir ögenin bağlantılı bir şekilde birbirini etkilediği görülebilmektedir. Bir toplumun tarihsel birlikteliği ve bilinci şüphesiz ki tüm kültürel yaratılarına yansımaktadır. Ancak bu çalışma, kültüre özellikle müzik ve müzik gelenekleri çerçevesinden yaklaşmakta ve bir toplumun kültürünü müzik aracılığıyla nasıl yansıttığına odaklanmaktadır.

“Müzik Kültürü; toplumun bir üyesi olarak insanoğlunun, genel kültürünün yanında kazandığı müzik sanatına ilişkin bilgi, beceri, tutum ve davranışlar ile müzik ortamlarında geçerli ahlâk kuralları, gelenekler ve benzeri diğer yetenek ve alışkanlıkları kapsayan karmaşık bir bütündür” (Günay, 2011: 99). Müzik insanlık tarihi kadar eskidir ve müziği olmayan bir toplum, bir kültür düşünülemez. İster bir amaç ister bir araç olarak olsun, tarih boyunca müzik çeşitli şekillerde kullanılmış ve her bir toplum tarafından farklı şekillerde ifade edilmeye çalışılmıştır. Siyasal, ekonomik yahut toplumsal boyutta pek çok acı, sevinç, hastalık, ölüm, doğum gibi meseleler müzik aracılığıyla, o toplumun dili ve karakteri ile ifade edilmiştir. “Müzik, kitlelerde ortak bilinç oluşturmada çok etkilidir. Müziğin harekete geçirdiği ilişkiler bütün bir topluluğu kapsayabilir. ‘Belli toplumlarda’ müzik ve dans, topluluğun kendisini ‘o’ topluluk olarak görmesini sağlayan tek araçtır” (Kaplan, 2013: 42).

Özellikle 19. yüzyıl itibari ile başlayan ulusalcılık akımı ile birlikte sınırları belirlenen topraklar içerisinde, toplumların kendi kültürlerini arama, bulma, çıkartma yahut kendi kültürlerine dönme gibi yaklaşımları dikkat çekmektedir. Bu bilinç, toplumların kendi müzik kültürlerini diğer toplum ve kültürler ile paylaşımlarına ve karşılaştırmalarına sebebiyet vermiştir. Ancak kültür tanımında da değinildiği üzere, tek ve homojen bir kültür varlığından bahsedilemeyeceği gibi hiç bozulmadan, karışmadan kalabilecek, salt bir toplum yahut kültüre ait olması beklenebilecek öz bir müzik, müzik kültürü aramak da yanlış olacaktır. Günümüzde toplumlar ve kültürler kendi ulusları ile bağdaştırdıkları müzikleri “İspanyol Müziği”, “Türk Müziği”, “Çingene Müziği” gibi isimler ile özelleştirmiş olsalar da bu müziklerin, kültürel etkileşimler göz ardı edilerek değerlendirilemeyeceği düşünülmektedir.

3. GÖÇ, DİASPORA VE ASİMİLASYON KAVRAMLARI ÜZERİNE

Önceki bölümlerde kültürün tanımı yapılırken, onun nesilden nesile aktarımı sebebiyle durağan olmayışından, farklı kültürler ile etkileşimi sebebiyle de homojen olmadığından bahsedilmiştir. Kültürlerin değişimine yol açan pek çok sebep bulunmakta ve bu kültürel değişim, kültürel süreçler başlığı altında ele alınmaktadır.

Kültürü değiştiren etkiler arasında şunları sayabiliriz: Eğitim, bilimsel ve teknolojik buluşlar ve gelişmeler, insanların değişen yaşam koşulları ve değişen gereksinimleri, doğal felaketler, harpler, coğrafi keşifler, uzaya ilişkin keşifler, insanların yaratıcılıkları, başka kültürleri taklit, onlara benzemeye çalışma ve ödünç almalar, olmayan ya da farkına varılmamış bazı gereksinimlerin medya aracılığı ile duyurulması, nüfus artışı, iklim değişiklikleri, değişen değerler ve yaşam görüşleri, siyasal olaylar, evlilikler, göçler... (Günay, 2011: 101).

Günümüzde sanayi, ticaret, ekonomi, teknoloji alanlardaki gelişim ve yeterlilik insanların rahatça seyahat edebilmesini, şehir yahut ülke değiştirmesini kolaylaştırmaktadır ancak maddi, manevi pek çok sebep, zorluk ya da imkânsızlık bazı insanları yaşadıkları bölgelerden farklı yerlere gitmeye mecbur bırakabilmektedir. Bireylerin, gruplar halinde yahut bir topluluk olarak kendi yaşam alanlarından, yaşadıkları topraklardan ayrılarak başka bir bölge ya da ülkeye gitme ve yerleşme eylemlerine göç denmektedir. Göç olgusu çoğunlukla, tercihi bir seyahatten çok belirli bir takım meselelerin karşılanması gerekliliği sebebiyle yaşanmaktadır ve yaşanan bölgenin “terk edilmesi” ibaresi, göç tanımlarında sıklıkla kullanılmaktadır.

Göç, insanların veya toplulukların kendi iradeleriyle gerçekleşen özgür bir seçim olabileceği gibi kendi iradeleri dışındaki gelişmelerin bir sonucu gerçekleşen zorlama bir süreç şeklinde de ortaya çıkabilir. Göç, bireysel bir süreç olabileceği gibi kitlesel bir dalga şeklinde de yaşanabilir. Göçün nasıl gerçekleştiğinin bilinmesi, göçün etki boyutunun anlaşılmasına yararlı olacaktır (Ekici ve Tuncel, 2015: 14).

Göçün pek çok sebebi olduğu gibi, çeşitleri ve sonuçları açısından da ele alınması gereken farklı yönleri mevcuttur.

Şimdi göç olgusunun, nedenlerini sıralamaya çalışalım: Topraksızlık ya da verimsiz topraklar, çocuk okutma ya da kendini geliştirme (eğitim) amaçlı göçler, daha çok kazanmak ve daha çabuk kazanma özlamları, özentiler, doğanın sert koşulları (soğuk, sıcak, sel, kuraklık, depresyon...), sağlık nedenli göçler, evlenme-boşanma nedeni ile yaşanan yeri terk etme, doğup büyüyen çevreye yabancılaşma, küçümseme, hor görme, görünürde bir nedeni olmayan göçler, zamanında okul ya da askerlik nedeni ile yaşanmış yerlere özlem sonucu oluşan göçler, kan davası, ve işlenen suçlar nedeni ile gerçekleştirilen göçler, toprakla uğraşmaktan bıkmak, ticaretle ve siyasetle ilgili göçler, atanmalar, emeklilik... (Günay, 2011: 101).

Özellikle, tarih boyunca yaşanmış büyük ve önemli göçler, siyasi meseleler, savaşlar ve sömürgecilik sebebiyle gerçekleşmiş, toplumlar daha iyi yaşam şartları bulabilecekleri topraklara taşınmak ve yerleşmek durumunda kalmıştır. Göçün gerçekleşmesinde doğal, sosyal, siyasi, ekonomik pek çok sebep olduğu gibi göçün gerçekleşme şeklinde de çeşitlilikler bulunmaktadır. Göç çeşitleri, iç ve dış göçler olmak üzere iki başlık altında incelenmekte ve alt başlıklara ayrılmaktadır. “Göçü ve göç eden kişileri tanımlamada, gidilen ülkeye (iç göç, dış göç); zamana (kısa süreli, uzun süreli); sebebine (zorunlu göç, serbest göç); büyüklüğüne (bireysel, aile, toplu-kitlese) ve yasallığına göre (yasal, yasadışı göç) sınıflandırılabilir” (Emgili, 2011: 5).

Gidilen ülkeye ve mesafesine göre isimlendirilen iç ve dış göç kavramında; aynı ülke sınırları içerisinde geçici ya da kalıcı, kırdan-kente, kırdan-kıra, kentten-kıra veya kentten-kente gerçekleştirilen göçler iç göç, farklı ülke sınırları arasında gerçekleşen, geçici ya da kalıcı göçlere ise dış göç denmektedir. Süresine göre gerçekleşen mevsimlik (geçici) göçler ve sürekli göçler ise tarım, hayvancılık, turizm yahut siyasi, ekonomik, sosyal kaygılar ve doğal afetler sebebiyle gerçekleşmektedir. Ülkemizde bu göç çeşidine verilebilecek en güzel örneklerden biri Karakeçili Yörükleri’nin yaz ve kış aylarında gerçekleştirdikleri göçlerdir. Dağlık alanlarda hayvancılık yaparak geçimlerini sağlayan Yörüklerin ilkbahar ve sonbaharda göç ederek yaz ve kış mevsimlerini farklı bölgelerde geçirdikleri bilinmektedir. Gönüllü ve zorunlu olmak üzere, oluşum nedenlerine göre gerçekleşen göçlerde ise insanların kendi iradesi ile eğitim, yaşam, kariyer gibi konularda daha verimli şartlar altında yaşama isteği ile gerçekleştirilen göçlere gönüllü, insanların kendi iradeleri dışında gerçekleşen, savaş, doğal afet, baskı, sömürü gibi sebeplerle gerçekleştirdikleri göçlere ise zorunlu göç denmektedir.

Sebebi yahut çeşitleri farklılık gösterse de göç etme eylemini gerçekleştiren bireylerin geneline göçmen denmektedir ve göç olgusunun, göç eden bireyler üzerinde pek çok olumlu yahut olumsuz etkisi olabilmektedir. Göçmen kavramı, dilimizde “Muhacir” ya da “Mâcir” olarak da kullanılmakta ancak kimi etnik gruplar arasında Muhacir kelimesinin Bulgaristan göçmenleri adına kullanıldığına dair bir fikir birliği bulunmaktadır. Emgili’ye göre;

Göçmen, Türkçe kelime hazinesine muhacir kelimesinden sonra girdiği için, günümüzde daha yakın zamanda meydana gelen göçlerle gelenleri çağrıştırırken, Osmanlı göçmen tabiri yerine muhacir ve mülteci terimlerini kullanmıştır. Osmanlı Devleti'nin, bugünkü Türkiye sınırlarına doğru toplu göçlerin yoğun olarak yaşanmaya başladığı 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında, Kuzey Kafkaslar'dan ve Balkanlar'dan gelen göçmenlerin iskânı için uyguladığı “muhacirin siyaseti” kavramından da anlaşılacağı gibi, muhacir kelimesi yaklaşık 150 sene önce başlayan toplu göçlerin sonucunda Türkiye topraklarına gelenler için kullanılmış ve hâlen de kullanılmaktadır (2011: 4).

Ancak, bu çalışmanın evrenini oluşturan Kütahya Boşnakları kendileri için göçmen kavramını tercih etmekte ve kullanılmaktadırlar. Maruz kalınan olay yahut olaylar sonucu seyri değişmekte olan göç ve çeşitlerine göre göçmenlik kavramı da çeşitlilik gösterebilmektedir. Bir toplumun, çeşitli sebepler ile kendi yaşadığı bölge ve topraklardan ayrılarak farklı bölgelere yahut vatanlar arası seyahat etme eylemine göç denirken, o toplumun göç sonucu geldiği bölgeye yerleşmesi, gelirken maddi, manevi tüm kültür ürünlerini de yanında getirerek burada bir yaşam göstermesi durumuna da *Diaspora* denilmektedir. Diaspora kavramında, göçmenlerin azınlık durumunda, yani gelinen toprakların nüfus yoğunluğuna göre azlık göstermeleri önemli bir husustur.

Yunanca bir terim olan ‘diaspora’; “dia” (saçılmak) ve “spora” (tohumlar) sözcüklerinin birleşmesiyle oluşur. Botanikten ödünçlenen bu terim, antropolojide ve sosyolojide de botanikteki semantiği sürdürerek; dağılmış, vatan topraklarından ayrılmış ve yayılmış, yani vatan dışında yerleşip yaşayan toplumlar için kullanılan bir terim haline gelir. Göç deneyimini yaşayan diasporik bir topluluk, göç öncesine ilişkin kimi kültürel unsurları da kendisiyle birlikte anavatanından sökerek oradan ayrılır. Dolayısıyla kültür ata topraklarından, yeni yerleşilen topraklara taşınır, ait olduğu coğrafyadan başka yerlere ekilerek, yaşanan yeni topraklarda üretilmeye devam eder. Türkçe’de ‘ekin’ terimiyle karşılanan kültürün saçılması / dağılması, diaspora terimiyle bu anlamda semantik bir paralellik çağrıştırır (Ersoy, 2008: 8).

Ancak diaspora; göç eylemi kadar ve bu eylemin gerçekleştiği her bir örnek açısından genelleyici ve kesin bir kavram değildir. Diaspora üzerine yapılan tanımlamalarda, her etnik grubun bir diaspora kimliği taşıyor olamayacağı ihtimali dikkat çekmektedir.

Cohen, diaspora için belirlediği kriterleri sıralar ve ayrıca diasporanın oluşması için istisnasız biçimde bu özelliklerin tümünü taşıma zorunluluğunun olmadığını altını çizer:

1. Anavatandan, trajik bir biçimde (siyasal, askeri, ekonomik, kültürel) (en az iki veya daha fazla) yabancı topraklara dağılma,
2. Anavatana ilişkin kolektif bir mit oluşması ve anavatan'ın bekası için ortak bir taahhüt,

3. Dönüş hareketinin idealize edilmesi,
4. Özgün ve kültürel unsurların anavatanına ilişkin tahayyül edilmesi,
5. Grup bilincinin oluşması, kader birliği yapılması,
6. Diğer bölgelerdeki soydaşlarıyla ilişki halinde olunması (akt. Ersoy, 2008: 9).

Bu kriterlere göre incelendiğinde, Boşnakların tarihsel süreç boyunca yaşamış oldukları göçler ve geldikleri topraklarda geçirmiş oldukları süreçler bakımından diaspora tanımına uyabilecekleri bir Boşnak Kimliği oluşturdukları düşünülebilir görülsede; pek çok Boşnak, Türkiye'yi özellikle Osmanlı Döneminden itibaren yaşanan kültürel etkileşim ile de beraber, anavatan olarak görmeleri sebebiyle kendilerini diaspora olarak adlandırmamaktadır.

Göçün öncesi, sonrası, göçmenlerin içinden geçtikleri pek çok süreç; sosyolojik, psikolojik, bireysel, toplumsal, siyasi, ekonomik, kültürel olmak üzere farklı pek çok alanı ilgilendirmekte ve etkilemektedir. Özellikle savaş, doğal afetler gibi zorunluluk gerektiren ve büyük gruplar halinde gerçekleşen bu yolculuklar sonucunda, yerleşen insanlar da yerleşilen toplumun insanları da yeni bir takım süreçlerden geçer. Bu süreç kültürel bir paylaşımı beraberinde getirebileceği gibi taraflardan birinin diğer bir kültürü bünyesinde eritmesi ile de sonuçlanabilir.

Göç niteliğindeki toplumsal hareketlilikler etniklik bilincini artırır. Sanayileşme ve şehirleşme sürecinde, kentlere göç eden nüfus, karşılaştığı ekonomik ve sosyal düzen içinde kendilerine yer bulmaya, kimlik edinmeye çalışmaktadır. Bu değişim sürecinde, kişi ya karşılaştığı yeni düzenin kültürel özelliklerini özümseyerek yaygın kimlik tipini benimsemekte ya da sahip olunan geleneksel niteliklerin varlığından bir toplumsal güç elde etmek amacıyla, benzer durumda olan diğer bireylerle bir araya gelerek etnik grup oluşturmaktadır. Etnik kimlik bir yandan egemen kültür içinde eritilirken, diğer yandan devam eden göç, etnik kimliği beslemektedir. Önceden göç edenler bir süre sonra egemen kültüre uyum sağlamakta ve kültürel mesafeyi daraltmakta, etnik farklılıklar giderek azalmaktadır. Göçün devam etmesi halinde, yeni gelenlerle birlikte bu kesime etnik kültür akışı sürmektedir. Göçün, etnikliği besleyen bir işlevi vardır. Her toplumda egemen ideoloji/kültür ile etnik kimlik arasında çatışma ve çakışma kaçınılmazdır (Kaplan, 2013: 41-42).

İnsanın, diğer canlılardan farklı olarak; toplumsallığı, kültürel bütünlüğü, ortak tarihsel bilinci gruplaşma, örgütlenme gibi birlikte yaşama ve varlık gösterme içgüdüsünü meydana getirmektedir. Tarihsel süreç boyunca pek çok toplumun, ırkın yahut ülkenin, kendinden farklı toplumlar ile bir arada yaşarken bir takım zorluklardan yahut süreçlerden geçtiği bilinmektedir. Kendi topraklarından ayrılarak farklı bir ülkeye yerleşen her bir toplum, doğal bir içgüdü ile örgütlenir. Bu sebeptendir ki kendilerine ait bölgeler oluşturarak yaşamlarını sürdürürler. Ancak

göçmen grup dışında kalan yahut diğer bir deyişle göçmenlerin geldikleri topraklarda yaşamını süren mevcut grup açısından da bu durum olumsuz bir tepkiye dönüşebilir. Mevcut grup, dışarıdan gelen gruba karşı ön yargılı ve istemsiz olabilir. Bunun en büyük sebeplerinden biri de gruplar arası kültür farklılığıdır. Kültür son derece komplike bir kavram olması sebebiyle içinde dil, din, giyim, barınma, yaşam gibi pek çok alışkanlığı barındırmaktadır ve bir toplumu diğer bir toplumdan ayıran ya da farklılaştıran önemli özellikler arasında bulunmaktadır. İnsanın, sosyal ve psikolojik bir canlı olması durumu, onun kendinden farklı olan bireylere karşı temkinli olmasına sebebiyet vermektedir. Bu durum zaman içerisinde kültürel etkileşim yoluyla birleşmelere, ortaklıklara ve uyuma dönüşebileceği gibi tam tersi yönde de gerçekleşebilir. İşte bu noktada, asimilasyon adı verilen “benzeşme”, “özümseme” ve “eritme” süreçleri başlamış olacaktır.

Giderek artan çeşitlilikle birlikte yaşamaya ilişkin tartışmalar genellikle iki farklı stratejiye odaklanır: asimilasyon ve çokkültürlülük. Asimilasyoncu yaklaşım, mülteci, göçmen ve diğerlerinin kültürel farklılıklarının görünür olmasını, ulusal kimliğin bütünlük ve uyumuna karşı bir tehdit kabul eder. Tarihin büyük ölçüde unutulup yeniden yazılmasıyla, ulusal söylemin farklı etnisiteleri tek bir ulusal kimlikte sönümlediği daha erken bir ulus inşa dönemine özlem duyar. Asimilasyoncu yaklaşımlar azınlık gruplarının kültürel aidiyetlerinden vazgeçmelerini talep ederek kültürel, dini ve etnik farklılıkları yok etmeye çalışır (Sackman, Peters ve ark. 2003). Buna karşın çokkültürlülük, kültürel, dini ve etnik farklılıkların tanınmasına dayanır. Bu yaklaşıma göre kültürel kimliğin korunması, bireysel bütünlük ve özgürlük açısından gereklidir (İKSV, 2018: 25-26).

Asimilasyon; kültür ve onu etkileyen, şekillendiren, destekleyen, değiştiren tüm diğer kavramlar gibi tanımı komplike bir süreçtir. Belirli bir ülke, bölge yahut toprakta yaşamını süren mevcut baskın grubun, çeşitli sebepler sonucu göç ederek bu topraklara yerleşen ve yaşam süren diğer azınlık grup yahut grupları kendi bünyesi altında etkilemesi durumudur. Baskın grup karşılaştığı diğer grupların kültürleri ile şüphesiz ve kaçınılmaz bir kültürel etkileşime dahil olur ancak mevcut bölgeye hakim kültür, diğer azınlıklar üzerinde bilinçli yahut bilinçsiz bir etkiye sahip olmaktadır. Bazı durumlarda bilinçli bir eritme politikasına gidilerek –çoğu zaman devlet eli ile- göçmen kültürlerin aidiyetsizleştirilmesi yahut kültürel anlamda pasifleştirilmesi amaçlandığı gibi bu durum tam tersi yönde de gelişebilir. Sürecin doğal bir seyir halinde işlemesine, kültürel etkileşimin gerçekleştiği alanlarda kasıtlı bir eritme eyleminin olmamasına rağmen mevcut baskın gruba karşı, göçmenlerde yahut azınlık gruplarda bir kültürel doku kaybının yaşanması da doğal asimilasyon

olarak adlandırılabilir. Ancak ister bilinçli ister bilinçsiz olsun, asimilasyonun göçmenler ve azınlık gruplar üzerindeki psikolojik, sosyolojik etkileri azımsanmayacak derecededir.

Kentte kendisini yabancı gören göçmenlerin toplumsal dışlanmaya maruz kalması veya dışlanma duygusuna sahip olmasının sosyal hayata olumsuz yansımaları olmuştur. Göçmenlerin asimilasyon politikaları aracılığıyla eritilerek kendisi olmaktan çıkartılması ve kendisi için değerli olana değer verilmemesi durumu da sosyal hayatı olumsuz yönde etkileyen diğer bir durum olmuştur (Ekici ve Tuncel, 2015: 18).

4. BOŞNAKLAR VE BOŞNAK KİMLİĞİ

Bu bölümde; Boşnak ve Boşnaklık isminin etnik bir kimlik olarak kullanılmasında etkin rol oynayan faktörlere değinilecektir. Boşnak kimliğinin oluşumunda tarihsel süreç, etnik ve politik çatışmalar, dil ve din gibi kültürel değişkenler ele alınarak kısaca anlatılmaya çalışılacaktır.

Boşnaklık; genel itibariyle Bosna-Hersek, Sırbistan, Karadağ gibi Balkan ülkelerinde yoğunlukla yaşamakta olan, tarih boyunca pek çok etnik grup ve boy ile etkileşimde bulunarak, özellikle Osmanlı Devleti'nin bu toprakları fethiyle başlayan süreçte Müslümanlığı kabul eden grupları bütünleştirici ve birleştirici bir kimlik olarak kullanılmaktadır. “Osmanlı'nın 1463'te Bosna-Hersek'i fethinden sonra, kitle halinde İslâmı kabul etmiş ve kısa bir süre içerisinde Türk-İslam kültürünü bütün kurumları ile benimsemiş, Müslüman olmuş Bosnalılar'a Boşnak denilmektedir” (Emgili, 2011: 12). Boşnaklığı bir isim özelinde incelediğimizde pek çok kaynak, Boşnakların kimliğini vurgulayan önemli öğelere, Osmanlı Devleti ile içine girilen etkileşimin derinliğini ve bu etkileşim sonucunda benimsenen din görüşünü örnek vermektedir. “Osmanlı belgelerinde az da olsa Boşnaklar için *potur* sözcüğüne rastlanmakla birlikte *Boşnak*, Osmanlı döneminde, Bosna vilayetinde yaşayan bütün halkın, bazen yalnızca Müslümanların, Yugoslavya döneminde ise ülkede yaşayan İslam inancına mensup Slav kökenli halkın adıdır” (Friedman, Bringa, akt. Eker, 2006: 74). Boşnaklık, özellikle Osmanlı Dönemi ve sonrasında yaşanan kültürel, sosyal, siyasi, psikolojik süreçler sonucunda bir ırktan çok kimlik olarak savunulmuştur. “Bu süreçte Bosnalılık ne Sırp, ne de Hırvat olarak değil, kendine özgü bir Boşnak kimliği olarak biçimlenmiştir. Gerek devlet, gerekse de bu

Müslüman Bosnalılar, kendilerine 400 yıl boyunca “Boşnak” demişlerdir” (Emgili, 2011: 12-13).

Boşnakların tarihsel süreç boyunca kimliklerini şekillendiren en önemli etkenlerden biri de şüphesiz ki, bulundukları toprakların konumu itibari ile pek çok boy, etnik grup ve ırk, krallık ve imparatorluk ile etkileşime girmiş olmalarıdır. Özellikle Boşnakların yoğun olarak bulundukları ve yaşadıkları Bosna, bu anlamda önemli bir kültür köprüsüdür.

Antik Yunan mirası, Helenistik miras, Roma mirası, Bizans mirası, Osmanlı mirası, Habsburg mirası, Rus (komünist) mirası ve günümüz Avrupa’sına entegre olmaya çalışan Balkan ülkelerinin etkisi altına girdikleri Avrupa mirası. Kısaca bugünkü Balkan coğrafyasını tarihi ve kültürel olarak oluşturan önemli miraslar bunlardır (Ünal, 2012: 5).

Balkan Yarımadası, Avrupa’nın Güneydoğusu, İtalya Yarımadası’nın Doğusu ve Türkiye’nin de Batı ve Kuzeybatısında yer almakta olan bir bölgedir. İçerisinde Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Karadağ, Kosova, Makedonya, Yunanistan, Romanya, Hırvatistan, Sırbistan, Slovenya ve topraklarının yüzde üç ila beşi kadarı bulunan Türkiye yer almaktadır. “Balkanlar’ın en doğusu Bosna-Hersek; adını, aynı adı taşıyan nehirden alan Bosna ve Adriyatik’e doğru ülkenin güneybatı bölümünü teşkil eden Hersek coğrafyalarından oluşur” (Eker, 2006: 71). Özellikle Boşnak nüfusun geçmişten günümüze yoğun olduğu bölge olarak görülen Bosna-Hersek tarih boyunca paylaşımda, etkileşimde, gelişim ve değişimde bulunduğu diğer komşuları, maruz kaldığı siyasi-ekonomik- etnik olaylar sebebiyle önemli bir kültür merkezidir.

Bosna-Hersek’in tarih öncesi çağlardan bilinen ilk sakinleri, bir Hint-Avrupa halkı olan İlliryalılardır, daha sonra Bosna-Hersek Romalılar tarafından işgal edilmiştir. 7. yüzyılda bölgeye Slavlar yerleşmeye başlamış; 12. yüzyılın ortalarından, Osmanlıların bölgeye hâkim olmasına kadar geçen zaman içerisinde, Macar hâkimiyetinde kalan Bosna-Hersek 1463 yılında Osmanlı topraklarına katılmıştır. Bosna-Hersek’te Osmanlı idaresi süresince halkın önemli bir bölümü İslâmîyet’i kabul etmiştir. Uzun yıllar bir Osmanlı vilâyeti olarak kalan Bosna-Hersek, 1876-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’ndan sonra fiilen Osmanlı hâkimiyetinden çıkıp Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun kontrolüne girmiştir (Tacoğlu, Arıkan ve Sağır, 2012: 1942).

Boşnakların, özellikle Osmanlı Döneminden sonra “Osmanlılık” ve “Müslümanlık” gibi kimlik belirten özellikler taşıdığı görülse de ırksal ve etnik köken itibari ile Slav oldukları bilinmektedir. Ancak bazı kaynaklar, onların

geçmişten günümüze etkileşimde bulunduğu kültürler sebebiyle farklı etnik özellikler gösterebileceklerini belirtmektedir. Sızan’a göre;

Bir Türk boyu olan Avarların bugünkü Bosna-Hersek topraklarına göç ettiği bir gerçektir. Bosna bölgesi uzun yıllar Avar yönetiminde banlık denilen idari bölümlerle yönetilmiştir. Devlet yönetimindeki şu benzerlikler Bosna halkının Türk olduğunu düşündürmüştür.... Almanların antropolojik bulgularına göre Boşnakların ataları Ghotlar’dır. Bu sava göre; Ghotların bir kabilesi olan Besiler, Slavların Bosna topraklarına gelmesinden 80 yıl önce Bosna’ya gelip yerleşmişlerdir. Bosna adı ve Bosna’da yaygın olarak kullanılan kişi adı Besim, Besiler kabilesinden gelmektedir ve en eski Boşnak adıdır (2016: 5-6).

Ancak Boşnakların, özellikle yaşadıkları bölgeler, bu bölgelere komşu ülkeler ve konuştukları dil ailesi sebebiyle “Slav” etnik grubuna mensup oldukları kabul görmektedir. Boşnaklar ile birlikte, başlıca Ruslar, Hırvatlar, Sırlar, Slovak ve Slovenler, Çekler, Lehler ve Avrupa’nın Doğusu ile Güneydoğusunda yoğunlukta yaşamakta olan halklar için Slav adı kullanılmaktadır.

Boşnaklar etnik orijin olarak güney Slav ırkındandır. Kendilerine has tarihi gelişimleri, Bosna bölgesindeki jeopolitik çevrelerinden dolayı Ortodoks Hristiyanlar Sırp, Katolik Hristiyanlar Hırvat ve Müslümanlar da Boşnak olarak adlandırılmaktadır. Dinî geçmişleri onları Türklerden ayırmaktadır. Boşnaklar genellikle Balkan Yarımadası’nın batı bölümünde yerleşmişlerdir. Bu sebeple Boşnakların tarihî geçmişleri, etnik ve demografik yapılarının merkezi, bugünkü Bosna Hersek toprakları ile Karadağ ve Sırbistan arasında bölünen Sancak bölgesidir. Bütün bu bölgelerde Boşnaklar, Sırlar, Hırvat, Karadağlı, Makedon ve etnik Arnavutlarla karışmış durumdadırlar (Alparslan, akt. Sızan, 2016: 6).

Slav grupları birbirlerinden ayıran ve aslında bir çatışma ortamına da zemin hazırlayan en önemli faktör din unsurudur. Boşnaklar Müslüman olmaları sebebiyle diğer Slavlar arasında azınlık olarak görülmektedir. Boşnakların Müslümanlıkla tanışması ve bu dini benimsemesi özellikle Osmanlı Dönemine denk gelmektedir ancak Boşnakların, Türkler ile daha önceki dönemlerde de tanışıklık içine girdikleri belirtilmektedir.

Türkler’in Balkanlara girişi iki farklı devreye rastlamaktadır. İlk Türk kavimleri M. S. III. Yüzyıldan itibaren Karadeniz’in kuzeyinden geçerek Balkanlara yerleşmişlerdir. Ancak bu kavimlerin pek çoğu 1200 yıllarına kadar Hristiyanlığı kabul ederek Slavlaşmışlardır. Sayıları yediye bulan bu Türk boyları tarihçiler tarafından “Kayıp Türk Kavimleri” veya “Asimile Kavimler” olarak adlandırılmaktadır (Harp Akademileri Komutanlığı, akt. Avdiç, 2010: 62).

Boşnakların, Slav kimliklerinin de önüne geçerek tüm yaşam şekillerini, kültürlerini, dil, din, giyim gibi alışkanlıklarını etkileyerek şekillendiren en önemli faktör şüphesiz ki Osmanlı Devleti ile yaşanan karşılıklı etkileşimdir.

Bosna-Hersek'teki Osmanlı dönemi 1463 ile 1878 yılları arasına rastlar. Bosna'nın Balkanların coğrafyasında ayrı bir konumu vardır. Bu durum tarih boyunca açıkça görülmüştür.... Olaylarla dolu Bosna-Hersek tarihinde Osmanlı dönemi önemli bir yer tutar. Ortaçağ Bosna Devletinin bağımsızlığı Osmanlı Devletinin yayılmasıyla bozulmuştur.... Sultan Mehmed Fatih 1463 yılında o zaman Bosna Kraliyetinin merkezi olan Yayçe şehrini fethetmiştir. Böylece Ortaçağ Bosna Kraliyeti çökmüştür. II. Sultan Bayezid ise 1482 yılında Hersek bölgesini fethetmiştir. Bosna'da Osmanlılar tarafından fethedilmiş olan son şehir Bihaç'tır. Bihaç'ın fethi XVI. yüzyılın sonuna rastlar. Bu tarihler gösteriyor ki, Bosna-Hersek'in Osmanlı tarafından fethi aşağı yukarı 200 yıl sürmüştür.... Bosna-Hersek 1878 yılında Osmanlı hâkimiyetinin sona ermesine kadar Osmanlı Devletinin ayrı bir idare bölgesi olarak varlığını sürdürmüştür.... Osmanlı Türklerinin gelişinden sonra Boşnaklar tümüyle İslâm dinini kabul etmiştir. Bunun yansıra Boşnaklar Osmanlı kültürünü de benimsemişlerdir (Začnović, 2003: 9-10).

Balkan yarımadası tarihsel süreç boyunca pek çok istila, savaş, etnik çatışmaya sahne olmuş önemli bir bölgedir. Özellikle etnik ve dinsel çeşitlilik, Balkan topraklarının kültürel zenginliği bu çatışmaları dinamik tutmaktadır.

Bosna birçok defa, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Sırbistan, Hırvatistan gibi devletlerin hedefi olmuştur. 1200'lü yıllarda Bosna'ya karşı, Haçlı Seferleri ile başlayan bu savaşlar, Osmanlı döneminde durmuş ve Bosnalılar bir süre rahat ve sakinliğe kavuşmuş olsalar bile, 1878 yılında Osmanlı Devleti'nin çekilmesiyle birlikte bu savaşlar yeniden başlamış ve belli aralıklarla 1990'lı yıllara kadar devam etmiştir (Avdić, 2010: 1).

Özellikle Osmanlı Döneminden önce de yaşanan pek çok gerilimin, etnik farklılıklara sahip Slavlar arasındaki azınlıkları bezdirdiği ve bu grupların Osmanlı himayesi altına girerek kendilerini koruma altına almak istedikleri düşünülmektedir.

Osmanlı idaresinin ve Türk kültürünün bölgedeki temsilcisi durumunda olan Boşnakların tarihsel süreçteki gelişimlerine bakıldığında, bunların sahip olduğu toplum yapısının ortaçağdan günümüze kadar bir süreklilik arz ettiği görülmektedir. Osmanlı döneminde, Bosna ayrı bir birim olarak varlığını sürdürmüş, Boşnakça ise devlet dilleri arasında sayılmıştır. Bununla birlikte, Bosna 1878 yılından 1918'e kadar Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun idaresinde kalmış ve kültür değişimine maruz kalmıştır. Boşnaklar, 1918 yılında kurulan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nda da, Yugoslavya devletlerinde de, her zaman toprak ve kültür bütünlüğünü koruma mücadelesi içinde olmuşlardır (Emgili, 2011: 13-14).

Osmanlı Devleti'nin bölgedeki hâkimiyeti boyunca Bosna, önemli ve stratejik bir bölge olarak görülmüştür. Özellikle bu dönemde, askeri ve idari gücü korumak, kültür alışverişini sağlamak amacıyla pek çok insan Osmanlı topraklarından Bosna'ya yerleştirilirken aynı şekilde Bosna'dan da pek çok Boşnak, İstanbul başta olmak üzere devlet kurumlarında eğitim almak yahut çalışmak üzere göç etmiştir.

1500'lerden 1878'e kadar, Boşnaklar kendilerini ülkenin sahibi olan milletlerden saymışlar ve devlete sadakatle hizmet etmişlerdir. Bu yüzden, bir uç beyliği gibi idare edilmiş olan Bosna'da, Müslümanlar hâkim unsur olarak siyasî bir düzen

kurmuşlar ve Avusturya-Macaristan'a karşı yürütülen akınlarda ve savaşlarda en önde yer almışlardır. (Emgili, 2011: 12-13).

Bosna-İstanbul ilişkisi boyunca Osmanlı Devleti bu bölgede kendi kurumlarını inşa ederek Osmanlı kültürünü bu topraklara yaymıştır. Günümüzde halen Bosna'da eğitim, sanat, ibadet gibi yaşam alanlarını, Osmanlı mimarisini ve bu kültürün izlerini görmek mümkündür. Osmanlı'nın Bosna'da gerçekleştirdiği bu kültürel yayılımın bir karşılığı niteliğinde Osmanlı topraklarına yerleşen Boşnaklar da devlet yönetimi içerisinde önemli statülerde yer almışlardır. Bu sebeptendir ki Boşnaklar, geçmişten günümüze Osmanlı ve Türkiye sınırlarını kendi toprakları kabul ederek, bu kültürel mirası sahiplenmişlerdir.

Bosna-Hersek XV. ve XVII yüzyıllarda öteki Osmanlı bölgeleri gibi aynı idari ve toplumsal teşkilâtı kazanmış ve sekiz sancaktan oluşan Bosna paşalığı olmuştur. Osmanlı hakimiyetle Bosna'ya Türk medeniyeti de gelmiştir ve özellikle Bosna şehirlerinin düzenlenmesi ve yaşamında bu özelliği görmek mümkündür.... Bosna ve Bosnalılar Osmanlı hakimiyeti boyunca askerî ve siyasî alanlarda önemli bir rol oynamıştır. Boşnaklar yüzyıllar boyunca Osmanlı Devletinin en yüksek makamlarında bulunmuştur.... Padişahın yanında en yüksek unvan olan sadrazam görevini 3 sultan döneminde yapan ve bu görevde en uzun süre kalan Mehmed Paşa Sokoloviç - Sokollu Mehmed Paşa Bosnalıdır.... Osmanlı Devletinde Türk olmayan halklar arasında Boşnaklar en fazla Osmanlı Devletine bağlılığını göstermişlerdir hattâ Boşnakçada İstanbul'a ikinci ad olarak "Carigrad" (sultan şehri) adı konmuştur. Birçok Boşnak kendi ülkeleri olan Bosna'da sancakbeyi ya da beylerbeyi görevini yapmışlardır (Začimović, 2003: 11).

Osmanlı Devleti ve Boşnaklık ilişkisini besleyen en önemli unsur şüphesiz ki dindir. Kültürel etkileşim ve yayılımın yaşandığı ilk dönemlerde Boşnaklık, "Osmanlılık" ve "Müslümanlık" olarak ifade edilse de zaman içerisinde "Müslümanlık" önemli bir kimlik olmuştur. "Osmanlı Devleti'nin 'Boşnak' olarak adlandırdığı 'Bosnalı Slav Müslümanlar', 19. yüzyıla kadar kendilerini 'Boşnak' olarak adlandırmadılar. Bosnalı Slav Müslümanlar (Boşnaklar); kendilerini 'Muslimani (Müslümanlar)' veya 'Osmanlija (Osmanlı)' olarak adlandırmayı tercih ettiler" (Sancaktar, 2015: 28). Bu kimlik Slav grupları Boşnaklardan ayıran bir özellik olarak kullanılmış ve Slavların zaman içerisinde dinsel bir çeşitlilik göstermesine sebebiyet vermiştir. Ancak etnik ve kültürel etkileşim dönemlerinden önce Slavların Hristiyan oldukları bilinmektedir.

Slav halklarının Hristiyanlık öncesi dinleri ve inançları hakkında yeterli bilgiye ulaşılamamaktadır.... İlk dönemlerde Slavlar'da Animizm çok yaygındı. Daha çok ziraatla uğraştıkları için, doğa olaylarına oldukça fazla bağlıydılar ve doğadaki birçok şeye, kendi kafalarında tasarladıklarına göre, tanrı vasfını veriyorlardı. Dini düşüncenin gelişmesinde ikinci inanç şekilleri totemizmdir. Her kabilenin kendine

ait bir kutsal hayvanı vardı, bu onların totemiydi. Kendilerini koruduğuna inanıyorlardı, onun için bu hayvanlara zarar verip, öldüremiyorlardı. (Avdić, 2010: 10).

Boşnakların, Müslümanlığı kabul etmeden önce Slav kimliklerinin içerisinde Hristiyanlığın farklı bir mezhebine bağlı oldukları bilinmektedir.

Osmanlı öncesi döneminde Boşnaklar ayrı bir mezhebe mensuplardı. Bu mezhebin adı “Bosna kilisesi”ydi ve bu din ne Katolik ne Ortodoks mezhebiydi. Bu mezhebe ait olanlar “Bogumil”ler (Tanrı’ya sevimli olanlar) adını taşıyordu. Bosna Devletinin hükümdarlarının çoğu da bu mezhebe aitti (Začimović, 2003: 9).

“Bogumil” ya da “Bogomil”lerin ilk olarak Bulgaristan’da yoğun olarak görüldüğü ve buradan yayıldığı söylenmektedir. Bu inanç pek çok özelliği itibari ile Müslümanlığa yakın bulunmuş ve Boşnakların bu sebepten inanç tercihlerini değiştirirken zorlanmadıkları düşünülmüştür. Öyle ki Müslümanlığı bir kimlik olarak benimsemişlerdir.

Fatih Sultan Mehmet döneminde önce bir bölümü 1463, sonra da Kanunî döneminde tamamı 1528 yılında Osmanlı İmparatorluğu’nun bir parçası hâline gelen Bosna-Hersek’teki Slav kökenli ve Hristiyan Bogomil inançlı Bosnalıların önemli bir bölümü kendi istekleriyle İslamiyeti kabul etmiş, devletin sadık bir tebası olarak sonraki yıllarda Osmanlı yönetim ve askerî teşkilatında önemli görevler almış, bilim ve sanat hayatında da etkin bir rol üstlenmişlerdir (Gölen, akt. Tan, 2015: 15).

Osmanlı’nın ilerleyen dönemlerde gücünü kaybetmesi, pek çok toprağın elden çıkması ve Bosna’da sağlanan Osmanlı hâkimiyetinin bitmesi yine de Boşnaklar tarafından benimsenen inançların azalmasını değil hatta çoğalarak devam etmesini sağlamıştır. Bu sebeptir ki günümüzde de Boşnaklar kendilerini ne “Slav”, ne “Osmanlı” ne de “Türk” olarak tanımlamaktadır. Boşnakların Müslümanlığı bu denli benimseyerek yaşatmasının temelinde pek çok sosyolojik etken bulunmaktadır.

Asıl İslâmlaşma dönemi, Fatih Sultan Mehmet’in Bosna’yı fethetmesiyle başlıyor. Bu konuda sürekli sorulan sorulardan bir tanesi de, Bosnalılar hemen fetihden sonra İslâmiyeti kabul etmişler midir, yoksa, bu süreç daha sonraki yıllarda da devam etmiş midir? Bu konuda çeşitli görüşler vardır: Bazılarına göre Bosnalılar hemen, Osmanlılar gelir gelmez İslâmiyet’e dört elle sarılmışlar ve toptan İslâmiyet’i kabul etmişler, bazılarına göre bu süreç 130, 150, bazılarına göre ise yüzyıllarca devam etmiştir... 1463 yılında Bosna’ya açılan sefere Fatih Sultan Mehmet bizzat kumanda etmiştir. Savaş veya Bosnalıların teslimiyle bütün önemli şehirleri, en sonunda da başkent olan Jajce’yi ele geçirmiştir. İşte Jajce’nin fethi ile beraber hızlı bir İslâmlaşma süreci yaşanmıştır. 36.000 Bogomil ailesi Fatih Sultan Mehmet’in yanına gidip toptan İslâmiyet’i kabul etmiştir (Raković, akt. Avdić, 2010: 64).

Özellikle Boşnaklar, dini kimlikleri ile farklılaşmaları sebebiyle geçmişten günümüze çeşitli zorluklar yaşayarak, asimilasyon girişimlerine karşı durmaya

çabalamışlardır. Bölgede hâkim güç olarak, etnik çatışmaların dinamik kalmasına sebebiyet veren diğer unsurlar Sırp ve Hırvatlardır. Onlar da kendi aralarında dinsel bir çeşitlilik göstermeleri sebebiyle farklılaşmaktadır.

İslamiyet, Katolizm ve Ortodoksluk; Bosna’da üç ayrı ulus, üç ayrı dil anlamındadır. Milliyetçilikler çağından bu yana Sırp, Slav kimliğini vurgularken, Boşnaklar Slav kökenlerinden ziyade Müslüman kimliklerini ön plana çıkarmış, Hırvatlar ise Katolik Germen ve Katolik Latin kültürlerine yakın olmuşlardır (Eker, 2006: 75).

Balkan yarımadasındaki kültürel çeşitliliğin yarattığı dinsel çatışma ortamı, grupların birbirleri üzerinde hâkimiyet kurma, fethetme, asimile etme ya da yok etme girişimlerine sebebiyet vermektedir. Bu durum, bölgede yaşayan tüm halkları psikolojik, sosyolojik ve kültürel anlamda etkilemekte ya da değiştirmektedir. Kültürel benzeşmelerin yaşandığı pek çok alan bulunmakla birlikte dil de bu gruplar arasındaki önemli bir kültürel çatışma unsurudur. Bu gruplar, temelde Slav dil ailesine mensup olsalar da benzeşen ya da farklılaşan özellikler göstermekte, dil isimleri değişmektedir.

Hırvatistan ile Sırbistan arasında âdeta bir tampon bölge olan B-H; dil bilimsel açıdan aynı dilin varyantlarını, sosyo-politik ve sosyo-linguistik açılardan ise farklı dilleri konuşan üç Güney Slav halkının, Ortodoks, Katolik ve Müslüman ayrımıyla etnik, kültürel ve siyasal aidiyetlerini belirledikleri bir ülkedir.... Temas sonucu ortaya çıkan ortak yapısal özellikleri taşıyan en az üç dilin bulunduğu coğrafi bölgelere dil bilim bölgesi (İng. linguistic area, Alm. Sprachbund) adı verilir. Balkan Yarımadası dünyanın en çok tanınan dil bilim bölgelerindendir. Balkan dil bilim bölgesinde 6 Slav dili (Sırpça, Hırvatça, Boşnakça, Karadağça, Makedonca, Bulgarca), 1 Latin dili (Romence), bağımsız Yunanca, Arnavutça ve Hint-Avrupa dili olmayan tek dil, Türkçe yer alır (Eker, 2006: 71-75).

Balkanların, Müslüman olmuş Slavları içerisinde yer alan Boşnaklar, diğer Slav etnik gruplar gibi kendi dillerini konuşmaktadır, kullandıkları bu dile Boşnakça denmektedir. İçerisindeki kimi özellikler sebebiyle Hırvatça ve Sırpça ile benzer kelimeler bulundurmaktaysa da, özellikle Osmanlı Döneminde yaşanan kültürel etkileşim Boşnakça üzerinde de etkili olmuştur. “Osmanlı döneminde Boşnaklar eğitim almak için İstanbul’a da gitmiştir. Bosna Hersek’te Osmanlı hakimiyetinde üç şark dili Türkçe, Arapça ve Farsça öğretilmiştir bu dillerde çeşitli alanlarda çok sayıdaki eser kaleme alınmıştır” (Začinić, 2003: 12). Özellikle Türkçe, Arapça ve Farsça pek çok kelime Boşnakçada da kullanılmaktadır ya da dil özelliklerine göre entegre olmuştur. Çoğunlukla Müslümanlıkta kullanılan dini söylemlerin, selamlaşma, bayramlaşma gibi günlük kalıpların da Boşnak kültürü ve diline yansıdığı görülmektedir.

Birbiri içerisinde bu denli bütünleşen ve benzeşen Boşnak ve Osmanlı kültürü Osmanlı'nın çeşitli sebepler ile gerileme dönemine girmesinden sonra kopukluğa uğramıştır. Pek çok kaynak, özellikle 19. yüzyıl sonlarına doğru Avrupa'da gerçekleşen Sanayi Devrimi, Fransız ihtilali gibi düşünsel ve ekonomik alanlardaki değişim, gelişim ve yenilenmenin “ulus-devletler”, “milliyetçilik”, “ulusal ve etnik kimlik” gibi konuların önem kazanmasına öncülük ettiğini belirtmektedir. Etnik bilincin artması devamında etnik ve kültürel çatışmalara da zemin hazırlamaktadır. Bu durum Osmanlı topraklarında yaşayan azınlık gruplar için de geçerli olmuştur ki Osmanlı'nın diğer ülke ve devletlere karşı gücünü yitirmesindeki başlıca sebeplerden biridir.

Boşnak seçkinleri 18. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren Osmanlı merkezi yönetimine karşı isyanlar düzenlemeye başladılar. Bu isyanların temel nedeni, sürekli kaybedilen savaşları finanse etmek için “artan vergiler” idi. Ayrıca Boşnak seçkinleri, kendi güçlerini/yetkilerini artırmak ve özel mülkiyetlerini/servetlerini Osmanlı merkezi yönetimine karşı korumak istiyorlardı. Bu iki nedenden dolayı 18. yüzyılda 1727-1729, 1732, 1745, 1748, 1768 ve 1796 isyanları yaşandı. Yüksek vergilerden dolayı gerçekleşen isyanlara Boşnak, Sırp ve Hırvat köylüleri de katıldılar. Ama bu isyanların başrolünde Boşnak seçkinleri vardı (Jelavich, Malcolm, Babuna, akt, Sancaktar, 2015: 31).

Başlatılan isyanlar ile tüm azınlık gruplar kendi etnik kimliklerini ön plana çıkartmayı amaçlamış ve bu süreçte Boşnaklar “Osmanlılık” kimliğinden çıkarak “Boşnaklık” bilincine girmişlerdir.

Rusya ve Avusturya-Macaristan karşısında Osmanlı yönetiminin zayıflaması, Pan-Slavist ideolojiden beslenen saldırgan ayrılıkçı hareketleri cesaretlendirmiş, Habsburg monarşisinin yayılmacılığı, Germen-Slav rekabeti Bosna'da bugüne ulaşan çatışma ortamını yaratmıştır. Bosna Müslümanları, 1877-1878 Türk-Rus Savaşı (Hicri 1293) ve Avusturya-Macaristan'ın ülkeyi ilhakının ardından Balkan ve Dünya savaşlarının tam ortasında, Slav ve Germen kısılcığında, kendi kaderleriyle baş başa kalmışlardır (Eker, 2006: 73).

Osmanlı gücünün özellikle Bosna bölgesinden kalkması ile kanlı savaşların, toprak işgallerinin ve soykırımların ardı arkası kesilmeden devam etmiş, bu süreçte pek çok Boşnak öldürülmüş, pek çoğu da farklı bölgelere kaçarak göç etmek durumunda kalmıştır.

Berlin Kongresinde Osmanlı'nın da onayıyla Bosna, Avusturya-Macaristan İmparatorluğuna verildi, fakat Boşnaklar bunu bir türlü kabul edemedi. Avusturya-Macaristan ordusu 29 Temmuz 1878. de Sava Nehri'ni geçmiş, bu mücadeleler uzun süre devam etmiş ve birçok kayıp yaşanmıştır. Bosna 1908'e kadar Avusturya-Macaristan işgali altındaydı, 1908.de ise Avusturya-Macaristan Bosna'yı kendi topraklarına katmıştır.... I. Dünya savaşın çıkmasıyla Bosna, Avusturya-

Macaristan'dan kurtulmuş oldu. 1914-1918 yılları arasında süren bu savaş sonucunda Avusturya-Macaristan imparatorluğu dağıldı, böylece Bosna bağımsız bir bölge olarak SHS (Sırbistan-Hırvatistan-Slovenya krallığı) Krallığına katılmıştır. Bu Yugoslavya devletlerinin ortaklaşa kurdukları ilk devlettir (Avdiç, 2010: 6).

1. Dünya Savaşı'nın ardından, üstünlük elde eden Batılı ülkeler yeni bir düzen kurmuş ve bu düzenleme, pek çok ülke sınırını da yeniden haritalandırmıştır. Balkan coğrafyasında egemenlik sağlayan gruplar ise Sırp-Hırvat ve Sloven Krallığının kuruluşu ile diğer azınlık gruplar üzerinde daha fazla baskıcı bir tutum sergilemeye başlamışlardır. Sırp egemenliğinin günden güne artması ile kralın tüm etnik grupları yönetebilecek bir bütünlük sağlama isteği üzerine, ırk belirtmeyecek bir isim değişikliği ile ülkenin adı 1929'da Yugoslavya olarak değiştirilmiştir. Sırp gücünün altında ezilen diğer gruplar arası çatışmalar, bu topraklardaki huzursuzluğun katlanarak devam etmesine sebebiyet vermiştir. Bu dönemden sonra Hırvatistan'ın özerkliğini elde etmesi, yönetime el konulması üzerine Almanların Yugoslavya'yı işgali ve Anti-Faşist Partizan hareketlerinin güçlenmesi ile 1945'te Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti kurulmuştur. Ancak Yugoslavya'nın güçlü dinamikleri arasında bulunan Sırp ve Hırvat çatışmaları ve bağımsızlık mücadelesi, 1991'de gerçekleşecek olan Yugoslavya'nın dağılışı sürecini etkilemiştir.

1990/1991 dönemi, Yugoslavya'nın çözülme sürecine giriş dönemidir. SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Yugoslavya'da da Federal Komünistler Birliği iflas etmiş, bütün cumhuriyetlerde yeni partiler kurulmaya başlamıştır(...)Bağımsızlık yolunda ilk olumlu sonucu akanlar Hırvatlar ve Slovenler olmuştur. Ancak Sırbistan, bu bağımsızlıkları tanımamış ve önce Hırvatistan ve Slovenya'ya saldırmıştır. Fakat Avrupa topluluğu ve özellikle Almanya'nın çabalarıyla buradaki çatışmalar sona erdirilmiştir. Bosna Hersek ise Yugoslavya'nın diğer cumhuriyetlerine nazaran daha özel bir yapıya sahipti. Halkın belli bir bölüm diğer cumhuriyetlerin aksine çoğunluk oluşturamıyordu. İzzetbegoviç'in ifade ettiği gibi, Hırvatlar, Sırlar ve Müslümanlar, bir leopar derisinin üzerindeki benekler gibi dağınık bir vaziyette idi. Bu karmaşık siyasi coğrafya, milli, dini ve mezhebi çelişkileri diğer Yugoslav cumhuriyetlerine nazaran çok daha çetrefilli bir duruma sokmuştu (Fazlıoğlu, 1999: 67).

Bu sıkıntılı dönem içerisinde bağımsızlıklarına kavuşma ümidiyle hareketlenen Boşnak halkı 1990 yılında yapılan seçimle Aliya İzzetbegoviç'i devlet başkanı seçmiş ve Sırların tüm müdahalelerine karşı 1992'de bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Bu dönemden sonra Müslümanlık ve Boşnaklık özelinde, Sırların başrolü oynadığı katliam ve soykırımlar yaşanmıştır. Halk yaşadığı topraklardan çıkmak ve göç etmek durumunda kalmıştır.

Balkanlar'daki millet ve din ayrımcılığı; sömürgeci güçlerin yönlendirmesi, desteklemesi ve kışkırtması ile ortaya çıkmıştır. Bu süreçte, Osmanlı Devleti'nin

esas unsuru olan Türkler ve Müslümanlar hedef alınmış ve yeni olarak ortaya çıkan millî bölgelerden temizlenmeye çalışılmıştır. Bu temizlik, ilkin toplu katliamlar şeklinde olurken, daha sonraları toplu göçler hâline dönüşmüştür. Başta can güvenliği olmak üzere, birçok sebeple başlayan kitle hâlindeki kaçış ilk göç dalgasını meydana getirmiş, ama bu süreç bıçakla kesilir gibi bitmemiştir. Yıllar boyunca sürececek olan küçük sayılardaki göçler bunu takip etmiştir (Tekeli, akt. Emgili, 2011: 11).

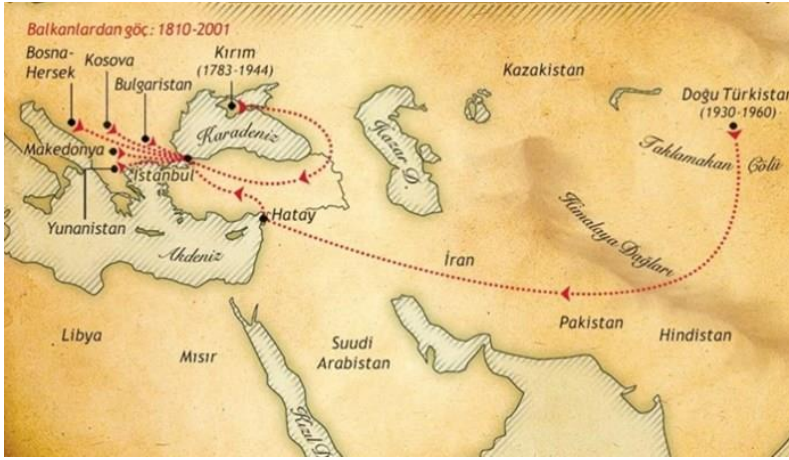
Balkanlarda yaşanan olaylar geçmişten günümüze Boşnak kimliğinin oluşumunda büyük ölçüde etkili olurken kalıcı izler de bırakmıştır. Devam eden süreçte ülkelerinden ayrılarak farklı yaşam alanlarına yerleşen Boşnaklar için, yerleşilen bölge, bölgenin kültürü, bölgede yaşayan insanlar ile girilen yeni ilişkiler açısından farklı bir süreç başlamıştır. “Müslümanlar, B-H’de, aralarında Saraybosna, Tuzla, Bihaç ve Travnik’in de bulunduğu 25 büyük şehrin yarısından fazlasında çoğunlukta, 1992-1995 yıllarındaki iç savaşın ardından tehcir, katliam, göç vb. nedenlerle nüfus dengesi bozulmuştur” (Eker, 2006: 72).

4.1. TÜRKİYE’DE BOŞNAKLAR

Balkanlarda yaşanan pek çok olay, çeşitli gruplaşmaları ve etnik ayrılıkları, bu neticede de Balkanlaşma adı verilen ulusalcı küçük bölünmeleri meydana getirmiştir. Ancak bu süreç çeşitli savaflara, katliam ve soykırımlara sahne olurken, pek çok halkın da farklı topraklara göç etmesini gerektirmiştir. Göç tarihindeki önemli ve büyük hareketlerden biri olarak gösterilebilecek olan Balkan göçleri 19. yüzyılın başlarından 21. yüzyılın başlarına kadar sık ya da aralıklarla devam etmiş göçlerden biridir. Özellikle bu göç hareketlerinde yoğunlukla Müslüman azınlık grupları, Türk, Arnavut, Boşnak ya da Pomaklar yer almaktadır.

19. yüzyılın başlarından itibaren Bosna Hersek’te Osmanlı idaresine karşı başlatılan bağımsızlık mücadelesi ve 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaş sonrası binlerce Bosna Hersekli İstanbul’a göç etmiştir. Müslüman Bosnalıların önemli bir bölümü Sırp, Hırvat ve Karadağ yönetimi altına girmektense İstanbul’a göçü tercih etmiştir. Bosnalıların önemli bir bölümü İstanbul’a yerleşmiş, Bosna mahalleleri kurmuştur. Bir bölümü de Osmanlı yöneticileri tarafından İzmir, Bursa, Ankara başta olmak üzere Anadolu şehirlerine gönderilmiştir. Türkiye’ye yerleşen Bosna-Hersekli ailelerin çocukları arasından pek çok devlet adamı, komutan, şair, yazar, sanatçı yetişmiştir (Tan, 2015: 17).

Şekil 1. Göç Haritası

Kaynak: <http://erolpolat.com/portfolio/turklerin-surgun-haritasi>, 04.07.2018.

Göç eden grupların, göç ettikleri bölgelere göre, göç yolları üzerinden yerleştikleri şehirler açısından incelenmesi gerekmektedir. Bu çalışmanın eksenini oluşturan Boşnakların Türkiye'ye göçlerinin, Balkan Yarımadası ve Trakya üzerinden gerçekleşmiş olması sebebiyle Boşnak grupların ilk yerleşim yerleri bu bölgelerden başlayarak dağılım göstermiştir. "Türkiye'de yaşayan Boşnakların Kırklareli, Edirne, Tekirdağ, İstanbul, İzmir, Bursa, Balıkesir, Kütahya, Adana, Ankara, Amasya, Sivas ve birçok bölgede yaşadıkları tespit edilmektedir" (Kurtişoğlu, 2008: 4). Boşnakların göç ettikleri bölgelerde gösterdikleri dağılım ile göç tarihleri de farklılık göstermekte ve dönemlere ayrılmaktadır.

"İstanbul'dakiler mesela cumhuriyet dönemi sonrası göçmenler var onların hepsi Kırklareli, Trakya, Bursa, İzmir bu havaleye sıkışmış. Mesela Pendik'te 200binden fazla Boşnak yaşıyor Bayrampaşa aynı. İzmir Ödemiş, Bornova, Urla hep buralarda sıkışmışlar mesela. Bursa'da da Yenimahalle dediğimiz yer var Zafer Mahallesi Arnavutlar genelde çoğunlukta yaşar orada. Abdülhamit hepsini bir yere toplamamış Türkiye'nin her yerinde bizim sayabildiğimiz bildiğimiz kadarıyla genel anlamda 173 tane Boşnak köyü var" R. Yördem (kişisel iletişim, 26 Kasım 2018).

Boşnakların Türkiye'ye olan göçü, dünyadaki göçler içerisinde, başlı başına bir türdür; çünkü, sebepleri, şekli, hızı, mahiyeti ve etkileri açısından bu adlandırmaya hak kazanmaktadır. Bu bakımdan da, üzerinde durulmaya değer çok boyutlu ve çok önemli bir olaydır.... Bosna'dan meydana gelen göçlerin, dört farklı dönemde meydana geldiği görülür. İlk dönem Boşnak göçleri; Berlin Kongresi'nden sonra gelişen olaylardan ve 1878 Avusturya işgalinden etkilenecek başlamıştır. Esasen, 1875'te Niş Sancağı'nda Sırp tarafından Müslümanlara karşı başlatılan öldürme,

topraklara el koyma ve ev kundaklama gibi yıldırma ve korkutma olayları, yakın zamanların ilk toplu kaçışına sebep olmuştur. İkinci dönem, 1908.de Bosna-Hersek'in Avusturya tarafından ilhakı ile yaşanmıştır. Üçüncü dönem ise, Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşları ile Osmanlı topraklarına kaçan muhacirlerin dönemidir. Dördüncü dönemde de, 1918 tarihinden sonra toprak reformları ve katliamlar sebebiyle, Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'ndan ve Yugoslavya'dan, Türkiye Cumhuriyeti'ne toplu ve ferdi göçler olmuştur (Emgili, 2011: 1-14).

“Genel anlamda Balkanlardan gelen göçlerle beraber İstanbul'un düşmediği çünkü o zamanlar gayrimüslim nüfus İstanbul'da fazla. Rumlar, Ermeniler, Yahudiler fazlalığı oluşturuyorlar o zamanlar ve o zamanın sömürge imparatorluğu İngiltere Büyük Britanya hep bu azınlık hakları üzerinde Osmanlı'ya bir baskı yapıyor. Balkan Savaşları patlak verdiğinde 93 Harbi dediğimiz, 1876 Abdülhamit'in ilk tahta çıktığı andan itibaren 78 Berlin Konferansı da ilk gösterge oluyor. Bosna Hersek Avusturya Macaristan'a toprak bütünlüğü olarak Osmanlı'ya fakat yönetim olarak Avusturya Macaristan'a bırakılıyor. Sırbistan ile Karadağ bağımsızlıklarını elde ediyorlar ve o dönemde göçen insanların temel mantığında yatan şey şu, o zamanki Osmanlı şartlarında şeriat ile yönetiliyor Osmanlı. Şer'i bir toplum ve Müslümanlar hicret etmelerinin üstlerine vacip olduğuna inanıyorlar” R. Yördem (kişisel iletişim, 26 Kasım 2018).

Türkiye'nin farklı bölgelerine gruplar halinde gelen Boşnaklar, yerleştikleri bölgelerde kendi kültürlerini devam ettirmiş bu sebeple de yaşam sürdürdükleri yerler Boşnak mahallesi, Boşnak köyü olarak nitelendirilmiştir.

“Bizim gelen insanlarımızın göçten çok farklıdır. Yani göç tarihinde de çok önemlidir. Kültürel anlamda da değişiklikler gösteriyor. İstanbul'daki Boşnaklar ile buradaki Boşnaklar bir değil veya Ankara Polatlı'daki veyahut Eskişehir'deki Boşnakların aralarında fark vardır. Göç tarihleri o yüzden çok önemlidir. Yugoslavya dönemi göçmenleri, son savaş göçmenleri ve Osmanlı dönemi göçmenleri arasında kültürel farklılıklar var. Özellikle Osmanlı Döneminde göçen insanların dine karşı hassasiyetleri daha yüksektir. Bunun sebebi Dar'ül-harp yani bir yerde namaz kılmak istediğinde Cuma namazının olması için İstanbul hukukunda oranın Dar'ül-İslam olması lazım yani şeriatla, Kur'an-ı Kerim ile yönetilmesi lazım. Hal böyle olunca oradaki insanlar, güç orada Avusturya-Macaristan, Sırbistan, Karadağ onlara geçince diyorlar ki artık üzerimizde hicret vacip oldu. Yani Darü'l-Harb'ten, Darü'l-İslam'a hicret ediyorlar. İlk iç göç dalgası bununla

başlar. 1912 Selanik ve Bulgaristan, Makedonya içerisindeki Türk nüfus onların hepsi” R. Yörem (kişisel iletişim, 26 Kasım 2018).

5. KÜTAHYA BOŞNAKLARI

Türkiye’nin Ege Bölgesi’nde yer alan Kütahya, tarih boyunca pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmış bir şehir olması sebebiyle çeşitli etnik grupların bir arada yaşadığı çok kültürlü bir bölgedir. “Bilinen tarihi içinde Hitit, Frig, Roma, Bizans, Selçuklu, Germiyanogulları ve Osmanlı Dönemi uygarlıklarıyla Türkiye Cumhuriyeti’ne ulaşmıştır. Kütahya ili sınırları içinde kalan topraklarda yerleşen ve adı bilinen en eski halk Hitit’lerdir” (<http://www.kutahya.bel.tr/kenttarihi.asp>, 25.01.2019).

Kütahya, etrafında bulunan komşu illeri Bursa, Eskişehir, Afyonkarahisar, Uşak, Manisa ve Balıkesir ile çevrilidir. Şehrin Ege Bölgesi’nde konumlanması sebebiyle Zeybek formu halk oyunları bölge kültürüne hâkimdir. Özellikle Kütahya Kalesi, türbe ve camileri, kaplıca, çini ve porseleni ile ünlüdür.

1870’li yıllardan itibaren, Balkanlarda ve özellikle Bosna’da yaşanan çeşitli gerilimler sebebiyle Kütahya, Boşnakların yoğun olarak göç ettikleri bölgelerden biri olmuştur. Çok sayıda Boşnak ailenin bulunduğu bölgede, göçün ilk zamanlarından bu yana varlığını korumakta olan Boşnak köyleri bulunmaktadır. “Bizim bildiğimiz, köylerle beraber yaklaşık 8bin ile 10 bin arasında Boşnak olduğu düşünülüyor. Üç tane köyümüz var ve Kütahya’nın yerli Boşnakları da dâhil 10bine yakın. En fazla nüfus Çayca’da daha sonra Parmakören ve Akköprü(Yenibosna)” R. Yörem (kişisel iletişim, 26 Kasım 2018).

Kütahya’da, Boşnak nüfusun yoğun olarak yaşadığı ve bu sebeple göçün ilk yıllarından bu yana Boşnakların yerleşim alanları olarak bilinen Çayca, Parmakören ve Yenibosna olmak üzere merkez ilçeye bağlı toplam üç köy bulunmaktadır. Yenibosna ve Parmakören köyleri şehir merkezine daha yakın konumda olmaları sebebiyle mahalle statüsüne geçen köyler arasındadır. Parmakören ve Yenibosna köylerinde Boşnaklar ve yerli halk aynı mahalle içerisinde ikamet etmekteyken Çayca köyünde bu durum farklıdır. Köy nüfusunun tamamına yakını Boşnak asıllıdır.

Şekil 2. Çayca Uydu Görüntüsü

Kaynak: <https://www.google.com/maps>, 29.01.2019.

Şekil 3. Çayca Uydu Görüntüsü

Kaynak: <https://www.google.com/maps>, 29.01.2019.

Köye gerçekleşen göçün tarihleri 1870'lere kadar geri gitmektedir ki Kütahya'ya gelen Boşnakların yerleştikleri ilk yerlerden birisi burasıdır. Bir süredir Kütahya merkezde ikamet etmekte olan Raif Arı, ailesinin Çayca köyüne gelişinin

1871 yılına denk geldiğini söyleyerek Kütahya'ya yerleşen Boşnakların göç sürecini şu şekilde anlatmaktadır;

“Bizim esas Boşnakların kökü Konya Karaman Kağan Sülalesinden. Osmanlı Devleti dünya hâkimi olmak için Müslümanlığı yaymak için şimdiki tarikatlar gibi o zamanki âlimleri araştırıyor kim büyük âlim. Bizim Boşnakların sülaleyi, kim ama bilmiyorum Yugoslavya'ya götürmüş. Kimini Bulgaristan'a götürmüş, kimini Makedonya'ya. Müslümanlığı yaymak için. Aslında Boşnak diye bir ırk yok Boşnak'ın kelime anlamı Müslüman. Biz buradan gitmeyiz. Osmanlı'nın dağılma sürecinde biz geldik. Biz Müslümanız ama bir Türkiye mi Müslüman? İran'a gidebilirdik, Irak'a gidebilirdik Suudi Arabistan'a gidebilirdik. Demek ki niye buraya geldiler, buralı oldukları için buraya geldiler. Biz esas buralıyız, Türkiyeliyiz. 1871'de tabi kaçma süreci başlamış. Gemiye biniyorlar artık gemi nereye giderse. Bizim gemi İzmir'e yanaşiyor. İzmir'e geliyor Halilbeyli köyü var şuanda orada da büyük köyler var. Halilbeyli köyü Turgutlu'ya bağlı. Oraya geliyor. Arayış içerisinde orada işte kalmış bizimkiler Sandıklı'ya gidiyor. Sandıklı'da şuanda kaplıcalar var. Kaplıcaların olduğu yere tabi devlet veya halk neresi verimsiz bize vermişler. Orası kamışlık, sineklik, pislik içinde. Yaşayamamışlar, arayış içine düşmüşler. Göçmeniz diye devlet bizi tren yollarında çalıştırmış. Bizim köyün kıyısında Alayunt'tan Eskişehir yolu, o yolu bizim atalarımız yapmış. Hem çalışmışlar hem de arayış içerisinde. Bizim köyün içerisinde üç beş tane mağara var. Hatta çok var da çoğu kapalı sonra sonra çıkıyor. Demişler ki sazlığın içinde öleceğimize mağarada yaşayalım diye buraya yerleşmişler 1871. Benim babam 1337 doğumlu, 97'de vefat etti, 84 yaşındaydı. Babam burada doğma. 130 seneyi aşkın bu köye yerleşeli” R. Arı (kişisel iletişim, 26 Kasım 2018).

Şekil 4. Çayca Köyü'nde Bulunan Mağaralardan Biri

Kaynak: Kişisel Arşiv, 18.08.2018

Çayca köyü pek çok tepe ve dağın bulunduğu bir bölgede konumlanmaktadır. Bu küçük tepeler aynı zamanda mağaralardan oluşmaktadır.

Şekil 5. Çayca Köyü

Kaynak: Kişisel Arşiv, 01.08.2018

Şekil 6. Çayca Köyü

Kaynak: Kişisel Arşiv, 01.08.2018

Bu bölgenin biraz daha ilerisinde, Kurtuluş Savaşı Dönemi, Kütahya-Eskişehir Muharebelerinden kalma olduğu sanılan birkaç mezar çukuru bulunmaktadır.

Şekil 7. Çayca Köyü Mezar Çukuru

Kaynak: Kişisel Arşiv, 18.08.2018

Köy, adını içinden akan çaydan almakta bu sebeple Çayca olarak adlandırılmaktadır.

Şekil 8. Çayca Köyünde Akan Çay

Kaynak: Onur Kurt, 13.02.2019

Şekil 9. Çayca Köyünde Akan Çay

Kaynak: Onur Kurt, 13.02.2019

Şekil 10. Çayca Köyü Girişi

Kaynak: Kişisel Arşiv, 18.08.2018

Şekil 11. Çayca Köyü Çeşme

Kaynak: Kişisel Arşiv, 18.08.2018

Şekil 12. Çayca Köyü Cami

Kaynak: Onur Kurt, 13.02.2019

Çayca köyüne göç etmiş Boşnak sülalelerinden bir diğeri ise Zekeriya Kurt ve ailesidir. Aile mensupları Bosna ve Hersek bölgesinde doğmuş ve 1870'lerde Çayca köyüne göç etmişlerdir. Kendisi 1942 yılında Çayca'da doğmuştur. Eşi Fatma Kurt ise 1950, Çayca doğumludur. Oğlu Sabri Kurt 1972, gelini Hesna Kurt 1974 yılında Çayca'da doğmuş ve komşu aileler olarak yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Hesna Kurt'un annesi Muhacır, babası Boşnaktır. Kendisinin anlatımına göre, eski zamanlarda göç sebebiyle insanların kütük bilgileri kaybolmuş, kayıtları tutulamamış ve bulunamamıştır. Bosna-Hersek, o yıllarda Bosna ve Hersek olarak iki farklı bölgeye ayrılmış durumdadır ve Kurt ailesi Türkiye'ye gerçekleşen göçlerin tam tarihlerini, göçün hangi bölgeden olduğunu kesin olarak bilememektedir.

Sabri Kurt ve eşi Hesna Kurt evliliklerinin ardından bir süre Çayca köyünde yaşamaya devam etmiş ancak daha sonra Kütahya merkeze yerleşmiştir. Kurt ailesinin iki oğlu burada dünyaya gelmiştir.

Şekil 13. Sabri Kurt ve Ailesinin Soy Bilgileri

Sıra	C	Yakınlık Derecesi	Adı	Soyadı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Yeri ve Tarihi
1	K	Annesinin Babasının Babasının Annesi	FATMA	NARİN	İBRAHİM	AYŞE	BOSNA 01/07/1855
2	K	Babasının Annesinin Annesi	RABİA	ŞAHİN	SÜLEYMAN	UMMAHAN	BOSNA 01/07/1884
3	K	Annesinin Babasının Annesi	NAZİFE	NARİN	MURTAZA	DERVİŞE	BOSNA 01/07/1887
4	E	Annesinin Babasının Babası	ABDULLAH	NARİN	OSMAN	FATMA	BOSNA 01/07/1887
5	E	Annesinin Annesinin Babası	MURAT	-	OSMAN	HALİME	BOSNA 01/07/1888
6	E	Babasının Annesinin Babası	ÖMER	ŞAHİN	HASAN	NAZİFE	BOSNA 01/07/1889
7	K	Babasının Babasının Annesi	FATMA	KURT	SÜLEYMAN	MELEK	HERSEK 01/07/1891
8	K	Annesinin Annesinin Annesi	EMİNE	MUT	HASAN	ZAHİDE	KÜTAHYA 01/07/1899
9	E	Annesinin Babası	HÜSEYİN	NARİN	ABDULLAH	NAZİFE	BOSNA 01/07/1913

Kaynak: Onur Kurt, 25.02.2019.

Şekil 14. Sabri Kurt ve Ailesinin Soy Bilgileri

Sıra	C	Yakınlık Derecesi	Adı	Soyadı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Yeri ve Tarihi
10	E	Babasının Babası	ABDULLAH	KURT	MAHMUT	FATMA	KÜTAHYA 01/07/1916
11	K	Babasının Annesi	ZAHİDE	KURT	ÖMER	RABİA	KÜTAHYA 01/07/1919
12	K	Annesinin Annesi	EMİNE	NARİN	MURAT	EMİNE	KÜTAHYA 01/03/1925
13	E	Babası	ZEKERİYA	KURT	ABDULLAH	ZAHİDE	KÜTAHYA 09/09/1942
14	K	Annesi	FATMA	KURT	HÜSEYİN	EMİNE	KÜTAHYA 02/04/1950
15	E	Kendisi	SABRİ	KURT	ZEKERİYA	FATMA	KÜTAHYA 25/09/1972
16	E	Oğlu	ONUR	KURT	SABRİ	HESNA	KÜTAHYA 22/03/1997
17	E	Oğlu	ZEKERİYA	KURT	SABRİ	HESNA	KÜTAHYA 25/09/2003

Kaynak: Onur Kurt, 25.02.2019.

Köye gerçekleşen ilk göçün ardından tarihsel ve sayısal veriler ışığında, yıllar içerisinde köy nüfusunda azalma olduğu görülmektedir. Bazı Boşnak sülaleler, Sandıklı'dan Çayca'ya gelirken, yine Çayca'dan ayrılan bazı sülaleler ise Trakya Bölgesi'nde Kırklareli'nin Demirköy ilçesine yerleşmişlerdir. Köyde çoğunlukla yaşlı kesim bulunmaktadır ancak göç zamanlarını ve kültürel olayları hatırlayabilecek pek çok insanın vefat ettiği öğrenilmiştir. Değişen toplumsal olaylar sonucu yeni ve genç nesil, daha verimli eğitim ve iş imkânları sebebiyle köyden Kütahya merkeze yahut büyük şehirlere göç etmiştir. Köyde günümüzde yaklaşık 50 hanede yaşayan Boşnak bulunmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2007-2018 nüfus verilerine göre, yıllar içerisinde yaşanan nüfus azalışının da göç olgusunu anlamaya olanak sağladığı görülmektedir.

Şekil 15. Çayca Nüfus Verileri

Sütunlar Belediye, Köy Ve Mahalle Nüfusları Ölçüm bazında		
Satırlar		
2007	Kütahya(Merkez/Merkez Bucağı/Çayca Köy.)-21024	127
2008	Kütahya(Merkez/Merkez Bucağı/Çayca Köy.)-21024	123
2009	Kütahya(Merkez/Merkez Bucağı/Çayca Köy.)-21024	115
2010	Kütahya(Merkez/Merkez Bucağı/Çayca Köy.)-21024	121
2011	Kütahya(Merkez/Merkez Bucağı/Çayca Köy.)-21024	121
2012	Kütahya(Merkez/Merkez Bucağı/Çayca Köy.)-21024	123
2013	Kütahya(Merkez/Merkez Bucağı/Çayca Köy.)-21024	104
2014	Kütahya(Merkez/Merkez Bucağı/Çayca Köy.)-21024	99
2015	Kütahya(Merkez/Merkez Bucağı/Çayca Köy.)-21024	93
2016	Kütahya(Merkez/Merkez Bucağı/Çayca Köy.)-21024	83
2017	Kütahya(Merkez/Çayca Köy.)-21024	86
2018	Kütahya(Merkez/Çayca Köy.)-21024	99

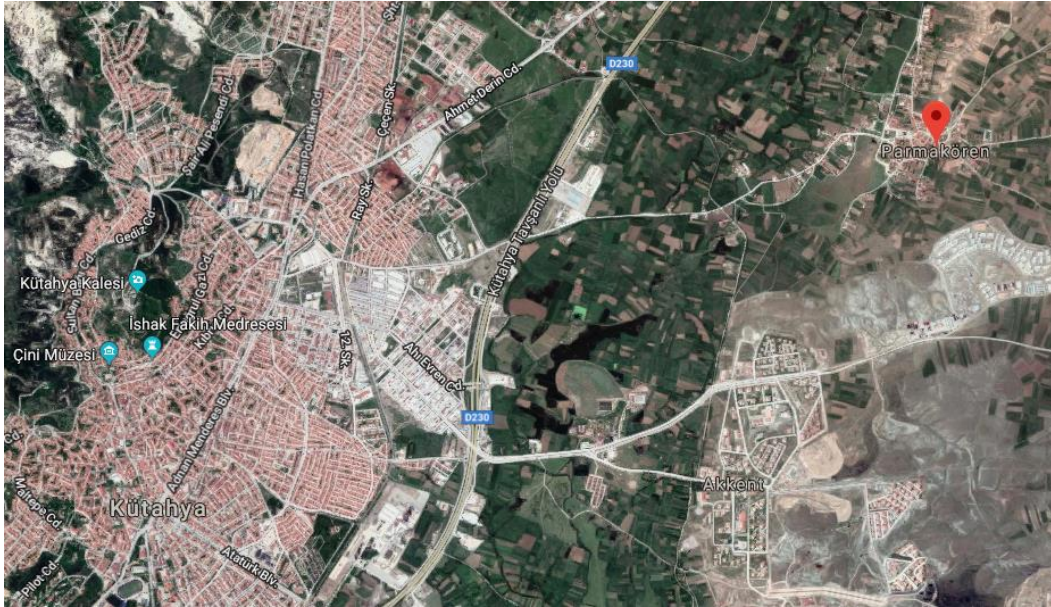
Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr>, 29.01.2019.

Köyde Boşnakça lakapları ile birlikte, Aslan (Hajdarović), Narin (Nametak), Kurt (Hodović), Orhan (Danović), Şahin (Purić), Yördem (Čengić), Muştu (Muštović), Bilgihan (Sefović), Kızılkaya (Krvavć), Bildik (Skikić), Feriz (Krajsnik), Bayram, Muştuer, Arı, Erbay, Mutlu, Efe, Sevilmiş, Yılmaz, Bayır, Yöngül, Kazer, Baştürk, Mut, İpek, sülaleleri ikamet etmektedir. Özellikle bu sülaleler içerisinde Alija(Aliya) Nametak, Boşnak ve Türk edebiyatının önemli bir yazarı ve tarihçidir. 1906 ila 1987 yıllarında Bosna-Hersek'te yaşamış olan Alija Nametak'ın oğlu Fehim Nametak ise türkologtur. Alija Nametak, 1960-70 ve 80'li yıllarda Çayca'ya gelerek

burada kültürel çalışmalar ve derlemeler yapmıştır. Ancak bu derlemelere ulaşamamıştır. Kendisinin uzak dereceden akrabası olan Kurt ailesi (Fatma Kurt'un Narin ailesinden akrabası) Alija Nametak'ın, yanında ses kayıt cihazları ile gelerek çeşitli notlar aldığını söylemiştir. Adının, “*Jezik Nasih Iseljenika u Turskoj (Türkiye'deki Göçmenlerimizin Dili, Sarajevo:1966)*” olduğu ya da derlenen çalışmaların burada toplanmış olabileceği düşünülmektedir.

Nüfusunun tamamının Boşnak olduğu Çayca Köyü, merkeze olan uzaklığı sebebi ile diğer etnik gruplar ile etkileşim ve karışımın az olduğu bir bölgedir. Ancak Parmakören ve Yenibosna köyleri için bu durum değişiklik göstermektedir. Kütahya'da yaşamakta olan Boşnakların yerleştikleri köylerden bir diğeri ise Parmakören'dir. Şehir merkezine yakınlığı sebebiyle mahalle statüsüne geçen köye ulaşım, halk otobüsleri ile sağlanabilmektedir.

Şekil 16. Parmakören Uydu Görüntüsü

Kaynak: <https://www.google.com/maps>, 03.02.2019.

Şekil 17. Parmakören Uydu Görüntüsü

Kaynak: <https://www.google.com/maps>, 03.02.2019.

Köye gerçekleşen ilk Boşnak göçlerinin tam tarihi hatırlanamasa da, Boşnakların bu bölgede 150 yıldır yaşıyor oldukları düşünülmektedir. *“Parmakören kurulumundan bu tarafa Boşnak. Boşnaklar ilk oraya göçüyor. Onlar manavlar ile beraber yaşamak durumunda kaldılar göçtüklerinden bu yana, o yüzden dili daha çabuk kaybettiler. Dolayısıyla kültürlerini de kaybettiler”* R. Yördem (kişisel iletişim, 26 Kasım 2018).

Şekil 18. Parmakören Nüfus Verileri

Sütunlar		
Belediye, Köy Ve Mahalle Nüfusları		
Ölçüm bazında		
Satırlar		
2007	Kütahya(Merkez/Kütahya Bel./Parmakören Mah.)-51442	1301
2008	Kütahya(Merkez/Kütahya Bel./Parmakören Mah.)-51442	1216
2009	Kütahya(Merkez/Kütahya Bel./Parmakören Mah.)-51442	1310
2010	Kütahya(Merkez/Kütahya Bel./Parmakören Mah.)-51442	1448
2011	Kütahya(Merkez/Kütahya Bel./Parmakören Mah.)-51442	1284
2012	Kütahya(Merkez/Kütahya Bel./Parmakören Mah.)-51442	1332
2013	Kütahya(Merkez/Kütahya Bel./Parmakören Mah.)-51442	1287
2014	Kütahya(Merkez/Kütahya Bel./Parmakören Mah.)-51442	1300
2015	Kütahya(Merkez/Kütahya Bel./Parmakören Mah.)-51442	1290
2016	Kütahya(Merkez/Kütahya Bel./Parmakören Mah.)-51442	1288
2017	Kütahya(Merkez/Kütahya Bel./Parmakören Mah.)-51442	1295
2018	Kütahya(Merkez/Kütahya Bel./Parmakören Mah.)-51442	1283

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr>, 29.01.2019.

Nüfusunun çoğunluğu Manav olan Parmakören'de 80 ila 100 Boşnak'ın yaşadığı düşünülmekte, Arı (Babović), Kartal (Baraković), Gümüş, Çiçek, Baştürk ve Ertürk aileleri ikamet etmektedir. Parmakören (Mahallesi) Konumu itibari ile düzlük bir arazide bulunmaktadır.

Şekil 19. Parmakören Girişi ve Meydanı

Kaynak: Onur Kurt, 30.01.2019.

Şekil 20. Parmakören

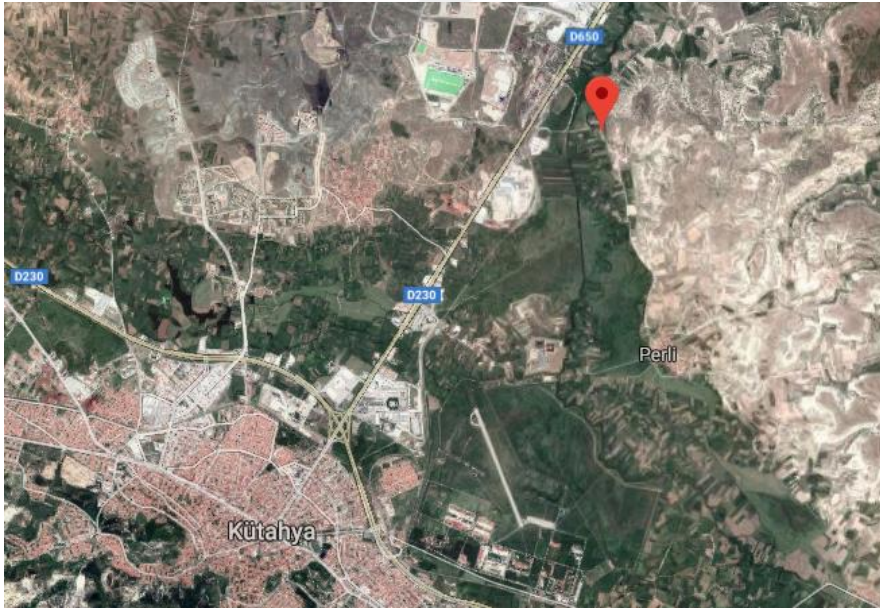

Kaynak: Onur Kurt, 30.01.2019.

1954 yılında Parmakören’de doğduğunu belirten İbrahim Arı, dedelerinin göç tarihini bilmemektedir. Dedesi İbrahim Arı, ninesi Ayşe Arı’dır. Ninesinin sülalesini bilmemektedir. Babası İsmail Arı, annesi Kadriye Arı’dır. Annesi Çaycalı Yılmaz sülalesinden Parmakören’e gelin olarak gelmiştir. Aynı şekilde 1954 Parmakören doğumlu Süleyman Kartal da göç tarihleri hakkında bir bilgi hatırlayamadığını belirterek soy bilgilerini paylaşmıştır. Büyükdedesi Mahmut Kartal, dedesi Haşım Kartal’dır. Babası Yaşar Kartal ve annesi Saniye Kartal’dır, Çaycalı Erbay sülalesinden Parmakören’e gelin gelmiştir.

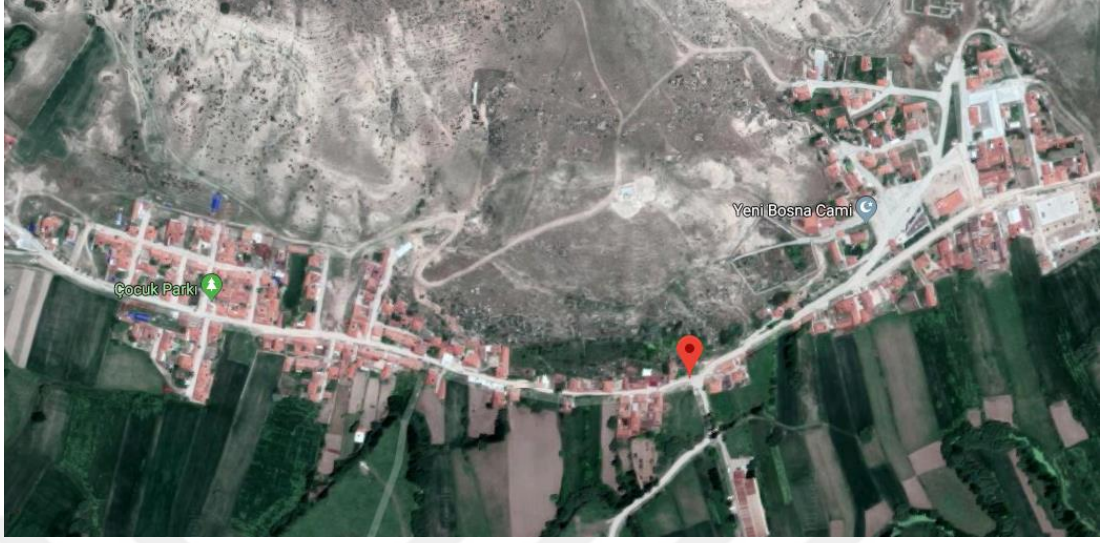
Boşnak azınlığın yaşadığı ve bu sebepten pek çok tarihsel bilginin unutulduğu diğer bir köy ise Yenibosna’dır. Parmakören gibi şehir merkezine yakınlığı sebebiyle mahalle statüsüne geçmiştir. Konumu itibari ile dağlık ve taşlık bir arazidedir.

Şekil 21. Yenibosna Uydu Görüntüsü

Kaynak: <https://www.google.com/maps>, 03.02.2019.

Şekil 22. Yenibosna Uydu Görüntüsü

Kaynak: <https://www.google.com/maps>, 03.02.2019.

Önceleri köy yolunun tarifi yapılırken, köy girişi yakınında bulunan beyaz bir köprü sebebiyle adres belirtmek amacıyla ak köprü ismi kullanılmış ve bu durum, daha sonraları halk arasında yaygınlaşarak köyün ismi olarak bilinmeye başlamıştır.

Ailesi Yugoslavya göçmeni olan Yenibosna muhtarı Sadık Bal da köy isminin önceleri Akköprü olarak geçtiğini, daha sonraları Yenibosna olarak değiştirildiğini söylemektedir. Sadık Bal'ın annesi Nazmiye Bal 1942 yılında Çayca'da doğmuş, Yenibosna'ya gelin gelmiştir. Babası Salih Muştu, Çaycalı Muştu sülalesine mensupken annesi Hatice Muştu Çaycalı Feriz sülalesindendir. Dedesinin adı tam olarak bilinmemekle birlikte *Pinaga* dendiğini belirtmiştir. Dedelerinin göç tarihi hatırlanamasa da Bosna'dan geldiklerini söylemektedir. Nazmiye Bal'ın eşi, Sadık Bal'ın babası Yaşar Bal ise 1939 Yenibosna doğumludur.

Şekil 23. Yenibosna

Kaynak: Onur Kurt, 12.02.2019.

Bölgeye gerçekleşen ilk Boşnak göçlerinin tam tarihi bilinmemekle birlikte yaklaşık olarak bir buçuk asırdır (150 yıl) Boşnakların Yenibosna'da yaşadıkları belirtilmektedir. Önceleri Boşnak nüfus 35-40 hanede yaşamakta iken bu sayı günümüzde 170 hane civarına ulaşmıştır. Bölgede yaklaşık 100 kadar Boşnak'ın yaşadığı düşünülmektedir. Eski adı Bosna-ı Cedid olan köye, Boşnaklar kendi aralarında Dzedida (Cedida) demektedir.

Şekil 24. Yenibosna Nüfus Verileri

Sütunlar Belediye, Köy Ve Mahalle Nüfusları Ölçüm bazında		
Satırlar		
2007	Kütahya(Merkez/Kütahya Bel./Yeni Bosna Mah.)-51445	500
2008	Kütahya(Merkez/Kütahya Bel./Yeni Bosna Mah.)-51445	528
2009	Kütahya(Merkez/Kütahya Bel./Yeni Bosna Mah.)-51445	569
2010	Kütahya(Merkez/Kütahya Bel./Yeni Bosna Mah.)-51445	622
2011	Kütahya(Merkez/Kütahya Bel./Yeni Bosna Mah.)-51445	534
2012	Kütahya(Merkez/Kütahya Bel./Yeni Bosna Mah.)-51445	541
2013	Kütahya(Merkez/Kütahya Bel./Yeni Bosna Mah.)-51445	551
2014	Kütahya(Merkez/Kütahya Bel./Yeni Bosna Mah.)-51445	492
2015	Kütahya(Merkez/Kütahya Bel./Yeni Bosna Mah.)-51445	470
2016	Kütahya(Merkez/Kütahya Bel./Yeni Bosna Mah.)-51445	443
2017	Kütahya(Merkez/Kütahya Bel./Yeni Bosna Mah.)-51445	435
2018	Kütahya(Merkez/Kütahya Bel./Yeni Bosna Mah.)-51445	469

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr>, 29.01.2019.

“Akköprü 70’ten sonra Kürtler ile birlikte karışıyor(...)Akköprü’nün adı şimdi Yenibosna Mahallesi olarak geçiyor. Bosna-ı Ceditâ da denirdi. Orası Boşnak köyüdür zaten sonradan oraya Manavlar ve Kürtler gelmiş. Eskiden orası çok sulak kötü bir araziydi. Eskiden orası komple göl gibiydi baraj yapılmadan önce Süleyman Demirel döneminde oraya baraj yapılıyor daha sonra oralar tarım arazisi haline geliyor. Oradaki su Porsuk’a aktarılıyor. Geçimlerini eskiden balıkçılıkla sağlıyorlardı” R. Yörem (kişisel iletişim, 26 Kasım 2018).

Şekil 25. Yenibosna Porsuk Çayı

Kaynak: Onur Kurt, 12.02.2019.

Yenibosna günümüzde Manav, Kürt ve Boşnakların bulunduğu bir bölgedir. Köyde yaşayan bazı Boşnak sülaleler daha önceki yıllarda Yenibosna’dan Kütahya merkeze, özellikle Germiyan Konağı civarına yerleşmişlerdir. Köyde yaşayan Boşnaklar arasında özellikle Bal (Zecović), Aktaş (Alibašić), Yakış (Bašagić), Tetik (Dzindović), Gürkaş (Kašić), Dizdar (Gaćanić), Sarışın (Dupović), Çelik ve Bayraklar aileleri bulunmaktadır.

Şekil 26. Yenibosna Girişi

Kaynak: Kişisel Arşiv, 01.08.2018.

Yenibosna’da yaşamakta olan Hacı Orhan Aktaş ve eşi Şefika Aktaş’ın aileleri ve sülaleleri de göçün sıkıntılı zamanlarını çekerek pek çok acı yaşamıştır. 1942 doğumlu Orhan Aktaş, dedesinin 1310 yılında Bosna’dan geldiğini ve babasının 1329 yılında burada doğduğunu söylemektedir. Annesinin doğum yılını hatırlayamamakla birlikte Kašić sülalesine mensup olduğunu bilmektedir. Babası henüz üç yaşındayken dedesinin savaşa gittiğini ve bir daha kendisinden haber alınamadığını belirtmiştir. Dedesinin belki Yemen Cephesi, belki Sarıkamış Harekâtı ya da Çanakkale Savaşı’nda şehit olmuş olabileceğini düşünmektedir. Orhan Aktaş’ın eşi Şefika Aktaş’ın ailesi ise Bulgaristan göçmenidir. 1950 doğumlu Şefika Aktaş’ın dedeleri Bulgaristan’dan gelerek eski adı Devlez olarak bilinen Bozüyük’ün Örnek Köyüne yerleşmişlerdir. Daha sonraları Şefika Aktaş henüz çocuk yaşlardayken babasının iş imkânları sebebiyle Kütahya’ya gelmişlerdir.

Şekil 27. Aktaş Ailesi'nin Evi ve Orhan Aktaş'ın Anne-Babası

Kaynak: Kişisel Arşiv, 01.08.2018.

Şekil 28. Yenibosna Cami

Kaynak: Onur Kurt, 12.02.2019.

Yenibosna'dan merkeze yerleşmiş olan Nebahat Yakış, 1936 yılında köyde doğmuştur. Rahmetli eşi Kasım Yakış, (Başagić) sülalesinden kendisi ve ailesi Tetik'lerden (Dzindović) gelmektedir. Nebahat Yakış, ailesinin Bosna'dan Yeni Foça'ya göç ettiklerini daha sonraki yıllarda da Yenibosna'ya geldiklerini

belirtmektedir. Bosna'dan ilk göç ettiklerinde annesinin henüz dokuz yaşında ve dört kardeş olduğunu, ayrıca dede ve ninelerine dair bir bilgi hatırlamadığını söylemektedir. Kendisi uzun yıllar Yenibosna'da yaşamış olan Nebahat Yakış, özellikle kış aylarını merkezde, yaz aylarını köyde geçirmektedir.

Merkezde yaşamakta olan Meryem Aslan, 1954 doğumludur. Çaycalı Orhan sülalesinden gelmektedirler. Babası ve annesi, Mehmet ile Hatice Orhan'dır. Dede ve ninesi Tahir ile Saliha Orhan'ın Bosna-Hersek'ten göç ederek geldiklerini belirtmiştir.

Ailesi 1935'li yıllarda Çayca köyünden merkeze yerleşen kendisi Kütahya merkezde doğup büyüyen Murat Tekin de, babası Asım Tekin'in Yenibosnalı, annesi Emine Narin'in Çaycalı olduğunu söylemektedir. *“Ben Çayca'dan kopalı çok uzun zaman oldu. Annem babam sağ iken bundan kırk sene önce falan giderdik, düğünlere giderdik. Gelir giderdik ama ondan sonra bir daha koptuk.... Onlar (ailesi) 1935'lerde falan köyden göçmüşler şehire.... Babam Yugoslavya'lı, Saraybosna'lı orada doğmuş. Babam buraya geldiğinde yedi yaşındaymış büyük abileri on altı yaşındaymış bir de küçük kardeşleri var, o da beş yaşındaymış buraya geldiklerinde. Akköprü'ye gelmişler. Annem de Çayca'da”* M. Tekin (kişisel iletişim, 26 Kasım 2018). Murat Tekin, merkezde doğup büyümesi sebebiyle eskiye ait pek çok şeyi bilmediğini ya da unuttuğunu söylemektedir. Günümüzde aktarlık yapmaktadır.

Şekil 29. Murat Tekin'in Baharat Dükkânı

Kaynak: Kişisel Arşiv, 26.11.2018.

Köylerin genel nüfusu ve Boşnakların sayıları göz önünde bulundurulduğunda, eski zamanlara oranla Boşnak nüfusun giderek azaldığı görülmüştür. Köyde yaşayan yaşlı kesimin vefat ettiği, gençlerin şehir merkezlerine yerleştiği öğrenilmiştir. Halen günümüzde köyde ikamet etmekte olan Boşnaklar bile özellikle kış aylarını merkezdeki akrabalarının yanında geçirebilmektedir. Köye yaz mevsiminde özellikle hafta sonları ve tatil günleri geri döndüğü söylenmektedir. Boşnak nüfusun azlığı, kültürel ve tarihsel bilgi ile birikimin çoğunu olumsuz yönde etkilemektedir. Genç Boşnakların geçmiş hakkında yeterli bilgisi olmazken, hayatta olan yaşlı Boşnakların da pek çok detayı hatırlayamadıkları görülmüştür.

5.1. SOSYAL YAŞAM PRATİKLERİ

Bu bölümde Çayca, Parmakören ve Yenibosna köylerinde yaşamakta olan Boşnakların yaşam şekillerini meydana getiren ve bunu nesiller arası paylaşılabılır bir unsur haline dönüştüren kültürel faktörlere değinilecektir. Önceki bölümlerde kültürün birbiri içine geçmiş pek çok dokudan oluşan bir olgu olduğuna değinilmiştir. Bu bölümde ele alınan pek çok detay, Boşnakların yaşamlarını ve kültürlerini anlama ve bu kültürü aktarma yollarını betimlemeyi amaçlamaktadır.

5.1.1. Sivil Toplum Kuruluşları

İnsan, kültürel bir varlık olarak bir arada yaşama ve örgütlenme içgüdüğü göstermektedir. Bu örgütlenme, büyük ya da küçük pek çok topluluğu bir arada tutar ve birini diğerine karşı korur. Özellikle etniklik gibi kültürel kimliklerin daha fazla ön plana çıktığı topluluklarda örgütlenme, bu etnik farklılıkları korumak, aktarmak ve böylece devamını amaçlayarak nesiller arası kültür paylaşımını sağlamaktadır. Bir ülkenin siyasi, ekonomik ve politik sistemi, o ülke içerisinde yaşam sürmekte olan pek çok insanı ve kültürü koruma altına almayı hedefleyen yönetim kurumlarına sahiptir. Devlet eli ile yönetilen bu kurumların dışında, bağımsız pek çok kuruluş, vakıf, dernek ve örgüt de bulunmaktadır ki bu toplulukların amaçları politik, sosyal, kültürel ve hukuki değerler doğrultusunda bütünleştirici ve birleştirici bir yardım eli olmaktır. Herhangi bir kar elde etme amacı olmadan, yönetici ve üyelerinin gönüllü yer aldıkları bu topluluklar, kültürel değerlerin korunmasını amaçlayan etnik gruplar için de bir araya gelme ve bir arada kalma güduları sebebiyle oldukça önemli yapılanmalardır.

Anadolu coğrafyasının kültürel yapısını meydana getiren pek çok etnik dinamik olduğu göz önünde bulundurulduğunda hemen hemen her şehir ve köyde, bahsi geçen amaçla kurulu sivil toplum kuruluşu bulunmaktadır. Örneğin, *Yörük Türkmenler Kültür ve Sosyal Dayanışma Derneği*, *Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği*, *Kuzey Kafkas Kültür ve Dayanışma Derneği* ve buna benzer daha pek çok isimle hemen her şehirde sivil toplum kuruluşları bulunmaktadır.

Çalışmamızın konusu olan Boşnakların da Türkiye'nin pek çok ilinde, başta büyük şehirler olmak üzere kendi isimleri ile kurulmuş topluluk ve dernekleri bulunmakta, aktif olarak çalışmaktadır.

Türkiye'de isminde Balkanlardaki çeşitli yer isimlerinin, Balkan ve göçmen kelimelerinin geçtiği 150 kadar dernek, vakıf ve şubeleri bulunmaktadır. Bu dernek ve vakıfların arasında Bosna, Hersek ve Sancak kelimelerinden yola çıkarak yalnızca Boşnakları temsil ettikleri varsayılanların sayısı 16 kadardır. İstanbul'da dört, Bursa'da iki, Ankara'da üç, İzmir'de bir, Sakarya'da bir, Eskişehir'de bir ve Adana'da bir tane bulunmaktadır. Bunlardan sekiz tanesi birleşerek İzmir merkezli olarak Türkiye-Bosna-Hersek Kültür Dernekleri Federasyonunu kurmuşlardır. Boşnaklara yardım etmek ve Türkiye'de Boşnak gelenek göreneklerini yaşatma amacını güden derneklerin, 1992 yılında başlayan Bosna savaşından sonra kurulmuş olmaları veya bu savaş sırasında veya sonrasında Bosna-Hersek, Sancak gibi kelimeler ile isimlerini değiştirmeleri, Trakya bölgesinde hiç bulunmamaları dikkat çekicidir (Kurtişoğlu, 2008: 10-11).

Özellikle teknolojinin gelişimi ve sosyal medya kullanımının artması ile birlikte Türkiye'deki Boşnaklar, farklı şehirlerdeki akrabalarını tanıyabilmekte ve görüşebilmektedir. Bu amaçla Boşnaklar için kurulmuş sosyal medya grupları ve Boşnak haber siteleri yer almaktadır. Bosnakmedya.com, bosnahersek.ba ve Türkiye Bosna Hersek Kültür Dernekleri Federasyonu resmi web sayfasından alınan verilere göre Türkiye genelindeki Boşnak dernekleri şunlardır;

1. Türkiye Bosna Hersek Kültür Dernekleri Federasyonu

2. Pendik Bosna Sancak Sosyal Yardımlaşma Kültür Derneği

3. Alibeyköy Sancaklılar Kültür Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği

4. Adapazarı Bosna Hersekliler Kültür Yardımlaşma Derneği

5. Adana Bosna Hersek Kardeşlik Yardımlaşma Kültür Derneği

6. Bayrampaşa Bosna Sancak Kültür Yardımlaşma Derneği

7. Sefaköy Çağdaş Bosna Sancak Dayanışma Eğitim Kültür Derneği

- 8.Çanakkale Çataltepeliler Kültür Dayanışma Derneği**
- 9.İnegöl Bosna Hersek Türkleri Kültür Dayanışma Derneği**
- 10.Ankara Fevziye Köyü Kültür Yardımlaşma Derneği**
- 11.Manisa Turgutlu Bosna Hersek Türkleri Kültür Yardımlaşma Derneği**
- 12.Karamürsel Bosna Hersek Türkleri Kültür Yardımlaşma Derneği**
- 13.Bursa Karacabey Bosna Sancak Kültür ve Yardımlaşma Derneği**
- 14.Bursa Bosna Sancak Yardımlaşma Dayanışma ve Kültür Derneği**
- 15.İzmir Bosna Sancak Derneği**
- 16.Kırklareli Balkaya Köyü Kültür Yardımlaşma Derneği**
- 17.Çağdaş Balkan Türkleri Dayanışma Eğitim Kültür Derneği**
- 18.Biga Bosna Hersek Kültür ve Yardımlaşma Derneği**
- 19.Çakmaklı Bosna Hersek Kültür ve Dayanışma Derneği**
- 20.Eskişehir Bosna Hersek Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği**
- 21.Urla Bosna Sancak Karadağ Kültür ve Yardımlaşma Derneği**
- 22.Bursa Bosna Derneği**

Bu veriler arasında Kütahya ili özelinde faaliyet göstermekte olan bir Boşnak derneğine yer verilmemiş olsa da Kütahya’da, merkezi Çayca köyü olan “Çayca Köyü Bosna Kültür Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği” bulunmaktadır. İl genelinde faaliyet göstermekte olan tek dernektir. Dernek başkanı Rahmi Yördem, Çaycalı bir Boşnaktır. Büyük dedeleri Çayca köyüne ilk yerleşen Boşnaklar arasındadır ve Čengiç sülalesinden gelmektedirler. Üç kuşaktır Çayca köyünde yaşamakta olan ailesi daha sonra merkeze yerleşmiştir ancak onlar için Çayca’nın Boşnak kimliği açısından büyük bir önemi vardır. Köyde yaşayan dede ve ninelerinin kayıpları, merkeze yerleşen Boşnakların geleneklerden uzaklaşması ve yeni neslin bu gelenekler ile belki de hiç tanışmıyor oluşu onların kimlikleri adına bir tehlike olarak görülmüştür. Bu sebeple yaşadıkları şehre ve merkezi köylerine ait olacak bir derneğin kuruluş çalışmalarına başlanmıştır. 2009’da kuruluş süreci başlayan Çayca

Köyü Bosna Kültür Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, 2013’de resmi olarak kurulmuştur.

Dernek, Kütahya merkez ve köylerinde yaşamakta olan Boşnakların bir araya gelerek kültürel değerleri yeniden hatırlaması, hatırlatması amacıyla çeşitli kültürel etkinlikler düzenlemektedir. Dernek Başkanı Rahmi Yördem, dernek hakkında şu bilgileri paylaşmaktadır; *“Derneğin resmi olarak faaliyeti 2013 yılı fakat ilk 2009 yılında şenlikleri tertip etmeye başladık. Bir sene Akköprü’den (Yenibosna) şehidimiz olduğundan dolayı ara verdik, bu sene sekizincisini tertip ettik. Dokuz yıllık hatta on yıllık bir serüveni var. Çayca nüfusu karışık olmadığı için bizim tüm Boşnakları bir çatı altında toplamamız gerekiyordu, Kütahya Bosna Sancak Derneği yapsak daha güzel olabilirdi ama biz Çayca köyünü özellikle belirttik çünkü Çayca artık marka oldu. Parmakören’de, Akköprü’de (Yenibosna) Boşnak olduğunu bilen sayısı azdır çünkü karışık olduğundan dolayı. Ama bizim köyümüz Boşnaklığını her anlamda ifade etmiş kendini de bu topluma kabul ettirmiş”* R. Yördem (kişisel iletişim, 26 Kasım 2018).

Son zamanlarda yaşanan kültürel değişimin, özellikle eski geleneklerin unutulmasına sebebiyet verdiğini düşünen Boşnaklar, kültürel değerlerini yeniden canlandırmak ve yaymak amacıyla çeşitli gruplar kurmayı istemektedir. *“Çok yazık oldu, bu işin üstüne (Boşnak kimliği, geleneklerin devam etmesi hususunda) düşen olmadı. O yüzden folklor kurmaya çalıştım, geri dönelim diye yavaş yavaş. Tam olarak dönmez de yavaş yavaş. Hatta birileri dedi ki ya sen ne yapacaksın zeybeği. Birden aşıluyamazsın bunu, gençlik ne anlar bizim halaydan, sıkılır yani. Geç kaldık, geçti o”* R. Arı (kişisel iletişim, 26 Kasım 2018).

5.1.2. Kültürel Özellikler

Boşnakların yaşam alanlarına girildiği andan itibaren göze çarpan ilk detay Boşnakçadır. Boşnaklar hafif şiveli Türkçe cümlelerinin arasına sıklıkla Boşnakça kelimeler katarak konuşmaktadır. Özellikle selamlama, uğurlama, sesleniş, tepki ve ünlem gerektiren reaksiyonlarda Boşnakça kullanmakta ve kullanımına da ayrıca özen göstermektedirler. Köylerde yaşamakta olan yaşlı kesimin çoğu, köyde henüz okulun ve Türkçe eğitimin bulunmadığı zamanlarda çocukluk ya da gençlik dönemlerini geçirmiş, bu sebeple Boşnakçayı farklı bir dile entegre etmeden

kullanmaya devam etmiştir. Daha sonraki dönemlerde, yeni nesillerin köye kurulan okullarda Türkçe eğitim almaya başlaması ile Boşnakça kullanımında yer yer azalmalar olduğu hissedilmiştir. Rahmi Yördem, üçüncü jenerasyonun ilkokulda Türkçe eğitim almaya başlaması ile Boşnakça konuşan öğrencilere, öğretmenleri tarafından küçük cezalar uygulandığını söylemektedir. Boşnaklar özellikle kimliklerinin ve kültürlerinin zamanla unutulmuş olmasını, Boşnakça konuşan neslin azalmasıyla ilişkilendirmektedir. Ziyaret edilen üç Boşnak köyünde de özellikle yaşlı kesim daha fazla Boşnakçayı kullanmaktayken, genç nesilde Boşnakça bilen sayısı azınlık göstermektedir. “*Yeni nesil konuşmuyor (Boşnakça). Ben Türkçeyi ilkokulda öğrendim. Türkçe bilmiyorduk ama şimdi tam tersi Boşnakça bilmiyorlar*” R. Arı (kişisel iletişim, 26 Kasım 2018). Çayca köyünde ikamet etmekte olan Zekeriya Kurt da ailesinin ve torunlarının Boşnakçayı kullanmaları, konuşmayı unutmamaları gerektiğini belirtmektedir. Öyle ki köylerine gelen yabancılara ve misafirlerine dahi Boşnakça öğretmek için büyük bir heves duymaktadırlar.

Boşnaklar özellikle dışarıdan gelen misafirlerine karşı büyük bir mutluluk duymakta, köylerinin ziyaret edilmesinden keyif almaktadırlar. Misafirperver Boşnakların köylerine çat kapı gelmiş dahi olsanız sizi evlerine buyur etmeden göndermeyeceklerdir. Özellikle yemeyi, içmeyi seven Boşnaklar, evlerine gelen misafirlere hemen sofrayı kurmayı, onların yiyip, içtiklerini görmeyi sevmektedirler. Devam etmekte olan kültürel özelliklerinden en önemlisi Boşnak mutfağıdır. Günümüzde Boşnak yemekleri halen yapılmaya devam etmektedir. Özellikle tarımın Boşnak kültüründe önemli bir yeri bulunmaktadır.

Öyle ki, köylere gerçekleşen ilk göçlerle beraber, Osmanlı’nın gerileme dönemi ve Cumhuriyet mücadelesi verilen yıllarda yaşanan tarım, hayvancılık ve çeşitli besin sıkıntısını Boşnakların kolaylıkla çözdüğü anlatılmaktadır. “*Anadolu’da Tımarlı Sipahi dediğimiz olay olan askeri doyurmak için buğday ve saman ihtiyacı var. Bunun hepsini Anadolu coğrafyasından karşılıyor çünkü iklimi buna müsait ama kaliteli meyve, domates, marul, salatalık özellikle bitkisel tedavide Balkanlardan, özellikle Bosna Hersek, çok dağlık bir yer oradan elde ettiklerini kullanıyorlar(...)*Modern tarımın Türkiye’ye gelişi Balkan göçmenleri ile oluyor. Bunun da işte en büyük örneği Çayca köyünde yaşanıyor” R. Yördem (kişisel iletişim, 26 Kasım 2018). Boşnakların göçü ile beraber bu köylerde başlayan tarım,

diğer komşu köyleri de bu yönde etkilemiştir. “Bizimkiler geliyorlar, bostan ekiyorlar burada (Çayca’da), köyde Osman Bey denilen bir adam var doksan küsür yaşında göç ediyor buraya. Kimisi para getirmiş, mesela benim dedelerim para getirmişler ama paranın geçerliliği yok. Yedi sandık para getirmişler hiçbir işe yaramamış. Oradan Bey olarak gelmişler ama burada garip kalmışlar. Ama altın getirmiş olsalar değerlendirilebilirdi. Akıllılık yapmış gelirken tohum getirmiş. Herkes tohumu ondan almış Osman Çengiç (Çengiç) Beyden” R. Yördem (kişisel iletişim, 26 Kasım 2018).

Rahmi Yördem’in paylaştığı bilgilere göre, köye yerleşen ilk Boşnaklar, barınma, yemek ve iş sıkıntısı çekmiş, daha sonraları yaşadıkları bölgelerin sulak ve verimli araziler olması vesilesiyle toprağı ekip biçmeye başlamıştır. Böylece tarım, Boşnaklar için önemli bir iş alanı olmuş ve bu şekilde komşu köyleri de etkilemişlerdir. “Osman Bey komşularına karpuz veriyor. Bizim karpuzlar da küçük olur, çekirdekleri büyük olur, koyu renkli olur ama lezzeti mükemmel, çok tatlı olur yemeğe doyamazsın çok sulu. Onlara karpuz ikram ediyor, yiyorlar çok hoşlarına gidiyor. Köye dönüyorlar herkese anlatıyorlar. Bize bir şey ikram ettiler ama biz ne olduğunu bilmiyoruz diyorlar. O zaman madem gidelim biz de koparalım. Akşam bir gidiyorlar tarlanın hepsini talan ediyorlar, büyük olanları alıyorlar yiyorlar acı. Allah Allah diyorlar nasıl olur. Ertesi günü tekrar bostan sahibinin yanına geliyorlar. Diyorlar ki senin verdiklerini yedik onlar güzeldi ama bunlardan akşam geldik kopardık acı bunlar. O da diyor ki kabak bu. Bunlardan kopartacaksınız deyip tekrar ikram ediyor çünkü görmemişler. Yine diyor ki bunlardan kopartacaktınız, onlar çekirdekleri atıyorlar diyor ki bu çekirdekleri atmayın. Bu çekirdekleri tohum olarak onların avucuna veriyor. Bu çekirdeklerini ekeceksiniz diyor. Böyle bir şey yaşıyor” R. Yördem (kişisel iletişim, 26 Kasım 2018). Özellikle Boşnakların tarım faaliyetleri içerisinde patates ve mısır önemli bir mahsuldür. “Bu Boşnaklar çok salak taş çıkarıp taş yiyorlar (deniyormuş eskiden). Bizim patateslerimiz, eskiden babaannem anlatıyordu böyle kocaman kocaman Afyon’un büyük patatesleri gibi. Sandıklı’ya da patates kültürü Boşnaklar ile geliyor, iki tane Boşnak köyü var orada da. Kocaman kocaman patatesler olurdu, biz onu toprağı kazıp da çıkartıyoruz ya taş gibi, rengi kum gibi sarı, büyük büyük. Kolumuza dizerdik çıkarttığımız patatesleri öyle taşırdık diyor (babaannesi). Tabi onlar da gelip geçerken komşu

köylüler görürler bu salak Boşnaklar taş çıkarıp taş yiyor diyorlarmış. Eskişehir’de de mesela Bulgaristan muhacirleri ile modern tarım geliyor Eskişehir’e” R. Yörem (kişisel iletişim, 26 Kasım 2018).

Tarımın Boşnaklar ve Boşnak mutfağı için önemli bir yeri olduğu gibi Boşnak Mantısı ile Pita adı verilen Boşnak Börekleri de oldukça meşhurdur. Öyle ki Pita adı verilmiş geleneksel bir şenlikleri bulunmaktadır. Her sene düzenlenen bu etkinlikte Boşnaklar bir araya gelerek eğlenmekte, davetlilere Pita ikram edilmektedir. Boşnak mutfağında hamur işinin yanı sıra et ve et yemekleri de son derece önemlidir. Türk kültüründe, hemen hemen günün her saati ve öğününde tercih edilen çay içme alışkanlığı ise Boşnaklarda görülmemektedir. Osmanlı kültüründen günümüze gelen kahve, gerek Balkan coğrafyasını gerek ise günümüzde yaşayan Boşnakları bu yönde etkilemiştir. Özellikle Bosna’da kahvenin çok tüketildiği söylenmektedir.

Giyim kuşamda Boşnakların geleneksel kıyafetler giymeye devam etmediği saptanmıştır ancak özellikle düğün ve kınalarda Boşnaklar Dimiya (Djimija) adı verilen şalvarlı ve yelekli kıyafetlerini nadir de olsa giymektedir. Bununla beraber Kütahya merkez düğünlerinde giyilen şalvarlı tulumlar ve işlemeli bindallılar tercih edilmektedir. Özellikle Boşnak kadınlarında orta yaşlı ve yaşlı kesim kapalıdır. Bunun, Müslümanlığın Boşnaklar için bir kimlik olarak kullanılması ile bağlantılı olduğu düşünülmektedir. Boşnaklarda kadınlar, hafif irice ve uzun boyludur. Bu durum onların güçlü kuvvetli, sağlıklı olduklarını göstermektedir. Boşnaklar fiziksel yapıları itibari ile açık renk ten, göz ve saç rengine sahip, yapılı insanlardır. *“Bizim ırk karıştı artık şimdi dışarıdan alıyoruz ya eskiden hep uzun boyluydu mesela benim zamanımda bütün arkadaşlarımdan hiç binde bir kısa boylu çıkarsa hep böyle ince, zayıf uzun boylu”* H. Kurt (kişisel iletişim, 19 Ağustos 2018).

Boşnaklar, aile ve akrabalık bağlarına son derece önem vermektedir. Bir zamanlar köyde yaşayarak daha sonraları merkeze yerleşmiş Boşnaklar dahi halen köylerine bağlıdır. Özel gün ve bayramlarda köy ziyaret edilmekte, akrabalar birbirlerini sık sık görmeye gelmektedir. Özellikle Kütahya’nın bu üç Boşnak köyünde yaşayan Boşnakların çoğu birbirlerinin yakından yahut uzaktan akrabası olmaktadır. Bu sebeple herkes birbirini iyi tanımakta, hangi sülaleye mensup

olduğunu bilmektedir. Düzenlenen bir etkinlik, düğün yahut eğlencede Boşnakların tümü bir araya gelmektedir ve bunun yapılmamasını ayıp karşılamaktadırlar. *“Mümkün mü mesela bayram olacak da biz o bayram sabahı köyde olmayacağız? Kıyamet kopardı herhalde. Benim kendi içim rahat etmez başta. Diğerleri (diğer köyler ve Boşnak olmayanlar) o kadar önem vermiyor, olsa da oluyor olmasa da oluyor. Tabi biz yadırgıyoruz, bizim Boşnaklar illa ki bütün çocuklar toplanır. Ramazan’da mesela kaç kere gittik. Hemen hemen 2-3 günde bir köye giderdik iftara hep beraber. Eskiden biz kızlarla toplaşıp giderdik iki katlı ya cami aşağıda erkekler otururdu, biz yukarıda. Bir de böyle perdeyi kaldırıp bakardık hani arkadaşlarımız geldi mi diye”* H. Kurt (kişisel iletişim, 19 Ağustos 2018).

Boşnaklarda kadınların yeri ve önemi büyüktür. Özellikle görüşülen kadınlar ve alınan verilere göre çoğunluğun ev hanımlığı yaptığı öğrenilmiştir. Boşnaklar, kadınların ve ailelerine aldıkları gelinlerin maharetli olmalarına ayrıca özen göstermektedir bu sebeple eski zamanlarda dışarıdan kız alıp vermediklerini ancak bu geleneğin zamanla değiştiğini belirtmişlerdir. Hesna Kurt, Boşnak geleneklerinde kadının yerini ve nasıl yetiştirildiğini şu şekilde aktarmaktadır; *“Gayet iyi, daha rahat yani, sıkıyorlar diğer çevreler gibi. Kıyafet olsun davranış, gezme olsun sıkamazlar. Rahattır yani erkek de bayan da. Evin reisi erkektir tabi ama kadına da söz düşer. Hani illa ki erkek sorulacak diye bir şey yoktur fikir paylaşımı vardır. (kendi evliliğinden bahsederek) biz öyleyiz Sabri abinle, biz 23 senedir evliyiz bir gün daha küs durduğumuzu hatırlamıyorum. Tartışırız ama küsmeyiz. Kaynanam ve kaynatam da öyle. Onlar buraya geldi mi kendi evi gibi kaynanam girer yemeğini yapar ben evde olmayınca karınlarını doyurur. Ben de köye gidince kaynanam hiç mutfakta durmaz hep benim üstümdedir temizlikte yemektir aynı kendi evim gibi.... Benim çok güzel geçti çocukluğum gençliğim. Öğlen sonu oldu mu ama işimizi de bilirdik. Önce işimizi bitirir sonra oyun. Mesela okuldan çıkardık üç gibi, ben ilkokul mezunuyum. Gideriz eve yemeğimizi yeriz mesela öğlen tekrar okula giderdik veya gitmezdik ineklerimiz vardı, buzalar vardı onları yemlerdik. Odun kömür hazırlanırdı, su taşınırdı o zaman evde su yok. Saat beş, altıya kadar ondan sonra bir çıkarsın saat dokuzaya kadar oynayabilirsin. Ama o işleri yapmadın mı kötü çıkamazsın, herkesin bir kuralı vardı. Ondan sonra kozalağa giderdik odun getirirdik, kozalak getirirdik dağdan. Böyle düğüne gider gibi yaşlı kadınlar da*

vardı. Sanki düğüne giderdik öyle sevinirdik hani iş yapmasını severdik. Şimdi yok o, ben Sabri abine öyle diyorum şenlik oldu da hep böyle kilolu kızlar ay dedim şimdiki bu nesil niye böyle kilolu. Biz dedim hani zayıftık, o diyor siz manken gibiydiniz diyor. E şimdi diyor siz eskiden iş yapıyordunuz şimdikilere su ver bile diyemiyorsun ki gerçekten kimisi var sana su bile vermeye üşeniyor, kalkıp da bir bardak su vermeye üşeniyor. Neler var, görüyoruz ama eskiden öyle değildi mümkün mü mesela komşun desin kızım hadi bana bir su getir ta çeşmeden gider getirirdik. Diyemezdik aynı böyle kendi ailemizden gibidir komşumuz da. Onun işini yaparsın yardım edersin. Şimdi ben onları göremiyorum artık. Çok üzülüyorum yardımlaşma kalktı diye eskiden mesela harman olurdu on beş yirmi gün sürerdi hep giderdik birbirimize yardıma çapaya olsun mesela ekin taşıma olsun şimdi yok” H. Kurt (kişisel iletişim, 19 Ağustos 2018).

Boşnak erkekler ise, özellikle Çayca köyü nüfusunun yarısından çoğu kamyon ve tır şoförlüğü yapmaktadır. Eski zamanlarda tarım ve hayvancılık ile geçim sağlanmakta iken günümüzde porselen, kum, maden ve ev eşyası gibi ürünlerin nakliyesi gerçekleştirilmektedir. Özellikle Parmakören tuğlası, Çayca taşı ve kumu, Akköprü ise göl ve balıkçılığı ile bilinmektedir. “Eskiden minare taşı çıkardı bizim köyden. Kum sararlardı kürekle arabalara, minare taşı. Ondan sonra bu arabacılık oldu. Yüzde doksani şoför, uzun yol şoförü. Bu Boşnaklarda herhalde bir adet. Mesela arkadaşlar var Karamürsel’den onlar da hep şoför. Niğde’den tanıştığı arkadaşlar var onlar da Boşnak, onlar da şoför herhalde genetik bir şey mi? Gerçekten bak, hele bu yeni nesil Onur’dan bir kaç sene öncesi yeni yeni başladı böyle başka mesleklere merak salmaya yoksa eskiden hep şoför. Küçüğü büyüğü şoför” H. Kurt (kişisel iletişim, 19 Ağustos 2018).

Şekil 30. Sabri Kurt’a Ait Tır

Kaynak: Kişisel Arşiv, 30.09.2018.

“Özellikle 50’li, 60’lı yıllarda bizimkiler at arabalarıyla kum taşımaya başlıyorlar. Eskiden evler kerpiçten oluyor ama çimentonun icadı, bulunması akabinde kuma entegre olması bizimkiler için bir şans. Aynı zamanda taş kırıp taş satıyorlar at arabalarıyla” R. Yördem (kişisel iletişim, 26 Kasım 2018). Eski zamanlardan günümüze değin nakliyatçılık yapan Boşnakların aksine, genç neslin özellikle şehir merkezi ve büyük şehirlere göçü ile birlikte, yeni meslek grupları tercih edilmeye başlamıştır.

Boşnakların geçim sıkıntısı çektiği dönemlerde, mesleki uğraşları arasına giren tarım ve daha sonraları gelişen taşımacılık ile birlikte Boşnakların diğer köyler ile kültürel etkileşimleri başlamıştır. Ancak görüşülen pek çok Boşnak, yaşanan bu kültürel etkileşim döneminin başlangıçta oldukça sıkıntılı geçtiğini, Boşnak olmayan diğer etnik gruplar tarafından dışlanmaya maruz kaldığını belirtmektedir. “Geliyor bizimkiler bostan ekiyorlar. Bostanı ekiyorlar, komşu köylüler geliyor. Aralarında yine çat pat biliyorlar Boşnakçayı. Komşular geçiyorlar, oralarda işte çok tavşan oluyor aralarında muhabbet geçiyor gelip vurabilirsiniz diye. Onlara diyor ki (Osman Bey) tabi dil olarak çok anlaşıyorlar ama bizi gâvur olarak telakki ediyormuş komşu köyler ilk geldiğimiz zaman. (Boşnak olmayan diğer köy ve insanlar arasında ilk zamanlar gerginlikler çıktığından bahsediliyor) Tabi biz

modern tarımla ilgilendiğimiz için işçi olarak gelmeye başlıyorlar. Kozlucalılar ve Söğütlüler bizim yanımızda çalışmaya başlıyorlar. Bu arada da kum işi başlıyor. Hem tarım hem kum işi ile uğraşıyorlar” R. Yördem (kişisel iletişim, 26 Kasım 2018). Özellikle diğer köyler ile yaşanan olumsuzlukların önemli etkenlerinden biri konuşulan dil farklılığı sebebiyle oluşan iletişim sıkıntısıdır. Dilin farklı oluşu, etkileşim içine girilen kültürü yadırgama ve kültürel değerlerini kendi ile karşılaştırma sorunsalını ortaya çıkartmaktadır. Bir kültürün önemli belirteçleri ve yargıları içerisinde bulunun dinsel değerler, özellikle İslam Coğrafyasında yaşayan pek çok etnik grubu yakından ilgilendirmekte ve etkilemektedir. Bu sebeple Boşnakların ilk zamanlar, komşu köylere göre yabancı bir dil konuşuyor olmaları, onların dinsel değerlerinin de sorgulanmasına sebebiyet vermiştir. Hesna Kurt’un (kişisel iletişim, 19 Ağustos 2018) tabiri ile dede ve nineleri, Boşnak olmayan köyler tarafından *“Dilleri ayrı, dinleri ayrı”* denilerek ötekileştirilmişlerdir. Ancak zaman ile çözülen iletişim sıkıntısı, benzer kültürel değerlerin karşılıklı paylaşımı, yaşanan evliliklerin sonucunda gelişen kültürel etkileşim ağının genişlediği düşünülmektedir. *“Bu serüven böyle başlıyor, komşu köylerden geçerken eziyet çekiyorlar tabi bizimkiler cami yapısına kadar gâvur telakki edilmişler. Sonra hep ezan okunmuş, namaz kılınmış hatta köyün hafız yani eğitilmiş insanı çok fazla. Anadolu’nun eğitim düzeyi biraz düşük. Benim bildiğim kadarıyla 14 tane köyde medrese eğitimi almış ve hafız insan var o dönemde”* R. Yördem (kişisel iletişim, 26 Kasım 2018).

Boşnaklar, Boşnaklık ismini bir kimlik olarak kullanmaktan ve bunu belirtmekten hoşlanmaktadır. Özellikle Boşnaklığı simgeleyen ifade ve objeleri yaşam alanlarında kullandıkları gözlemlenmiştir. Bu simgeler arasındaki en önemli örnekler, Bosna-Hersek ve burada bulunan Mostar Köprüsü’dür. Mostar Bölgesi’nde bulunmaktadır ve Hırvatlar ile Müslümanların nehrin iki kıyısında yer almaları sebebiyle de bir kültür köprüsü olarak simgeselleşmiştir. 1566 yılında Mimar Sinan’ın öğrencisi Mimar Hayreddin tarafından inşa edilen köprü, Osmanlı İmparatorluğu’nun bu topraklara bıraktığı son mimari eserdir. Köprü özellikle 1993 yılı Bosna-Hersek savaşında büyük yara alarak yıkılmış ve bu sebeple savaş ile acının hatıraları arasına girmiştir. 1997 yılında UNESCO tarafından yeniden inşa edilen köprü Boşnaklar için büyük bir simgedir.

Şekil 31. Zekeriya-Fatma Kurt'un Çayca'daki Evleri ve Mostar Köprüsü

Kaynak: Kişisel Arşiv, 01.08.2018.

Şekil 32. Melih Aslan'ın Sigorta Acentesindeki Ofisi ve Mostar Köprüsü

Kaynak: Kişisel Arşiv, 27.11.2018.

Şekil 33. Kurt Ailesi'nin Evinde Bulunan Bosna-Hersek Haritalı Saat

Kaynak: Onur Kurt, 24.08.2018.

Boşnaklar için diğer bir önemli simge ise, Bosna-Hersek bayrağıdır. Bugün kullanılan ve uluslararası geçerliliği olan bayrak, teknik olarak Sırp, Hırvat ve Boşnak olmak üzere üç farklı grubu simgelemektedir. Koyu mavi bir zeminin ortasında yer alan sarı üçgen ve kenarlarındaki dokuz adet beyaz yıldızdan oluşmaktadır. Ancak Boşnakların kendi kimliklerini simgeleyen asıl bayrakları yine koyu mavi bir zemin üzerine altın zambak figürlü olarak tasarlanmıştır. Osmanlı Dönemi zamanında da kullanılan bu bayrağın bazı versiyonları içinde yarı Boşnak bayrağı, yarı yeşil zemin üzerine üç beyaz hilal figürlü Osmanlı bayrağı görülmektedir.

Şekil 34. Sabri Kurt'un Tırında Bulunan Boşnak ve Türk Bayrağı

Kaynak: Kişisel Arşiv, 30.09.2018.

Değişen çağ ve yaşanan toplumsal olaylar, kültürlerin devinimsel özellikleri ile birlikte bütünleşerek eskiye dair pek çok geleneğin, yaşamsal faaliyetin unutulmaya yüz tutmasına sebebiyet verebilmektedir. Kütahya Boşnak kültürü için de bu genellenmenin kullanılabileceğini düşünmek yanlış olmayacaktır. Öyle ki üç Boşnak köyü ve merkezde görüşülen pek çok Boşnak, eski kültürel özelliklerin unutulduğunu yahut değiştiğini belirtmektedir. Merkezde yaşamakta olan Melih Aslan, ailesinin Mostar ve Sarajevo (Saraybosna) bölgelerinden göçerek Çayca'ya yerleştiğini, şimdilerde özellikle genç neslin pek çok tarihsel bilgi ve belgeyi bilmediğini ve asimile olunduğunu söylemektedir. Ancak özellikle yeniçağın olanakları ile birlikte Bosna-Hersek'e ulaşım Türkiye içi seyahat kadar kolay bir hal almıştır. Üçüncü jenerasyonun köyden şehir merkezlerine göçü ile başlayan yeni iş olanakları ise Boşnakların kendi topraklarını ziyaret ederek görebilmelerini, eski akrabalarını ve eski geleneklerini bulup hatırlayabilmelerini sağlamıştır. Melih Bey'in anlatımına göre, Bosna-Hersek'te özellikle Boşnak nüfusun yoğunlukla yaşadığı şehir ve köylerin geleneklerini halen koruduğu, Osmanlı Kültürü'nün etkilerinin halen devam ettiği öğrenilmiştir.

6. PROBLEM DURUMU

Bu çalışmada; çeşitli toplumsal olaylar sebebiyle Balkanlardan, Anadolu'ya göç ederek Kütahya ve merkez köylerinde yaşamlarını sürdüren Boşnak grupların bölgede oluşturdıkları Boşnak kimliği araştırılmış, merkez ve köylerdeki Boşnakların müzik gelenekleri ile yaşamakta olan iç ve dış göçler sonucu oluşan kültürel etkileşim ele alınmıştır.

Çalışma kapsamında; Kütahya ve merkez köylerinde yaşamlarını sürdüren Boşnak grupların;

Müzikal Pratikleri

Müziksel Özellikleri

Çalgıları

Ortak Şarkı ve Türkü Repertuarı

Kına Gecesi

Düğün Geleneği

Eğlence Ritüelleri alan araştırmasının gerektirdiği gibi ele alınmış; kültürel uyum değişim ve dönüşüme yönelik bulgulara yer verilmiştir.

7. ARAŞTIRMANIN AMACI

Boşnakların göç ederek yerleştikleri bölgelerde devam ettirdikleri Boşnak kimliğinin, sosyal yaşam ve müzik pratiklerine olan etkisi, iç ve dış göçler sebebiyle oluşan kültürel değişimin, Boşnak müzikleri ve geleneklerine olan etkisinin araştırılması bu çalışmanın amaçları arasındadır.

Bu amaç doğrultusunda, Balkanlardan göç ederek Kütahya il ve merkez köylerine yerleşen Boşnak grupların zaman içerisinde sosyal yaşam ve müzik pratiklerine ne yönde devam ettikleri, bu geleneklerin ne olduğu saptanmaya çalışılmıştır. Veri toplama süreci öncesi alanda yapılan gözlem ve araştırmalar, Boşnak köyü adı ile anılan Çayca, Parmakören ve Yenibosna köylerinin araştırma örneklemine alınmasına sebebiyet vermiştir. İlk verilerce, köyde yaşamlarını sürdüren Boşnak grupların zaman içerisinde şehir merkezlerine göç ettikleri ve bu

sebeple uzun yıllar içerisinde gerçekleşmesi muhtemel görünen bir kültürel değişim yaşandığı saptanmıştır. Yaşanan bu kültürel değişim, bu çalışmanın özelde irdelediği şekli ile Boşnak kimliğini yansıtmada önemli görülen müzikal pratikleri nasıl ve ne yönde etkilemiştir sorusunu akla getirmekte ve çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

8. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Bu çalışmanın; Türkiye il merkez ve köylerinde yaşamlarını sürdüren Boşnak grupları ve müzik gelenekleri hakkında yazılı materyalin yeterli sayıda bulunmayışı, bu geleneklerin değişen toplumsal olaylar sonucu gelişen iç ve dış göçler sebebiyle uğradığı kültürel etkileşim ve değişimin sonuçları bakımlarından önemli olduğu düşünülmektedir.

Özellikle Türkiye’ye göç eden Boşnak grupların Trakya, Marmara ve Ege bölgelerinde yoğunlukla yaşamakta oldukları saptanmıştır. Ancak Boşnakların yaşadıkları bölgelerde ve şehirlerde devam ettirdikleri kültürel kimliğin ne olduğu, tarihsel süreç boyunca yaşanan kültürel değişimin bu geleneklere etkisinin nasıl ve ne yönde olduğu gibi sorulara değinilmediği, Boşnaklar ve müzik gelenekleri üzerine yazılı materyalin yeterli sayıda bulunmadığı düşünülmektedir.

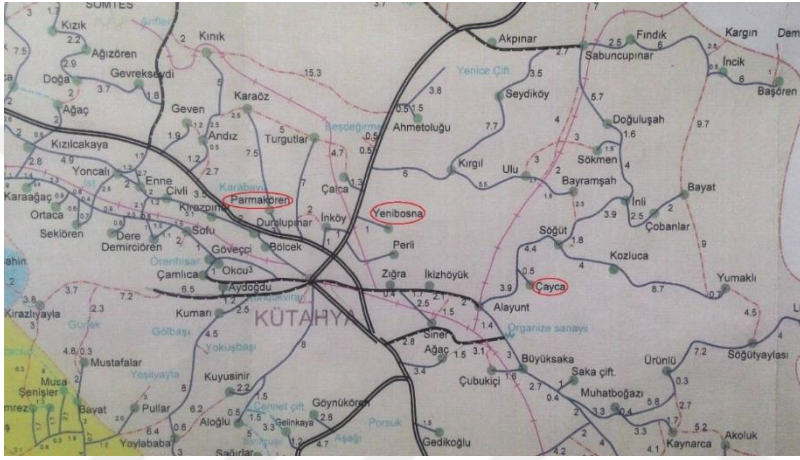
Konuya dair, Belma Kurtişoğlu’nun “*Göçmen Kimliği Açısından Boşnak Müzikleri: Trakya ve İstanbul Örneği*” başlıklı doktora tezi ile Belma Kurtişoğlu, Şehvar Beşiroğlu ve Çağlayan Kovanlıkaya’ nın “*Boşnak Kültürel Kimliğinin Simgeleri: Akordeon ve Gusla*” başlıklı makaleleri ve Esra Sızan’ın “*Kırklareli’de Boşnak Halk Kültürü*” başlıklı yüksek lisans tezi sayılı materyal içerisinde, bu tez için önemli bir örnek ve kılavuz kaynak olmuştur.

Etnomüzikoloji disiplini kapsamında; göç, kimlik, kimlik ve müzik ilişkisi, kültür, çok kültürlülük gibi çalışmaların yoğunlukla yapıyor olması göz önünde bulundurularak, Türkiye’de yaşamakta olan pek çok etnik ve kültürel kimliğin henüz yazılı materyale dönüştürülmediği ve bu kültürler açısından pek çok verinin de kayıp yaşadığı düşünülmektedir. Bu sebeple, çalışmanın, özelde Kütahya Boşnakları genelde kültürel müzik, kimlik ve kültürel değişim çalışmaları açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

9. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Çalışma; Anadolu'ya göç ederek Kütahya il ve merkez köylerine yerleşen Boşnak grupların kültürünü meydana getiren gelenek-görenek, sosyal yaşam pratikleri ve müzikleri üzerine gerçekleştirilmiş olması sebebiyle, Kütahya merkez ve Çayca, Parmakören, Yenibosna köyleri ile sınırlıdır.

Şekil 35. Kütahya İlçe ve Köy Haritası

Kaynak: Nihat Delen, 23.06.2018.

Bu çalışma kapsamı içerisinde Boşnak kimliği ve kültürü, müzikal pratikler bakımından ele alınmıştır. Müzikal pratikler içerisinde değinilecek olan müzik gelenekleri ise, düğün, kına ve şenlikler olarak belirlenmiştir.

10. ARAŞTIRMANIN SAYILTILARI

Kütahya'nın üç Boşnak köyünde yaşamakta olan Boşnakların gerek nüfus verilerine göre olan dağılımları gerek ise yaş ortalaması sebebiyle, kültürel ve tarihsel pek çok verinin kayıp yaşadığı düşünülmekte, gelişmekte olan çağ ve toplumsal olaylar ile birlikte yaşanan iç ve dış göç sebebiyle, genç neslin özellikle müzikal pratiklere dair bilgisinin olmadığı ve geleneklerin devam ettirilemediği varsayılmaktadır.

11. İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR

Bu araştırmanın ön tarama, hazırlık ve veri işleme sürecinde yapılan literatür taraması sonucu, sayılı kaynak arasında Boşnak müzik kültürü ve Türkiye’de yaşamakta olan göçmen Boşnak kültürünün incelenmesi gibi konular üzerine yararlanılmış öncelikli kaynaklar şu şekilde sıralanmaktadır;

Belma Kurtişoğlu’nun “*Göçmen Kimliği Açısından Boşnak Müzikleri: Trakya ve İstanbul Örneği*” başlıklı doktora tezi özellikle başvuru birincil kaynaklar arasındadır. Bahsi geçen tez içerisinde Trakya ve İstanbul bölgesinde yaşamakta olan Boşnakların kültürleri, göç, kimlik, müzik kültürü ve örnekleri olmak üzere kına ve düğün gibi geleneksel ritüellerden bahsedilmektedir. Yanı sıra ile Belma Kurtişoğlu, Şehvar Beşiroğlu ve Çağlayan Kovanlıkaya’ nın “*Boşnak Kültürel Kimliğinin Simgeleri: Akordeon ve Gusla*” başlıklı makalesi de benzer konuların işlenmesi sebebiyle kılavuz kaynaklar arasında bulunmaktadır.

Konuya dair diğer örnekler arasında Türkiye’de yaşamakta olan Boşnakların yaşam alanlarında oluşturdukları Boşnak kültürünün somut izlerini inceleyen çalışmalar ise, Esra Sızan’ın “*Kırklareli’de Boşnak Halk Kültürü*” ile Tuğça Poyraz Tacoğlu, Gülay Arıkan ve Adem Sağır tarafından hazırlanan “*Boşnak Göçmenlerde Göç ve Kültürel Kimlik İlişkisi: Fevziye Köyü Örneği*” isimli makaledir. Özellikle Esra Sızan’a ait yüksek lisans tezinde, Kırklareli bölgesinde bulunan Boşnak köylerinde yapılan alan araştırması sonucu Boşnaklık, göç, sözlü kültür ve tarih, doğum, ölüm, sünnet, düğün, kına, askerlik, inanç, bayram ve kutlamalar gibi daha pek çok kültürel ve geleneksel pratiğin incelendiği görülmektedir.

“*Boşnak Göçmenlerde Göç ve Kültürel Kimlik İlişkisi: Fevziye Köyü Örneği*” isimli çalışmasının ise, Ankara’da yaşamakta olan Boşnak halkın göç ve kimlik kavramları üzerinden incelenmesi sebebiyle kültürel değişim, dönüşüm gibi konulara örnek teşkil edebileceği düşünülmektedir. Alan araştırmasını esas alan bu çalışmaların yanı sıra Boşnak kimliği ve tarihsel süreç, göç, ve Boşnak müzik kimliğinin önemli bir pratiği olan Sevdalinkalar üzerine yazılı, basılı materyallere ulaşılmış ancak Türkiye’de yaşamakta olan göçmen Boşnakların bulundukları bölgelerde oluşturdukları Boşnak kimliği ve müzik kültürü üzerine yapılan çalışmanın oldukça az olduğu görülmüştür.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, evreni, örnekleme, verileri toplama süreci, verilerin çözümlenmesine ve yorumlanmasına dair açıklayıcı bilgilere yer verilmiştir.

Araştırma; Kütahya ili merkez ve köylerindeki Boşnakların müzikal pratikleri ve gelenekleri üzerine yapılmış olması sebebiyle, etnomüzikoloji dalının önemli bir araştırma yöntemi olarak kullanılan alan araştırmasını esas almaktadır. Kütahya ili özelinde gerçekleştirilmiş olan bu incelemede; tarama, gözlem ve görüşme gibi nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılmış, alan araştırması kapsamında kayda alınan görsel-işitsel veriler içerik analizi yapılarak işlenmiştir. Ayrıca, literatür taraması ve sözlü tarih gibi veri toplama yöntemlerinden yararlanılmış olması bakımından betimsel bir çalışmadır.

1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Araştırma, tarama modelini esas alan betimsel bir çalışmadır.

Tarama, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle tespit etmeyi amaçlayan araştırma modelidir. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları, herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez. Bilinmek istenen şey vardır ve oradadır. Önemli olan, onu uygun bir biçimde “gözleyip” belgeleyebilmektir. Tarama modellerinde amaçlar genellikle, soru cümleleri ile ifade edilir. Bunlar; “Ne idi? Nedir? Ne ile ilgilidir? Ve Nelerden oluşmaktadır?” gibi sorulardır (Karasar, 2016: 109).

Bir çalışmada, ilgili sorulara yönelik elde edilen cevapların ve verilerin, yine hiçbir şekilde gerçekliğinden saptırılmadan yahut değişikliğe maruz bırakılmadan, olduğu hali ile yansıtılarak aktarılması, mevcut durumun tüm ayrıntıları ile

paylaşılması ise betimsel bir araştırma örneği olmaktadır. Bu çalışmada ayrıca, alan araştırması kapsamında gözlem-görüşme gibi nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılarak, toplanan verilerin içerik analizleri gerçekleştirilmiş, ayrıca literatür taraması ve sözlü tarih gibi veri toplama yöntemleri kullanılmıştır.

Özellikle alan araştırması; etnomüzikoloji, antropoloji, sosyoloji, arkeoloji gibi sosyal ve beşeri bilimlerin önemli ve vazgeçilmez bir veri toplama yöntemi olarak kullanılmaktadır. Gözlem, görüşme, içerik analizi gibi belirli metotları kendi bünyesinde doğal olarak barındırmaktadır. “Alan çalışması, araştırmacının ‘alan’ olarak tanımladığı yerde görerek, duyarak, gözlemleyerek, katılarak bilgi edinmesi ve böylece eylemlerin, sözel ifadelerin, kısaca topluluğu saran tüm olay ve olguların anlamlarına vakıf olma çabasıdır” (Karahasanoğlu ve Yavuz, 2015: 59-60). Alan çalışmalarının başlıca veri toplama yöntemi arasında gözlem önemli bir bütünü kapsamaktadır, öyle ki araştırma sahasındaki mevcut konu ve olayların, sözlü yahut hareketsel olguların izlenmesi, takip edilmesi, gözden geçirilerek toplanması anlamına gelir.

Çeşitli veri toplama yöntemlerinin uygulanmasının ardından elde edilen verilerin anlamlandırılması, analiz edilerek raporlaştırılması ise içerik analizi ile mümkün olmaktadır. İçerik analizi, mevcut içeriğin var olduğu soyut halinden, somut bir dile dönüştürülerek aktarılması ve betimlenmesidir. “İçerik analizi; a. işaretlerin sınıflanması ve, b. bu işaretlerin hangi yargıları içerdiğini ortaya koymak için, c. açıkça formüle edilmiş kurallar ışığında, d. araştırmacının ortaya koyduğu yargıların bilimsel rapor olarak değerlendirilmesini sağlar” (Janis, akt. Koçak ve Arun, 2006: 22).

2. ARAŞTIRMANIN EVREN VE ÖRNEKLEMİ

Bir araştırmada, genelleme yapılmak istenen verilerin toplanacağı elemanların bütününe evren denilmekte ve soyut bir anlamı karşılamaktadır. Ulaşılması zor olan büyük bir alanı kapsaması sebebiyle de içerisinden küçük bir kesitin yani örneklemin belirlenmesini gerektirmektedir. “Örneğin, insanları evren olarak alan bir araştırmacının, tüm insanlara ulaşması ya da onlara genellenebilecek bir başka yol izleyerek tümüyle güvenli bir sonuca varması olanaksızdır” (Karasar, 2016: 147).

Bu sebeple, bu araştırmanın evreni; Balkanlardan Türkiye'ye göç eden Boşnak grupları, örnekleme ise Kütahya il ve merkez köylerinde yaşayan Boşnak grupları ve müzik pratikleridir.

3. VERİ TOPLAMA YÖNTEMLERİ

Kütahya ili özelinde gerçekleştirilen bu çalışmada tarama, gözlem ve görüşme gibi nitel araştırma yöntemleri kullanılmış, sırasıyla alana dair tez, makale, gazete haberi, kitap, dergi, müzik, video gibi yazılı, basılı, sesli ve görüntülü materyallerin taranması gerçekleştirilmiştir. Etnomüzikoloji, kültürel müziklerin araştırılması konusunda göç, kimlik, kimlik ve müzik ilişkisi, kültür, çok kültürlülük gibi konulara ağırlık vermekte ve bu konuların işlenmesi alan araştırması sonucunda elde edilen verilerin yorumlanması ile gerçekleştirilmektedir. Bu çalışmanın veri toplama yöntemi de alan araştırmasına dayanmaktadır.

Konuya dair ön bilgilerin toplanmasının ardından belirlenen örneklem dâhilinde Ağustos 2018 tarihi itibarıyla, Kütahya il sınırları içerisinde bulunan Çayca, Parmakören, Yenibosna köylerine ziyaretler düzenlenmiştir. Alanda görüşülmek üzere belirlenen kaynak kişiler ile gerekli çalışma ve ön planlamaların yapılmasının ardından alana dair ilk gözlem ve görüşmeler Ağustos 2018 itibarıyla başlamış, gerekli ses ve görüntü kayıtları alınmıştır. Alan araştırması kapsamında toplanan veriler sonucu Boşnak kimliği ele alınırken, kimliği yansıtmada kullanılan öğelerden özellikle müzikal pratikler incelenmiştir. Müzikal pratikler içerisinde değinilecek olan müzik gelenekleri ise düğün, kına ve şenlikler olarak belirlenmiştir. Yerinde, katılımsız gözlem yapılarak, sesli ve görüntülü kayıtları gerçekleştirilen bu etkinliklerde; müzik, dans, şarkı, türkü, çalgılar gibi detaylar incelenmiştir.

Kayıtları alınan düğün, kına ve şenlik gibi eğlence ritüelleri tarih ve yer olmak üzere sırası ile şu şekilde gerçekleşmiştir;

1 Ağustos 2018: Parmakören Köyü kız alma ve Kütahya Merkez düğünü.

17-18 Ağustos 2018: Çayca Köyü sünnet kınası ve düğünü.

9 Eylül 2018: Çayca Köyü 8. Geleneksel Pita Şenliği.

28 Eylül 2018: Yenibosna Köyü'ne bağlı Kütahya Merkez kız kınası.

29 Eylül 2018: Yenibosna Köyü erkek kınası.

30 Eylül 2018: Yenibosna Köyü'ne bağlı Kütahya Merkez düğünü.

30 Eylül 2018: Çayca Köyü'ne bağlı Kütahya Merkez düğünü.

Ayrıca, alanda kaynak kişi olarak belirlenen Boşnaklar ile sözlü tarih tekniğinden faydalanılarak, yapılandırılmamış görüşme ve gözlem gerçekleştirilmiş, Boşnakça şarkı ve türkü kayıtları alınmıştır. Ağustos 2018 itibariyle başlayan kayıtların görüşme ve gözlem süreci 2019 yılına kadar uzatılmıştır. Kayıtları yapılarak toplanan şarkı ve türkülerin Boşnakça sözleri çıkartılarak Türkçe anlamları aktarılmış ve parçalar la=440 hz varsayılarak “Mus2” programı ile notaya alınmaya çalışılmıştır. Parçaların her birinde tonal ve makamsal incelemeler yapılarak bir takım sonuçlar elde edilmeye çalışılmış, yapılan analizlerde Türk Müziği Makam ve Ses Sistemi alanlarında uzman, iki adet kaynak kişiye başvurularak verilerin işlenmesi gerçekleştirilmiştir.

Literatür ve sözlü tarih taraması ile alan araştırması kapsamında kayda alınan, fotoğraf, video ve ses kaydından oluşan görsel-işitsel verilerin analiz edilmesi sonucunda elde edilen bulgular ise, bu çalışmanın genelde irdelediği kültürel değişim bazında yorumlanarak raporlaştırılmıştır.

4. VERİLERİN İŞLENMESİ

Araştırma süreci akışı şu şekilde gerçekleşmiştir;

- Literatür taraması sonucu Boşnaklık, Boşnak kimliği, Boşnakların tarihsel süreç boyunca yaşadıkları olaylar, Boşnakların Türkiye'ye göç etmeleri ve bu süreç sonucunda yerleştikleri bölgeler hakkındaki bilgilerin toplanması ile ön değerlendirmesinin yapılması
- Örneklem olarak belirlenen Kütahya ili Boşnak köylerinin gezilmesi ve alan araştırması öncesi ilk gözlemin gerçekleştirilmesi
- Alanda görüşülecek kaynak kişilerin belirlenmesi ve katılmak üzere planlanan düğün, kına, şenlik gibi etkinlikler için ön hazırlıkların yapılması

- Kaynak kişiler ile birlikte köylerin ziyaret edilmesi ve ilk görüşmelerin yapılması. Bu görüşmeler sırasında görsel-işitsel kayıtların alınması
- Belirlenen tarihlerde Çayca, Parmakören ve Yenibosna köy ile Kütahya merkez içinde düzenlenen düğün, kına ve şenliklere katılarak, görsel-işitsel kayıtların yapılması
- Toplanan verilerin işlenmesi, belirlenen yöntem ve metodoloji doğrultusunda görsel-işitsel verilerin analiz edilerek, yorumlanması ve raporlaştırılması.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

1. MÜZİKAL PRATİKLERE İLİŞKİN BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde, Boşnakların müzik kültürlerini, eğlence ritüellerini oluşturan ve bu kültürü ifade etmelerine yarayan müzikal pratiklere ilişkin gözlemlerin betimlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Kütahya'nın üç Boşnak köyü olan Çayca, Parmakören ve Yenibosna köyleri ile merkezde gerçekleşen Boşnaklara ait kına, düğün ve şenliklere katılım sağlanarak veri toplanılmış ve bu verilerin içerik analizleri yapılmaya çalışılmıştır.

1.1. MÜZİKSEL ÖZELLİKLER

Boşnaklar kültürlerini, tarihsel süreç boyunca bulundukları topraklar ve yaşadıkları olaylar sebebiyle özellikle Slav, Osmanlı ve Türk kültürleri üzerine şekillendirmişlerdir. Bu kültürel unsurların etkileri, kendini gerek sosyal yaşam pratikleri gerek ise müzikal pratikler üzerinde de göstermektedir. Dünya üzerinde bulunan pek çok coğrafik bölge, bu bölgelerin çok kültürlü iç dinamikleri ve bu dinamikleri oluşturan etnik gruplar, tek bir gruba yönelik tanımlamalarda bulunulabilecek bir müzik kültürünün varlığından söz edilemeyeceğini göstermektedir.

Özellikle müzik piyasasının küreselleşme sonucunda genişlemesiyle ortaya çıkan Latin müziği, Balkan Müziği, Boşnak müziği gibi “etnik müzik” etiketlenmesi, tamamen belli bir müziğin bir bölgeye ait olmasının ötesinde bir kültürel kimliğe ait olduğuna da işaret etmektedir. Ancak kültürel kimlikler onu oluşturan öğelerin hiyerarşisindeki değişimlerden veya yeni öğelerin katılıp bazılarının kaybolmasından dolayı sabit olmadığından, onu temsil eden müzikler de sabit olmamaktadır. Örneğin, 20. yüzyılın başında Boşnak kimliğini oluşturan öğelerin başında Osmanlılık olduğundan makamsal özelliklere daha fazla rastlanmasına karşın, giderek bu öğenin hiyerarşide daha alt sıralara inmesi ile makamsal özelliğin azalarak tonal özellik kazandığı söylenebilmektedir (Kurtişoğlu, 2008: 47).

Boşnak kültürünün yoğun olarak hissedildiği bölge olarak bilinen Balkan coğrafyası pek çok Slav kökenli grubun yahut Müslümanın bulunduğu çok kültürlü bir bölge olması sebebiyle de keskin tanımlamaların bulunamayacağı, kültürel etkileşim ağının oldukça geniş olduğu bir alandır.

Balkan müziği de Trakya ve Balkanlar'ın çeşitli müzik geleneklerinin kaynaşmasına dayalı bir tür olmuş ve son iki yüz yılı daha çok savaş ve göçlerle geçmiş olan bölgenin hüznünü de, eğlencesini de içinde yaşatmıştır. Geniş bir alana yayılmasıyla da farklı yörelerde, farklı biçimler almıştır. Bu yörelerin farklı kültürlerinden de etkilenmiştir. Bu etkilenme, çeşitli müzik aletlerinin de eklenmesiyle müziğe özgün bir kıvam katmıştır (Güneş, 2018: 10).

Ancak yine de, Balkan göçmenlerinin hüznünü, sevincini ifade etme şekli denilince hemen her Boşnak'ın aklına gelen ilk müzikal pratik Sevdalinkadır. Hatta öyle ki bu isim artık Balkanlar'da özellikle Boşnak halkın bir simgesi haline gelmiştir. Kökü Arapça, Sevda/Sevdah kelimelerinden gelmekte olan, aşk-sevgi temalı şarkıların işlendiği bir tür olarak bilinmektedir.

Aşk şarkıları olarak tanımlanan sevdalinkalar, genel olarak aşkı değil asıl olarak karasevdayı, bir başka deyişle birbirlerine çeşitli nedenlerle kavuşamayan aşıkların hikayelerini veya serzenişlerini konu almaktadırlar. Bir başka deyişle sevdalinkaların aşkı ele alışı mutluluğu değil hüznü yansıtmaktadır. Kavuşamama nedenlerinin başında din veya etnik köken olarak farklı ailelerin üyeleri olmaları gelmektedir (Kurtişoğlu, 2008: 57).

Özellikle tarih boyunca pek çok savaşa ve sıkıntıya tanıklık ederek, ailesinden ve yurdundan ayrılmak zorunda kalan, göçün zor zamanlarını yaşamış Balkan ve Yugoslav göçmenleri için Sevdalinkanın anlamı büyüktür. Bu sebepten sevdanın, sevgilinin ya da sevdalık etme kavramlarının içeriği değişebilmektedir. Örneğin vatana duyulan bir özlem, geride bırakılan bir sevgili, aileye kavuşma isteği gibi pek çok konu bu şarkılarda işlenebilmektedir.

Sevdalinka, seveda ve dert vasıtasıyla alegori içinde hasretin ifade edildiği bir şarkı formudur. Aşkın imkansızlığı karşısında duyulan acıyı dile getirir, çünkü bazen önünde mekan ve zaman ve bazen münferit, sosyal, ailevi, geleneksel veya duygusal-psikolojik yapıda engeller durur (Rizvić, akt. Şentürk ve Niksiç: 2013:492). Sevdalinkalarda, ansızın ve uzun bekleyişlerden sonraki karşılaşmalar, sevgilinin evlenmesi karşısında hüznün, seilmeyen ile evlenme, beğenilme arzusu, inat, sabır, yalnızlık, sarhoşların/akşamcılarının münzevi yaşamı gibi konular işlenmektedir (Şentürk ve Niksiç: 2013: 492).

Özellikle Osmanlı kültürünün bu topraklara yayılışı ile birlikte gündelik sosyal yaşam pratiklerinin dahi Sevdalinka adı verilen şarkılara konu olduğu, Müslümanlık, şehir yaşamı, Padişah ile ilgili konuların da işlendiği bilinmektedir.

Sevdalinkalar, destanlar ve baladlar ile diğer nazım biçimleri, ilk dönemlerde şehirlerde, ağa, bey ve diğer aydın kişilerin evlerinde söyleniyordu. Daha sonra bunlar haremelerde, şehir kahvelerinde, düğünlerde ve çeşitli şenlikler ile topluluklarda söylenmeye başladı. Günümüze kadar Boşnaklar arasında baş yeri alan halk türküleri, özel olarak sevdalinkalar bu bölgede Boşnak olmayan diğer uluslar tarafından da zevkle söylenir (Kaya, 1996: 143).

Önceleri saray ve çevresinde söylenen bu türün zamanla şehir ve köylere yayılarak anonimleştiği, Türk Halk Müziği'nde "Türkü yakma geleneği" ile benzer bir işlevsellik gösterdiği saptanmıştır.

Boşnak Anonim Halk Edebiyatı ürünü olan sevdalinkalarda Türk kültür ve edebiyatının yansımalarını görmek mümkündür. Sırp ve Hırvat edebiyatlarında sevdalinka türüne rastlanılmaması, Boşnakların Türk edebiyatı ve kültüründen daha fazla etkilendiklerinin birer göstergesidir. Boşnakların İslamiyet'i kabulünden sonraki dönemlerde sevdalinkaların ortaya çıkması ve Türk Halk Edebiyatı'ndaki türkü türü ile benzerlikler göstermesi tesadüfi değildir. Anadolu'dan birçok saz şairi Balkanları dolaşır saz eşliğinde türküler söylemişlerdir. Bu sırada Boşnak Halk Edebiyatında Türk Halk Edebiyatı motiflerini de taşıyan yeni ürünler ortaya çıkmıştır. Ortak temalara sahip olan türküler ve sevdalinkalar incelendiğinde iki farklı milletin sözlü ürünlerindeki kadın algıları ve aşka bakışlarındaki benzerlikler dikkat çekmektedir (Bayram, 2015: 112).

Pek çok kaynağa göre, anonim olan bu şarkıların tam olarak ne zaman ortaya çıktığı bilinmemekle birlikte 16. yüzyıldan itibaren Boşnak kültüründe görülmeye başlandığı ifade edilmektedir. Kimi kaynaklara göre benzer bir dil ailesinden gelen Boşnak, Sırp ve Hırvat gruplar arasında bu türü yalnızca Boşnakların icra ettiği belirtilmektedir. İyiyol ve Ćatović' e göre; "Sevdalinkaların Müslüman olmayan diğer Balkan Slavlarında görülmeyip Boşnak folklorunda görülmesi, Türk toplum hayatının Boşnak halk kültürüne etkisinin bir tezahürüdür" (2012: 249). Ancak farklı kaynak ve söylemlere göre ise Boşnak kültüründen diğer kültürlerle yayılmış olabileceği varsayılan Sırpça ve Hırvatça örneklerle de rastlanmaktadır. "*Mesela Safet Isović Sevdalinkanın Bosna'da hatta bütün Balkanlarda en ünlüsüdür. Rizo Hamidović, bunlar çok ünlü Sevdalinka seslendiricileri ve tüm Balkanları Boşnaklar Sevdalinkaları ile etkilemişler. Sırpclar da Sevdalinkadan vazgeçemezler, Hırvatlar da Sevdalinkadan vazgeçemezler ve bu kültürü Türklerle beraber elde etti Boşnaklar bunu daha da geliştiriyorlar kendi trendlerini kendi kültürlerini kendi dillerinde oluşturuyorlar*" R. Yördem (kişisel iletişim, 26 Kasım 2018).

Özellikle şehir halkının ruhunu, duygularını, karakterini ifade eden hüznü sevdalinka baladlarının tema ve motiflerinde Türk kültürü önemli bir yer tutar. Boşnak edebiyatının en eski dönemlerden bu yana Sırp ve Hırvat halk edebiyatlarından farklı olduğunu ileri süren bazı araştırmacılar, bu edebiyat

ürünlerinin –özellikle Slav mirasının parçası olan edebiyatın- Sırp ve Hırvat destanı olarak tanıtıldığı görüşündedir (Butorovic, akt. Eker, 2006: 77).

Özellikle Osmanlı Türkçesi'nin Boşnakça üzerindeki etkileri ile beraber Sevdalinkalar içerisinde pek çok Türkçe sözün de kullanıldığı görülebilmektedir. Alanda yapılan görüşmelerde Rahmi Yördem, Sevdalinkalar hakkında şunları paylaşmıştır; *“Bizdeki türküler gibi onlarda da Sevdalinka, Arapça kökenli sevda yani aşk şarkıları demektir. Çok fazla anonim eser vardır Bosna’da. Özellikle Raif amcanın babası Fettah (Arı) dayı çok fazla Sevdalinka bilirdi. Köyde en fazla Sevdalinka bilen oydu ve kulakları az duyduğundan dolayı bağırarak konuşurdu. O yüzden sesi çok gür bir adamdı. Tarladan Sevdalinka bağıra bağıra okur, köydeki insanlar onu dinlermiş. Aradaki mesafe ne kadar uzak yani”*. R. Yördem (kişisel iletişim, 26 Kasım 2018). Paylaşılan bilgilere göre, görüşülen pek çok Boşnak, Sevdalinka türünden bahsetmekte ancak örneklerini hatırlamakta zorlanmaktadır. Özellikle genç neslin bu türe oldukça uzak olduğu saptanmıştır. *“Cemail amca vardır Çengiç’lerden, o son dönemlerde geliyor 1926’da geliyor köye. Bizim aileden köye geç gelenlerden babam tarafı. Cemail amca bir Sırp kızına âşık oradan göçerken. Gel seni de götürüyim diyor, gelmiyor hanım. Onlar buraya geliyorlar, tabi o buraya geldiğinde genç. Kadın hiç evlenmemiş, Cemail gelecek bir gün biz evleneceğiz diyor. Cemail amca ailesiyle birlikte buraya geliyorlar kıza da teklif ediyor seni kaçırayım götürüyim diye ama olmuyor. Cemail amcayla o zaman birbirlerine hani mendil olayı var ya Boşnaklarda çok meşhurdur mendil olayı özellikle bizden gelir o. Cemail amcaya o zaman mendil veriyor. O mendili ölesiye kadar saklamış. Burada evleniyor Cemail amca artık gelince. O iş bitti diyorlar anne babası evlendireceğiz seni. Onu evlendiriyorlar fakat Cemail amcanın sevgisi hiç bitmiyor. Kadın altmış küsur yaşına gelmiş. Sonra Bosna’dan buraya gelenler oluyor akrabaları Cemail amcanın, diyorlar ki hiç evlenmedi seni bekledi, hala seni bekliyor. Tabi Cemail amca evlenmiş üç, dört tane çocuğu olmuş ama Cemail amca o zaman işte o Sevdalinka dediğimiz, ağlayarak tepeye çıkarmış akşamları gece herkes onu dinlermiş Çayca’da. O evli tabi ama yine de o aşk şarkılarını okurmuş”* R. Yördem (kişisel iletişim, 26 Kasım 2018).

Görüşülen pek çok Boşnak’ın, hatıralarında canlanan en önemli müzikal pratik Sevdalinkalardır. Alanda kayda alınarak toplanan yahut sözü edilen

Sevdalinka örnekleri bulunmakla birlikte, her Boşnak şarkısı Sevdalinka demek değildir. Görüşülen Boşnakların, paylaşılan örneklere Boşnakça şarkı anlamına gelen *Pjesma* kelimesini kullandıkları öğrenilmiş ve bu kelimenin Slav dillerini konuşan Balkan ile Trakya göçmenleri arasında görülen *Pesna* geleneği ile benzer olabileceği düşünülmektedir. “.... Slav halklarda, özellikle de Pomak ve Makedonlarda şiir ve müziğin iç içe olduğu “pesna” halk ezgileri varlığıdır.... Söz konusu halk şairliği ve halk ezgisi Trakya’dan Bulgaristan, Yunanistan ve eski Yugoslavya coğrafyasına dek farklı halklarda kendi yerel değerlerine uygun olarak gelenekteki yerini alır” (Alay, 2019: 22).

Pesna, Slav dilindeki pesen, pesnya’dan gelmektedir ve şarkı anlamını taşımaktadır. Sıklıkla solo, bazen tanbura– (üç telli, mandoline benzer bir alet) ile söylenmektedir. Epik karakterlidir. 8, 10, 12, 14 ve daha fazlasını içeren beyitten ve çeşitleme prensibine dayanarak söylenen müzikal bir eserdir. Konuları da sıklıkla aşk ve ölüm, delikanlı sevdası, kara sevda olarak geçmektedir (Gençkal ve Beşiroğlu, 2014: 838).

Bahsi edilen geleneğin daha çok Pomaklar arasında yaygın olduğu yapılan araştırmada saptanmıştır. Boşnak müzikal kültüründe Sevdalinka türünün kent şarkıları, *Pjesma* geleneğinin ise halk şarkıları olarak değerlendirilebileceği düşünülmektedir. Çoğunlukla aşkın, bir özlemin ve kavuşamamanın acısı bir erkeğin yahut kadının dilinden seslendirilirken, bahsi geçen olay kimi zaman isimler verilerek dinleyenin zihninde canlandırılmaktadır. “Boşnak halk kültüründe, erkeklerin sevdalinka okudukları görülebilir ancak; geleneksel icra ortamında sevdalinka okuyucuları çoğunlukla kadınlardır. Sevdalinkaların daha çok kadınlar tarafından söylenmesi, bu türe, ‘Kadın Şarkıları’ denilmesine neden olmuştur” (Hamzić, akt. İyiyol ve Ćatović, 2012: 251). Söz konusu temaların işlenmediği Boşnak şarkıları da mevcuttur bu türe bir isim verilmediği yahut görüşülen Boşnaklar tarafından hatırlanamadığı saptanmıştır. Özellikle köylerde yaşayan Boşnak nüfusun azınlığı ve bu nüfusun yarısından çoğunun yaşlı kesim oluşu, paylaşılan ve hatırlanan Boşnak şarkılarının sayısını büyük oranda etkilemektedir. Görüşülen Boşnakların hemen hemen hepsi aynı şarkıları bilmekte ve paylaşmaktadır. Genç neslin ise bu şarkılara dair bilgisi olmadığı saptanmıştır. Bu yönüyle Boşnakların yaşadıkları bölgelerde, Boşnak şarkılarının aktarımının gerçekleştirilemediği görülmüş, bu durum şarkıların yıllar içerisinde kayıplara uğramasına sebep olmuştur.

Yaşanan bu kayıpların önemli sebepleri arasında, Boşnak nüfus içerisinde müziğin mesleki olarak devam ettirilmemesi yer almakta ve nesiller arası müzikal aktarımın zayıflaştığı düşünülmektedir. “*Müziği meslek olarak değil de genelde hobi olarak yapmışlar. Bosna’da Hacı Osman Bey dediğimiz adam İstanbul’daki Enderun gibi Saraybosna’da Medrese eğitimi alan insanlar, aynı saraydaki gibi eğitim alıyorlar. Bunun yanında fizik, astronomi ki Saraybosna’da da rasathane vardı tabi şuan kayboldu bunlar ama. Hacı Osman Bey hafız aynı zamanda. Eskiden insanlar, tipik Türk kültürüdür bu acılarını, sevinçlerini, zaferleri hep dile getirmişler. Birçok duygu düşüncelerini şarkı ve şiir ile dile getirmiştir. Daha sonra bunu enstrümanla sanat haline dönüştürüyorlar. Saraybosna da ekol olarak Enderun’un taklididir. Diğer Osmanlı coğrafyalarında bunu göremezsiniz*” R. Yördem (kişisel iletişim, 26 Kasım 2018).

Boşnaklar, acı ve hüznü dolu geçmişlerine rağmen eğlenmeyi seven insanlardır. Özellikle Balkan müziklerinin ve bu müziklere eşlik eden enstrümanların tanınan özellikleri sebebiyle de Boşnak şarkılarının hareketli yapısı dikkat çekmektedir. Eğlenmeyi seven Boşnaklar için Sevdalinka kadar önemli diğer bir müzikal pratik ise danstır. Yaygın olduğu coğrafi bölge sebebiyle bu danslara Slav motifleri hâkimdir. “Türkiye’deki Boşnaklarda görülen oyunlar, açık veya kapalı halka şeklinde oynanan *kolo* formunda oyunlardır. Bu oyunlara eşlik eden müzikler 2/4 ile 13/8 ölçüler arasında olurlar. *Kololar* kına gecesi, düğün, *cumbuz*, *teferiç*, dernek geceleri gibi bir çok sosyal icra ortamında oynanırlar” (Kurtişoğlu, 2008: 71). Yan yana dizilerek sıra olunan bu dansa, el ele tutuşularak gerçekleştirilen, halay formu devinimsel hareketler hâkimdir. Boşnaklar bu dansa Kolo, bazıları ise Hora ya da Horon demektedir.

Düğünlerde Çaçak, Rijetko, Moravac, Sarajevka, Zikino, Uzicko, Zavrzlama, Ruzmarin, Jusufe, Savino, Topcino, Vrti kolo, Ruzmarin, Şote, Damat, Payduşka, Kasap gibi açık veya kapalı daire formunda, ellerden veya omuzlardan tutularak icra edilen kolo olarak isimlendirilen oyunlara rastlanmıştır. Görüşmelerde bu alanlardan sadece Jusufe ve Sarajevka oyununun Boşnak oyunu olduğu; Şote, Damat, Payduşka oyunlarını Arnavut, Makedonya göçmenleri ve Boşnakların oynadığı diğerlerinin aslen Sırp oyunu olup, Boşnakların da benimsediği ifade edilmiştir. Sarajevka saraylı kız anlamında olduğundan Müslüman oyunu olduğu düşünülmektedir. Şote, Damat, Payduşka, Kasap oyunlarının Balkan göçmenlerinin hemen hepsi tarafından oynandığı görülmektedir. Yıllardan beri Türkiye’nin birçok bölgesindeki düğünlerde oynanan özellikle Kasap ve Damat oyununun son zamanlarda Balkan göçmenliği ile

ilgisi olmayanların düğünlerinde bile oynandığı dikkati çekmektedir (Kurtişoğlu, Beşiroğlu ve Kovanlıkaya, 2008: 42).

Özellikle alanda görüşülen Boşnaklar, geleneksel dansların unutulduğunu, pek çok Boşnak'ın bu dansları bilmediğini belirtmiş ve katılım gösterilen kına, düğün gibi eğlence ritüellerinde de geleneksel dansların icra edilmediği gözlemlenmiştir. *“Balkan müzikleri var, hakiki Sırp, Boşnak şeyi yok. Mesela Payduška var ama bizim değil Torbeş'lerin. Kolo bizim ama Kolo'yu şuan çalan, oynayan yok. Halaydır o, Kolo denir. Zaten ellerini açıp oynamak yoktur bizim Boşnaklarda. Kolo bizde ama bu Torbeş'ler bu şeyde bizden üstün, çok erken davrandılar. Onlar Payduška oynuyorlar, başka danslar (Damat Halayı, Yusufe). Geç kaldık. Bizde Kolo var sadece, Kolo demek halay demek zaten ama öyle bir ekip yok işte burada. İnegöl'de var, İstanbul'da var. Kütahya'da yok. (Sohbetin devamında Kütahya'da bir Boşnak Halk Dansları Ekibi kurmak üzerine konuşuluyor)”* R. Arı (kişisel iletişim, 26 Kasım 2018). Kütahya'da yaşamakta olan Boşnakların, düzenlenen eğlencelerde, Türkiye'nin İç Anadolu ve Ege Bölgesi'nde karşılıklı icra edilen kaşık ve zeybek oyunlarını oynadığı saptanmıştır. *“Erkekler kasap halayı oynarlar, bizim kültüre en yakın olan şey o. Halay gibi gördükleri için bizimkiler onu devam ettiriyor hala. Onu da sık sık oynarlar her düğünde oynanır istisnasız. Kültür erozyonu müzik anlamında yaşanıyor”* R. Yördem (kişisel iletişim, 26 Kasım 2018).

Boşnak danslarının ve Kolo oyunun örnekleri araştırıldığında bu dansı kadın ve erkeklerin aynı anda, ayrı gruplar halinde oynadığı görülmüştür. Türk Halk danslarında “oyun kurma” olarak bilinen dansa hazırlık ve ısınma hareketleri içerisinde kadınların elleri bellerinde salınarak küçük ayak hareketleri ile sağ ve sola yarım dönüşler yaptığı, erkeklerin birbirlerine kol atarak aynı figürleri tekrar ettiği saptanmıştır. Dansın giderek ısınması ve müzik eşliği yoluyla dinamikleşmesinin ardından, kadınlar el ele tutuşarak ayak ve bacaklarını küçük hareketler ile karşıya atmakta, halay formuna girilmektedir. Dansın devamında kadın ve erkekler ayrı gruplar halinde iç ve dış çemberler olarak dans etmeye devam edebildikleri gibi, aynı figürler karma grup şekli alınarak da tekrar edilebilmektedir.

1.2. ÇALGILAR

Bir toplumun müzik kültürünü meydana getiren ve belirleyen önemli faktörler, o toplumun duygu ve düşüncelerini dile getirirken kullanılan materyaller üzerinde şekillenmektedir. Bir sözün müzikal bir cümleyle aktarımı, kullanılan dilin o müzik içerisindeki birlikteliği, bu sözlere eşlik eden müziğin ses kaynağı ve bu ses kaynağının tınısal özellikleri, bir toplumun müzik kültürünü betimlemede önemli belirteçlerdir. “Diğer kimliklerden ayırt etmeye yarayan ‘gizli olmayan simge ve sembollerin’ başında çalgılar bulunmaktadır. Bunun dışında müzikal üretimi etkileyen, eserin icra tavrına etkisi bulunan ve üretim aracı olan çalgılar, bu nedenlerle kültürel kimliğin simgeleri olarak görülmektedirler” (Kurtişoğlu, Beşiroğlu ve Kovanlıkaya, 2008: 37). Bir önceki bölümde, Boşnakların müzik kültürlerini, etkileşim içerisine girdikleri pek çok kültürle birlikte şekillendirdiğinden söz edilmiş, kültürlerini ifade etmelerine yarayan önemli müzikal pratikler arasında Sevdalinka adı verilen aşk-sevda şarkıları ve Kolo adı verilen geleneksel halk danslarından bahsedilmiştir. Bu bölümde ise, bu müzikal pratiklere eşlik eden geleneksel çalgılar ele alınacaktır. Kültürel etkileşimin yoğun olarak yaşandığı müzikal pratikler, bu müziklere eşlik eden çalgıları da bu yönde etkilemektedir.

Enstrümanlar yörelere göre farklılık gösterebilir. Örneğin; Gusla, genellikle Sırbistan, Arnavutluk, Hırvatistan, Karadağ ve Bosna Hersek’te kullanılır, telli uzun saplı bir çalgıdır. Akordeona’ya ise Balkan müziklerinin hemen hemen hepsinde sıklıkla rastlarız. Bunların yanında; klarnet, keman, kaval, zurna, mandolin Balkan müziğinin elzem çalgılarından diyebiliriz (Güneş, 2018: 10).

Boşnakların ise özellikle Sevdalinkalar başta olmak üzere müziklerinde kullandıkları çalgılar, belli dönemsel faktörlere göre değişiklik gösterebilmektedir. Örneğin, 16. yüzyıldan itibaren örneklerine rastlanan Sevdalinka icraları sırasında şarkılara eşlik eden enstrümanların, Osmanlı kültürünün bir parçası olan tambur ve saz olduğu belirtilmektedir. “Eski dönemlerde akşamları biraraya gelen Boşnak kadınları, konaklarda tambur çalarak sevdalinka söylerlerdi. Ayrıca sadece konaklarda değil özellikle Ramazan akşamlarında kahvehanelerde de sevdalinkaların söylendiği görülmektedir” (Bayram, 2015: 113). Sevdalinkalarda tema itibari ile bir erkek ya da kadın tarafından özlemi çekilen olguya karşı bir takım sözler icra edilmesi, önceleri bu tarzın solo seslendirilmesine ve vokal icranın ön planda

tutulmasına sebebiyet vermekteyken zaman ile eşlik sazların da eşit derecede önem kazandığı bilinmektedir.

Şentürk ve Niksiç, Boşnak şarkılarına Bosna'da, *Bosna Sazı* denilen enstrümanın eşlik ettiğini, Sırbistan ve Karadağ'da bulunan Boşnakların ise bu şarkıları iki telli *Sancak Tamburu* ile icra ettiğini belirtmektedir;

Bosna-Hersek sazı üç ayrı ton yüksekliğinde ayarlanmış 9 ile 12 tele sahiptir. Bu saz, aynı kökene sahip (kopuz) olmakla birlikte, Türk sazından ayrılmaktadır. Bosna-Hersek sazı bir tek parça masif bir ağaçtan yapılırken, Türk sazı genellikle birkaç parçadan yapılmaktadır (örn. Buzuki). Bosna-Hersek sazında perdeler sabitken, Türk sazında, çalan kişinin çaldığı parçaya bağlı olarak, yani kullandığı sisteme göre perdeler yer değiştirebilir. Türk sazında tellerin arası mesafelere ayrılmış olup Bosna-Hersek sazında ise teller arasında mesafeler bulunmamaktadır. Türk sazı Bosna-Hersek sazına göre farklı nota sistemine sahiptir. Bosna sazında hava boşluğu yukarıda veya üst kısımda bulunur, Türk sazında ise genellikle kenarında bulunur. Ayrıca Bosna-Hersek sazı şehir çalgısı iken, Türk sazının kırsal kesimin çalgısı olduğunu da belirtmek gerekir. İki telli tambur, ince gövde ve ucunda iki akord kulağı biraz daha uzun bir sapa sahiptir. Çift telli Sancak tamburası iki şekilde ayarlanır. İlkinde iki tel aynı ton yüksekliğindedir. İkincisinde iki tel arasındaki ton yükseklik farkı büyük ikili kadardır (Şentürk ve Niksiç, 2013: 497).

Boşnak kültürünün, Balkanlarda yaşanan çeşitli politik etmenler sebebiyle değişimler içerisine girerek şekillendiğinden söz edilmiştir. Bu değişimin örneklerinden biri de geleneksel çalgılar özelinde yaşanmaktadır. Osmanlı Devleti'nin Balkan topraklarındaki hâkimiyeti boyunca müzikal pratiklerin de bu yönde etkilendiği ve icralara saz, tambur gibi enstrümanların eşlik ettiği görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin bu topraklardan çekilmesi ve Avusturya-Macaristan'ın hâkimiyeti altına girmesi ise yeni enstrümanların tanınması ve benimsenmesine sebep olmuştur.

Sevdalinkalar, eğer bir erkek şarkıcı tarafında söyleniyorsa eşiksiz veya solo saz ile veya aynı veya farklı boylardaki birkaç sazdan oluşan topluluk ile unison olarak eşlikli icra edilirdi ancak yeni Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun bu topraklara yeni çalgılar taşımasıyla vokal icranın önemi azalmıştır. Bu çalgıların başında günümüzde Boşnakların müzikal kimliklerini yansıttığını belirttikleri akordeon gelmektedir. Daha sonraki dönemlerde gitar, kontrbas, saz ailesine eşlik eden keman da yeni eklenen çalgılar arasına girmiştir. Bu yeni çalgılar ve yeni yönetimin müzik anlayışı, *sevdalinkaların* makamsal özelliklerinin tampere edilmiş sistemin özellikleriyle değiştirilmesine neden olmuştur (Kurtişoğlu, 2008: 59-69).

Özellikle, günümüzde akordeon, Balkan coğrafyasının müzikal kimliğini ve Balkan müziklerinin tınısını belirleyen oldukça önemli ve vazgeçilmez bir çalgıdır. Öyle ki Boşnaklar da müzikal kimliklerini betimlerken akordeonu daha önceki dönemlerde kullanılan enstrümanlara oranla daha fazla bilmekte ve “geleneksel”

olarak tabir etmektedirler. Sızan, (2016: 101); “*Kırklareli’de Boşnak Halk Kültürü*” başlıklı yüksek lisans tezinde konuya dair benzer bir izlenimi şu şekilde aktarmaktadır;

Araştırma yaptığımız Boşnak köylerindeki kaynak kişilerimiz saz, bağlama, davul ve zurnanın kesinlikle Boşnak kültürünün çalgısı olmadığını belirtmişlerdir. Boşnak kültürünü yansıtan çalgılar; Akordeon (Müzika diyorlar), Diple (Deriden yapılan, üflemeli bir çalgı. Gayda ve tuluma benzer), Gusli (At motifli sapı ağaçtan oyulmuş, gövdesine keçi derisi gerilmiş. Üzerine delikler açılmış, yaylı kısımlar atkuyruğundan yapılmıştır).

Bahsi geçen enstrümanlar, Kütahya ili Boşnak müzik kültürü özelinde incelendiğinde ise Diple adı verilen enstrümana rastlanılmamış, “*Gusli*” olarak geçen enstrümanın “*Gusla*” olarak adlandırıldığı saptanmış ve özellikle akordeonun bilindiği, bu bölgede yaşayan Boşnaklar tarafından mızıka ya da armonika denildiği gözlemlenmiştir.

“Geleneksel çalgımız” denilen, 1800’lü yılların sonunda Avusturya-Macaristan yönetimi ile Bosna ve civarının tanışmış olduğu serbest kamışlı bir aerofon olan akordeon, Türkiye’ye yerleşmiş Boşnakların kültürel kimliklerini yansıtan sembol olmuştur. Atalarının Çin çalgısı *şing* olduğu düşünülen akordeon, başlangıçta tek sıralı ve düğmeli olarak görülmektedir. Düğmeli olanları Balkanlarda *dugmetera* olarak anılmakta; ajitilasyona izin vermesi nedeniyle Boşnaklar arasında daha değerli görülmektedir. Daha sonra ortaya çıkan piyano tuşlu akordeonlar *harmonika* olarak da isimlendirilmektedir (Kurtişoğlu, Beşiroğlu ve Kovanlıkaya, 2008: 42).

Alanda görüşmeler yapılan Boşnakların müziği meslek olarak tercih etmemeleri sebebiyle müzikal pratiklerin devamlılığını koruyamadığı ve herhangi bir müzik enstrümanı çalmayı bilen Boşnak sayısının azınlıkta olduğu saptanmıştır. Hemen her Boşnak, bir enstrüman çalabilen Boşnaklar içerisinde tek bir ismi örnek göstermekte, eski zamanlarda Yenibosna’da yaşamakta olan Akordeon çalmayı bilen bir Boşnak’tan söz edilmektedir; “*Akköprü’de (Yenibosna), ismini hatırlayamıyorum (Boşnak’tı) o gelirdi bizim düğünlere. O akordeon çalardı. İnsanlar kendi kendine oynardı, erkekler bir yanda kadınlar bir yanda. Müzisyenlik meslek olarak yoktu, bir tane o söylediğim yaşlı adam vardı o da öldü. Benim çocukluğum zamanımda zaten yaşlıydı. Onu devam ettiren yoktu. Ondan sonra Türkçe oyunlara dönmeye başladı davul, zurna. Orkestra falan yoktu o zaman. Türkçeleşti artık. Türkçe oyunlar oynanıyor*” R. Arı (26 Kasım 2018). Yenibosna’dan merkeze yerleşmiş olan Nebahat Yakış da benzer bilgileri paylaşarak, gençliğinde Yenibosna’da “*Dedo*” denilen bir tepeye çıkılarak şarkı ve türküler yani Sevdalinkalar söylendiğini belirtmiştir. O

yıllarda Hasan Dizdar isimli bir Boşnak'ın (kendi aralarında mızıka, muzika, armonika dedikleri) akordeon çaldığını söylemiştir.

Kütahya ili özelinde yer alan üç Boşnak köyünde, enstrüman çalmayı bilen sayılı insan arasında bulunan Yenibosna'lı Hasan Dizdar'ın, eski zamanlarda düğün, şenlik gibi eğlencelerde çaldığı söylenmiştir. Merkezde yaşamakta olan Murat Tekin ise, babası Asım Tekin'in henüz Yugoslavya'dan göç etmeden önceki dönemlerde müzik eğitimi aldığını, bu sebeple piyano ve akordeon gibi enstrümanları çalarak şarkılar söyleyebildiğini belirtmiş, zaman ile çalıp söylemenin azalması ile birlikte pek çok hatıranın unutulduğunu ve müzikle iştigal eden Boşnak'ın kalmadığını söylemiştir. *“Babam zaten resmen bir müzisyendi rahmetlik babam. Akköprü’de (Yenibosna) ‘Dedo’ diye bir yer vardır. Dede diye birinin kabristanı var yukarıda çamların üstünde orada ‘Dedo’ derler oraya. Oranın her sene Hıdırellez’de özel bir günü olur. Hıdırellez gününde oraya çıkarlar eğlenirler, Boşnakça şarkılarla. Babam da çok güzel piyano çalar, akordeon çalar. Yani tam bir müzisyendi babam rahmetlik... Orada özel dersler almış Yugoslavya’da. Kulak dolgunluğu var, şarkılar söylüyordu, enstrümanların hepsini çalardı”* M. Tekin (26 Kasım 2018).

Şekil 36. Yenibosna’da “Dedo” Denilen Tepe

Kaynak: Onur Kurt, 12.02.2019.

Kütahya Boşnaklarının paylaştığı bilgilere göre, eski zamanlarda kalan geleneksel çalgılara örnek verilebilecek diğer bir enstrüman Gusla'dır. *“Kütahya geleneğine, kültürüne bizimkiler adapte oluyor daha sonra. Tabi bir de akordeon lazım ama maalesef akordeon çalacak kimse yok köyde. Boşnaklarda üç telli saz olur, Hacı Osman Bey o üç telli sazı çalıyordu. Üç telli sazı çalan tek oydu. Bir de bizim kemençeye benzeyen bir enstrümanımız var onu da çalabiliyor fakat başka kimseye el vermediğinden dolayı o enstrüman unutuldu”* R. Yördem (26 Kasım 2018).

Boşnak kültürel kimlik öğelerinin birçoğunu aynı anda görmeye izin veren bir başka müzik türü ise *epikadır*. Buna bağlı olarak da *epikalara* eşlik eden *gusla* benzer bir simgeleştirmeyi göstermektedir. Türkiye’de gusla eşliğinde söylenen epikaların içerikleri ve burguluğundaki süslemeler nedeni ile Osmanlılık, Müslümanlık, Türklük ve bunlara bağlı olarak Doğululuk öğelerini temsil ederken, at kılından yapılan teli esas alınarak kökünün Orta Asya’ya kadar dayandırılması göçmenlik öğesini çok daha eski tarihlerde edinmiş olduğu sonucuna ulaştırabilir. *Guslanın* kaynağının Orta Asya olduğunun ifade edilmesi, göçün sonuçlarından biri olan “benzeşme”nin gerçekleşmiş olduğuna da işaret etmektedir(...)Saz veya *gudalo* ismi verilen yay ile çalınan tek telli bir kordofon olan *gusla* bu eserlere eşlik etmektedir. *Gusla* tek bir parça ağaçtan oyularak yapılmakta, ses kutusunun üzerine mıhlarla tutturulmuş deri gerilmekte ve üzerine delikler açılmaktadır. Bu çalgının simgesel olarak en önemli özelliği burguluğunda bulunan süslemelerdir. Sokullu Mehmet Paşa gibi Boşnakları simgeleyen kişilerin figürleri görüldüğü gibi, at veya başka figürler de kullanılmaktadır. *Epikalar*, ulusal bilinci oluşturmak için de kullanıldığından, Yugoslavya döneminde daha çok Slav halkların destanlarının ve Slav tarihinin aktarıldığı eserler haline dönüşmüştür (Kurtişoğlu, Beşiroğlu ve Kovanlıkaya, 2008: 43).

Bu bölümde, müzikal pratikler adı altında bir toplumun müzik kültürünü oluşturan belli başlı nüanslardan bahsedilmeye çalışılmış ve Boşnak müzik kültüründe görülen müzikal özellikler paylaşılmıştır. Ancak paylaşılan bu bilgi ve belgeleri, çalışmamızın örneklemini Kütahya Boşnakları özelinde incelediğimizde gözlemlenen olgular şunlardır; Sevdalinka isim olarak Boşnak müzik kültürü içerisinde anılıyor olsa da bu bölgede yaşayan Boşnaklar tarafından çok az sayıda Sevdalinka örneği hatırlanabildiği görülmüş, yanı sıra paylaşılan Boşnak şarkılarının ise Sevdalinka adı altında anılmadığı ya da Sevdalinka olup olmadığının bilinmediği saptanmıştır. Boşnak halk danslarına örnek verilen Kolo’nun günümüzde düğün, kına gibi etkinliklerde yer almadığı hatta dansın bilinmediği görülmüş, geleneksel çalgılara ise çoğunlukla akordeon örneği verilmiştir. *“Teknolojinin gelişmesi ile beraber tabi imkânlar da arttı artık gidip geliniyor (Bosna-Hersek’e). Bu bizimle başladı mesela. Biz yeni yeni artık Boşnakçayı da dinler hale geldik. Mesela ben*

buradan kalkıp (Boşnak sanatçı ve grupları) dinlemeye konsere gidiyorum çünkü biliyorum ona aidiyet hissediyorum. Yavaş yavaş böyle bir şey başladı. Biz tekrar kültürümüzü geri kazanma noktasında son sekiz senedir hem şenlikleri yapıyoruz, tertip ediyoruz. Ama insanlarımızın özellikle yaşlı insanlarımız mesela onlar severek dinliyorlar. Mesela benden cd istiyorlar. Müziğimizi geri kazanmaya başladık ama gençlerimiz hiç aşına olmadıklarından dolayı özellikle de Boşnakça bilmeyenler Boşnakçaya ve kültürlerine karşı ön yargılılar. O akordeon sesine falan, farklı geliyor onlara çünkü bir aidiyet hissi yok duymamış. Babasından dedesinden de bir şey görmemiş. Biz zaten o kültürü kaybettiğimiz için şimdi onları da adapte etmek de kolay olmuyor. Bu iş yavaş yavaş olacak” R. Yördem (kişisel iletişim, 26 Kasım 2018).

1.3. ORTAK ŞARKI VE TÜRKÜ REPERTUVARI

Bu bölümde alanda araştırılarak kayda alınan Boşnak şarkılarının paylaşımı amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda kayda alınan parçalar La=440 Hz varsayılarak “Mus2” programı ile notaya alınmış ancak bazı şarkıların birden fazla kişi tarafından tekrar seslendirilmesi durumunda, icracının ses sahasına göre transpoze (göçürme) yapılmış, bazı parçaların frekansları ise Türk Müziği nota sistemine göre aktarılmıştır. Parçaların her birinde tonal ve makamsal incelemeler yapılarak bir takım sonuçlar elde edilmeye çalışılsa da bahsi geçen parçaların ne tonal ne de tam olarak makamsal özellikler sergilediği görülmüştür. Parçaların çoğunluğu makamsal bir hissiyat verse de seyir kurallarına uygun düşmediği için hiçbir makamı tam olarak karşılayamayacağı düşünülmektedir. Yapılan analizlerde, Türk Müziği Makam ve Ses Sistemi alanlarında uzman, iki adet kaynak kişiye başvurularak verilerin işlenmesi gerçekleştirilmiştir.

Genel olarak bugünkü Boşnak müziğin içyapısına bakıldığında Batı ile Doğu öğelerinin “metaforu” olarak tonal sistem ile makam sisteminin bir arada bulunduğu görülebilir. Bunun dışında trioleler, vibratolar, ajliteler, armonik minörler, senkoplar, artık ikililer müzikte sık sık kullanılan özelliklerdir. Ritmik yapı olarak genellikle basit usullerin kullanıldığı dikkati çekmektedir. (Kurtişoğlu, 2008:53-54).

Notaya alınmaya çalışılan şarkılar Boşnakça sözleri ve Türkçe çevirileri ile birlikte verilmiştir. Görüşülen kaynak kişiler tarafından kaydının alınarak kontrollerinin yapıldığı sözler üzerinde değişiklikler yapılmasa da kelime ve harf hataları düzeltilerek çevirilerin anlamsız kalıplara sebebiyet vermesi engellenmeye

çalışılmıştır. Örneğin paylaşılan örnekler arasında yer verilecek olan “*Rastlo Drvo Bademovo*” isimli şarkıda, Kütahya Boşnak’larının “*Rastlo*” olarak telaffuz ettikleri kelimenin aksine Boşnakça’da “*Rastlo*” şeklinde bir kelime mevcut değildir. Onun yerine bu kelime “*Raslo*” olarak değiştirilmiştir. Şarkı sözleri üzerine yapılan incelemeye göre, icracıların orta yaşlı ve özellikle yaşlı Boşnaklar olması sebebiyle şarkı sözlerinde farklılıklar, yer değişiklikleri, yanlış, eksik yahut fazla kelimeler tespit edilmiştir.

Şekil 37. Oj Jusufe

Oj Jusufe

Kayıt Tarihi: 26 Kasım 2018 - Kütahya/Merkez
Kaynak Kişi: Raif ARI
Notaya Alan: Ezginur KÜÇÜKDÜRÜM-Danyal MANTI
Nota Kaynağı: Vokal

Oj Ju su fe la le mo je sta ce bi ti od nas dvo je

Oj Ju su fe car te zo ve sta ce bi ti od nas dvo je

OJ JUSUFE – Raif ARI

Oj Jusufe lale moje (Oy Yusuf yarım benim)

Sta će biti od nas dvoje (İkimizden ne olacak?)

Oj Jusufe čar te zove (Oy Yusuf İmparator çağırıyor)

Sta će biti od nas dvoje (İkimizden ne olacak?)

Dobro dobro Hava moja (İyi iyi Hava'm benim)

Pričekaj me tri godine (Bekle beni üç yıl)

Cekala ga tri godine (Bekledim üç yıl)

İ četvrte polovine (Ya da dört buçuk yıl)

Koju noč Hava odde (Hangi gece Hava gittiyse)

Onu noč Jusuf dodje (O gece Yusuf geldi)

Ne pita kako si majka (Sormuyor anne nasılsın?)

Pita gdje mi je Hava (Soruyor Hava nerede)

Hava ti je i s prošena (Hava nişanlandı)

İ s prošena odvedena (Nişanlandı gitti)

“Bunun hikâyesi aşk hikâyesi. (Hava ve Yusuf) birbirlerini seviyorlarmış. Sonuçta evleniyorlar, tabii o zaman şimdiki gibi askerliğin belirli günü, çağırma günü, tezkeresi yok. Çok kısa bir evlilikten sonra o zamanki zaptiyeler geliyor. Devletin padişahın askerleri Yusuf’u askere götürmeye geliyorlar. Kapı çalınıyor Hava kapıyı açıyor bir bakıyor askerler var. O zaman zaptiye deniyor. Ondan sonra sesleniyor diyor ki ‘Oj Jusufe car te zove, sta ce biti odnas dvoje’ yani ‘Yusuf seni askere çağırıyorlar, bizim halimiz ne olacak?’ diyor. O da karşılık veriyor diyor ki ‘Beni bekle üç sene, üç sene gelmezsem serbestsin gidebilirsin.’ O da üç buçuk sene beklemiş, dönmemiş Yusuf o da gidiyor başkasına. Başkasıyla evlenmiş. Ondan sonra diyor ki ‘Ben seni bekledim üç sene dördüncünün yarısı’ diyor ‘Tri godine, i cetvirte polo vine.’ Sonra Hava gidiyor, Yusuf’un askerliği bitiyor. Tabii üç buçuk sene bekliyor. Geliyor kapıya mektup, telgraf bir şey yok. Geliyor annesini görüyor, daha annesine ‘Anne nasılsın, iyi misin?’ demeden ‘Gdje mi je Hava’ diyor, ‘Hava nerede?’ diyor. O da diyor ki ‘Hava nişanlandı, evlendi gitti.’” R. Arı (kişisel iletişim, 26 Kasım 2018).

Raif Arı tarafından seslendirilen “Oj Jusufe” makamsal bir seyir özelliği göstermemesine rağmen durak seslerinin Sol (Rast) perdesinde karar vermesi sebebiyle Rast’lı bir kalış özelliği göstermektedir. Bu sebeple donanımına, Rast dizisinin donanımı olan Si koma bemolü (Segah perdesi) ve Fa diyez (Evc perdesi)

işaretleri konulmuştur. Bu durumun Batı Müziği ses sistemi içerisinde majör bir ton yahut diziye karşılık gelebileceği düşünülmektedir.

Şekil 38. Oj Jusufe

Oj Jusufe

Kayıt Tarihi: 1 Ağustos 2018 - Kütahya/Çayca
Kaynak Kişi: Zekeriya KURT

Nota Kaynağı: Vokal
Notaya Alan: Ezginur KÜÇÜKDÜRÜM-Danyal Manti

Oj Ju su fe la lemo je sta ce bi ti od nas dvo je

Dob ro dob ro Ha va mo ja pri ce kaj me tri go di ne

OJ JUSUFE – Zekeriya KURT

Oj Jusufe lale moje (Oy Yusuf yarım benim)

Sta će biti od nas dvoje (İkimizden ne olacak?)

Dobro dobro Hava moja (İyi, iyi Hava'm benim)

Pričekaj me tri godine (Bekle beni üç yıl)

Tri godine i četvrte (Üç yıl ya da dört yıl)

İ četvrte polovine (Ya da dört buçuk yıl)

Oj Jusufe čar te zove (Oy Yusuf İmparator çağırıyor)

Carska hazna pokradena (İmparatorun hazinesi soyuldu)

Na Jusufa potvorena (Yusuf'un üzerine atıldı)

“Şimdi Ali Bey (o gün yanımızda bulunan arkadaşımızdan bahsederek) gidiyor, kızdan altın alıyor. Altın ve ya külçe altın diyelim, bunun (Yusuf'un) hiç haberi yokken bunun üstüne atılıyor. Bunun üzerinde, Yusuf'ta kalıyor çalındı diye.

Hâlbuki haberi yok ve kelepçeleniyor ve bugünkü askerler gibi, çavuşlar gibi gelip götürüyorlar onu.” Z. Kurt (kişisel iletişim, 01.08.2018).

Yukarıdaki örneği Raif Arı’dan alınan *Oj Jusufe* şarkısı, aynı isimle Zekeriya Kurt tarafından da dinlenilmiş ve parçanın içerisinde ufak süsleme ile ritmik değişiklikler saptanmıştır. Söz sıralamalarının farklılık gösterdiği parçada melodik seyir değişiklik göstermemektedir ancak Zekeriya Kurt tarafından seslendirilen şarkının ses sahası itibari ile parça, Mi (Hüseyniaşiran) perdesine göçürülmüştür (transpoze edilmiştir). Bu durumda parça, Mi (Hüseyniaşiran) perdesinde Rast’lı bir kalış özelliği göstermektedir. Ayrıca paylaşılan bilgiler doğrultusunda “*Oj Jusufe*” isimli şarkının, hikâyesi ve kullanılan tema itibari ile Sevdalinka olabileceği söylenmiş, acıklı bir olayı aktarmasına karşın, eski zamanlarda düğün, kına gibi eğlencelerde Kolo olarak oynandığı belirtilmiştir.

En yaygın olarak 8, 10 ve 13 heceli vezinlerde görülen ve 15 ile iki yüz dizeden oluşan *sevdalinka* şarkıları, müzikal açıdan incelendiğinde geniş bir melodik aralığa ve hicaz, ussak ve nihavent gibi Türk makamlarıyla ilişkili olan makamsal bir özelliğe sahiptirler. Dolayısıyla tampere sistemde söylenmeye başlandığında bu özellikleri artık ikiliye sahip olarak ifade edilebilmektedir. Sevdalinkalar, genellikle serbest ve önemli ölçüde melismatik yoruma izin veren aksak usul ile solo olarak icra edilmektedirler. Alterasyon ve koloratür kullanımı diğer özelliklerindendir. Vokal teknik olarak bütün Balkanlarda görülen hançerenin kullanıldığı vibratolar dikkati çekmektedir. Türk Müziğinde de sık sık görülen aman, off, ay, hay gibi terennümler sıkça kullanılmaktadır (Kurtişoğlu, 2008: 61).

Konuya dair Belma Kurtişoğlu’nun “*Göçmen Kimliği Açısından Boşnak Müzikleri Trakya ve İstanbul Örneği*” başlıklı doktora tezinde aynı parça “*Jusufe Kolo*” ismi ile şu şekilde paylaşılmıştır;

Şekil 39. Belma Kurtişoğlu “Jusufe Kolo”

Kaynak: Kurtişoğlu, 2008: 73.

Mlad se jusuf ozenio, (Genç evlendi Yusuf,)

Do ponoci s ljubom bio, (Gece yarısı sevdiğiyleydi.)

Od ponoci haber stize: (Gece yarısından sonra haber geldi:)

"Mlad jusufe, car te zove!" ("Genç Yusuf kral seni çağırıyor")

Carska hazna pokradena, (Kraliyet hazinesi soyuldu,)

Na jusufa potvorena. (Yusuf suçlu bulundu)

Stade jusuf konja sedlat', (Yusuf eğere binerken,)

Vis' njeg' ljuba suze ljevat'. (Sevdiğinin gözünden yaşlar döküldü.)

"Oj jusufe, bolan bio, ("Ey Yusuf, üzücü oldu,)

Jos me nisi poljubio. (Daha beni öpmedin bile.)

Oj jusufe, lale moje, (Oy, Yusuf'um benim)

S kim ostavljas zlato svoje?" (Altınını kime bırakıyorsun?")

"Ostavljam te s majkom mojom, ("Anneme bırakıyorum,)

S majkom mojom tri godine. (Üç sene annemle birlikte ol.)

Ak' ne dodjem za cetiri, (Dördüncü sene de gelmezsem,)

Ti se udaj za drugoga!" (Başkasıyla evlen!"")

Kurtişoğlu(2008: 74)'nın paylaştığı örnekte yer alan şarkı sözlerinin, bu çalışma içerisinde paylaşılan örneğine göre benzer bir hikâyeye sahip olduğu ancak Boşnakça sözlerinin değişiklik gösterdiği saptanmıştır.

Şekil 40. Raslo Drvo Bademovo

Raslo Drvo Bademovo

Kayıt Tarihi: 26 Kasım 2018 - Kütahya/Merkez
Kaynak Kişi: Raif ARI
Notaya Alan: Ezginur KÜÇÜKDÜRÜM-Danyal MANTI
Nota Kaynağı: Vokal

Ras lo dr__ vo ba de__ mo vo__ Ras lo dr vo ba de__ mo_ vo

Tan ko vi_____ so_____ ko_____ Tan_ ko vi_____ so_____ ko

RASLO DRVO BADEMOVO – Raif ARI

Raslo drvo bademovo x2 (Badem ağacı büyüdü)

Tanko visoko x2 (İnce uzun)

Pod njim sjedi mlado momče x2 (Onun altında genç erkek)

İ s njim djevojče x2 (Ve onunla kız)

Bolje momče veg djevojče x2 (Erkek kızdan daha iyi)

Bože pomože x2 (Allah yardımcıları olsun)

Bez duška bez jorgana x2 (Yataksız yorgansız)

Na crnoj zemlji x2 (Siyah toprakta)

Dušek im je zelena trava (Yatakları yeşil çimen)

Jastuk im je desna ruka (Yastıkları sağ el)

Bože pomože x2 (Allah yardımcıları olsun)

Jorgan im je vedro nebo x2 (Yorganları açık gökyüzü)

Nebo sa zvijezdama x2 (Yıldızlarla cennet)

Pred djevojkom fini češal x2 (Kızın önünde ince tarak)

İ ogledalo x2 (Ve ayna)

Pred momčetu zlatna časa x2 (Erkeğin önünde altın kâse)

Puna rakije x2 (Dolu rakı)

Bolje momče veg djevojče x2 (Erkek kızdaki daha iyi)

Bože pomože x2 (Allah yardımcıları olsun)

“Bunu biz oyun olarak oynamadık. Sadece sözlü söyledik. Kadınlar böyle, hatta darbuka da yoktu tepsi çalıp söylerlerdi. Çok güzel bunun hikâyesi aslında. Hepsinin öyle. Sevgi üzerine. Bunun hikâyesi ‘Raslo drvo bademovo’ yani badem ağacı uzamış, ince ve uzun. Onun altında genç kız, genç oğlan yatıyor yani iki sevgili yatıyor. Yatıyorlar ama altlarında bir şey yok, döşekleri yeşil ot ‘Zlena trava’ yeşil ot. Yastıkları sağ kol. Sağ kolları üzerine uzanmış, yeşil otların üstünde yatıyorlar iki sevgili. Erkek daha güzel kızdaki diyor. Allah yardımcıları olsun diyor, ‘Boze pomoze’. Yorganları da yok, yorganları da ‘Vedro nebo’ açık, yıldızlı gökyüzü. Kızın

elinde tarak bir de ayna ‘Fini cesal, i ogledalo.’ Kız olduğu için devamlı aynayla tarak taşıyor. Erkeğin önünde de ‘Zlatna casa’. Altından kâse içi dolu rakı. Bunun hikâyesi bu, iki sevgilinin yaşadıkları. İki sevgilinin şimdiki gibi rahat bulaşma şeyi yok. Saklı gizli buluşma, işte orada uyuyorlar, oğlan rakı içiyor.” R. Arı (kişisel iletişim, 26 Kasım 2018).

Donanımında Si koma bemolü (Segah perdesi) ve Fa diyez (Evc perdesi) işaretlerini bulundurmaktadır. Özellikle parçanın dördüncü ölçüsünde Fa diyez (Evc) perdesi Fa natural (Acem’li) halini alarak inici bir hareket yapmakta, yedinci ölçüde Rast makamının karar perdesi Sol (Rast) perdesinde bir durak yapılmakta ve bu yönüyle Rast’lı bir kalış hissi uyandırmaktadır. Devam etmekte olan son iki ölçüde ise *Uşşak Dörtlüsü*’nün güçlü (dominant) perdesi Re (Neva) perdesinin duyurulması ve parçanın La (Dügah) perdesinde sonlanması, yani *Uşşak Dörtlüsü* “La – Si koma bemol – Do – Re” (Dügah perdesi - Segah perdesi - Çargah perdesi - Neva perdesi) gösterilmesi ile yerinde La (Dügah) perdesinde Uşşak’lı bir kalış özelliği göstermektedir. İkinci bir uzman görüşüne göre; *İşaretli perdelere dikkat edildiğinde eserde Segah sesinin ağırlıkta olduğu ve eserin Segah çeşnisi barındırdığı görülmektedir. Mevzu bahis Rast (Sol) sesinden sonraki Segah (Si koma bemol) sesi düşünüldüğünde Rast/Segah atlaması Segah eserlerde sıkça görülür. Segah makamında ilerleyip Dügah (La) perdesinde Uşşak çeşnisi ile karar edildiğinde, bugün elimizde 2 örneği bulunan Dügah Maye makamı meydana gelir. Bkz. Türk Musikisinde Makamlar, Y. Fikret Kutluğ, Maye Maddesi.*

Şekil 41. Raslo Drvo Bademovo

Raslo Drvo Bademovo

Kayıt Tarihi: 1 Ağustos 2018 - Kütahya/Çayca
Kaynak Kişi: Zekeriya KURT
Nota Kaynağı: Vokal
Notaya Alan: Ezginur KÜÇÜKDÜRÜM-Danyal MANTI

Ras lo dr_ vo ba_ de_ mo_ vo_ Ras lo dr vo ba de_ mo_ vo

Tan ko vi_ so_ ko_ Tan_ ko vi_ so_ ko_

RASLO DRVO BADEMOVO – Zekeriya KURT

Raslo drvo bademovo x2 (Badem ağacı büyüdü)

Tanko visoko x2 (İnce uzun)

Pod njim sjedi mlado momče x2 (Onun altında genç erkek)

İ s njim djevojče x2 (Ve onunla kız)

Pred momčetu zlatna časa x2 (Erkeğin önünde altın kase)

Puna rakije x2 (Dolu rakı)

Pred djevojkom fini češal x2 (Kızın önünde ince tarak)

İ ogledalo x2 (Ve ayna)

Yukarıdaki örneği Raif Arı'dan alınan *Raslo Drvo Bademovo* şarkısı, aynı isimle Zekeriya Kurt tarafından da seslendirilmiştir. İcra sırasında ufak süsleme ile ritmik değişiklikler saptanmakla birlikte şarkıya eşlik eden sözlerin ilk örneğine göre eksik olduğu görülmektedir. Parçada melodik seyir değişiklik göstermemektedir. Ancak Zekeriya Kurt tarafından seslendirilen şarkının ses sahası itibarı ile göçürme (transpoze) yapılmıştır. Parçanın yedinci ölçüsünde Fa (Acemaşiran) perdesinde Rast'lı bir kalış ile durak yapılmakta, devam etmekte olan son iki ölçü ise Sol (Rast) perdesinde Uşşak'lı bir kalış özelliği göstermektedir.

Esra Sızan (2016: 33), “*Kırklareli’de Boşnak Halk Kültürü*” başlıklı yüksek lisans tezinin Sevdalinka isimli bölümünde, derlemiş olduğu aynı isimli şarkıyı yalnızca sözleri ve Türkçe çevirisi ile şu şekilde paylaşmaktadır;

RASLO DRVO BADEMOVO

Raslo drvo bademovo,

Tanko, visoko.

Pod njim spava Mehmed-aga,

S Fatom djevojkom.

Dušek im je crna zemlja,
I rosna trava;
Jorgan im je vedro nebo,
I sjajne zvijezde.
A uzglavlje bijele ruke,
Jedno drugome!

BÜYÜYEN BADEM AĞACI

Uzun ve ince
Badem ağacı büyüyor.
Onun altında Mehmet ağa
Fatma kızla birlikte uyuyor.
Kara toprak ve çimler
Onların döşeği;
Onların yorganı açık gökyüzü
Ve parlak yıldızlar.
Beyaz elleri yastık,
Birbirlerine.

Paylaşılan örnek, bu çalışma içerisinde yer alan *Raslo Drvo Bademovo* parçası özelinde incelendiğinde şarkı sözlerinin farklılık gösterdiği ancak anlatılan hikâyenin benzer olduğu saptanmıştır. Parça içerisinde dikkati çeken ayrıntı ise, anlatılan hikâyenin kahramanları olan kız ve erkeğin, Fatma ve Mehmet isimleri ile kullanılarak kişiselleştirilmeleridir.

Şekil 42. Ja Uranio Jutros Rano

Ja Uranio Jutros Rano

Kayıt Tarihi: 1 Ağustos 2018 - Kütahya/Çayca
Kaynak Kişi: Zekeriya KURT

Nota Kaynağı: Vokal
Notaya Alan: Ezginur KÜÇÜKDÜRÜM-Danyal MANTI

Ja u ra ni o jut ros_ ra_ no_ ja u ra nio jut ros_ ra_ no

Ni sam o_ dav_ no_ ni_ sam o_ dav_ no

JA URANİO JUTROS RANO – Zekeriya KURT

Ja uranio jutros rano x2 (Ben sabah erken uyandım)

Nisam odavno x2 (Çoktandır erken kalkmadım)

Sretio sam djevoj x2 (Kızla tanıştım)

Brdom šetaše (Tepede yürürken)

Putem šetaše (Yolda yürürken)

Ja joj nazvah selam x2 (Ben ona selam verdim)

Boži pomoži x2 (Allahım yardım et)

Ona mene hajde tamo (O bana hadi burada)

Ona meni hajde odatle (O bana hadi oradan)

Vidjaćete majka x2 (Annem görecek)

x2

Ja Uranio Jutros Rano isimli, Zekeriya Kurt tarafından paylaşılan bu şarkı, yukarıda da örneği verilmiş olan, Zekeriya Kurt ve Raif Arı tarafından seslendirilen *Rastlo Drvo Bademovo* şarkısı ile benzer bir melodik seyir göstermektedir. Yalnızca

cümle başlarındaki inici motifin çıkıcı bir hareket gösterdiği, bunun dışında ritmik ve melodik yapı bakımından farklılık bulunmadığı saptanmıştır. Parçanın yedinci ölçüsü Fa (Acemaşiran) perdesinde Rast'lı bir kalış, devam etmekte olan son iki ölçü ise Sol (Rast) perdesinde Uşşak'lı bir kalış özelliği göstermektedir.

Şekil 43. Zelenise Šaša

Zelenise Sasa

Kayıt Tarihi: 1 Ağustos 2018 - Kütahya/Çayca
Kaynak Kişi: Zekeriya KURT

Nota Kaynağı: Vokal
Notaya Alan: Ezginur KÜÇÜKDÜRÜM-Danyal MANTI

Zelenise ottova (Yeşillendi otlar)]
Jesi li cura gottova (Sevgilim hazır mısın?)] x2

Ako je si evo ja (Eğer hazırsan ben buradayım)]
Ako nije si odo ja (Eğer değilsen ben gidiyorum)] x2

Donanımında değiştirici bir işaret bulundurmuyor olmasına rağmen, parça içerisinde özellikle inici hareketlerde Fa diyez (Irak) perdesinin kullanılması, durak seslerinin Mi (Hüseyniaşiran) perdesinde karar kılması ve son ölçüde duyurulan *Uşşak Dörtlüsü* sesleri “Mi – Fa diyez – Sol – La” (Hüseyniaşiran perdesi - Irak perdesi - Rast perdesi - Dügah perdesi) sebebiyle Mi (Hüseyniaşiran) perdesinde Uşşak’lı bir kalış özelliği göstermektedir. İkinci bir uzman görüşüne göre; *Eserin genelinde Uşşak makamından ziyade Hüseyini makamı duygusu vardır. Hüseyiniaşiran (Mi) sesinden Dügah (La) sesine göçürülürse Hüseyini olduğu daha kolay anlaşılır.* Alanda, Zekeriya Kurt tarafından seslendirilen bu şarkının, müzik eşliğinde oyun olarak oynandığı, eski zamanlarda şenliklerde büyük bir çember olunarak halay (kolo) çekildiği öğrenilmiştir.

Şekil 44. Zavedi Provedi Kolo Halilu

Zavedi Provedi Kolo Halilu

Kayıt Tarihi: 26 Kasım 2018 - Kütahya/Merkez
Kaynak Kişi: Raif ARI

Nota Kaynağı: Vokal
Notaya Alan: Ezginur KÜÇÜKDÜRÜM-Danyal MANTI

Uşşak Dörtlüsü

ZAVEDİ PROVEDİ KOLO HALİLÜ – Raif ARI

Zavedi provedi (Çağır getir)

Kolo Halilu (Halaya Halil'i)

Ne mogu ne smijem (Yapamam çekiniyorum)

Od drage moje (Benim sevgilimden)

“Zavedi provedi kolo Halilu, hadi halay çekelim. O da diyor ki ‘Ne mogu ne smijem.’ Yârimden utaniyorum. Ben Halil’i davet ediyorum koloya, halaya. O da diyor ki ‘Yârimden utaniyorum, çekiniyorum.’ Önceden gençler birbirlerini gizli izliyordu. O da utanmış.” R. Arı (kişisel iletişim, 26 Kasım 2018).

Donanımında Si koma bemolü (segah perdesi) işaretini bulundurmakta, La (Dügah) perdesinde karar vermesi ve son ölçüsünde görülen *Uşşak Dörtlüsü* “La – Si koma bemol – Do – Re” (Dügah perdesi - Segah perdesi -Çargah perdesi- Neva perdesi) sebebi ile yerinde La (Dügah) perdesinde Uşşak’lı bir kalış özelliği göstermektedir. Raif Arı tarafından seslendirilen bu şarkının müzik eşliğinde kolo olarak oynandığı belirtilmiştir.

Şekil 45. İzvir Voda İzverala

İzvir Voda İzverala

Kayıt Tarihi: 26 Kasım 2018 - Kütahya/Merkez
Kaynak Kişi: Raif ARI

Nota Kaynağı: Vokal
Notaya Alan: Ezginur KÜÇÜKDÜRÜM-Danyal MANTI

İz vir vo da iz ve ra la

bris ta stu de na İz vir vo da

iz ve ra la bris ta stu de na

İZVİR VODA İZVERALA – Raif ARI

İzvir voda izverala (Su kaynar kaynağında)]
Brista studena (Duru soğuk)] x2

Ustaj gojre djevojčice (Kaldır kızları yukarı)]
Sto si zaspala (Neden uyudun)] x2

Ruža ti je uvehnula (Gülün solmuş)]
Ko ti je brala (Kime kopardın)] x2

“Kızın biri su kaynağının orada sevgilisini bekliyormuş elinde çiçek. Sevgilisi değil de başkası oradan geçerken diyor ki ‘Uyan, kız. Uyumuşsun, kimi bekliyorsun elindeki gül solmuş, kime kopardın onu?’ diyor.” R. Arı (kişisel iletişim, 26 Kasım 2018).

Paylaşılan diğer örneklerden farklı olarak, 5 zamanlı bir ölçü birimine sahiptir. Türk Müziği’nde *Türk Aksağı Usûlü* olarak geçmekte olan 5/4’lüğün bu parça içerisindeki kullanım şekli 3+2 olarak saptanmıştır. Donanımında beş komalık Si bemol (Kürdi perdesi) işaretini bulundurmakta, durak seslerinin La (Dügah) perdesinde karar kılması sebebi ile makamsal bir seyir özelliği göstermemesine rağmen yerinde (Dügah perdesinde) Kürdî’li bir kalış özelliği göstermektedir. Raif Arı tarafından seslendirilen bu şarkının sözlerinin zaman ile unutulduğu söylenmiş ve yalnızca altı mısrası paylaşılmıştır.

Şekil 46. O Tud İde Mlado Momce

O Tud İde Mlado Momce

Kayıt Tarihi: 26 Kasım 2018 - Kütahya/Merkez
Kaynak Kişi: Raif ARI

Nota Kaynağı: Vokal
Notaya Alan: Ezginur KÜÇÜKDÜRÜM-Danyal MANTI

O TUD İDE MLADO MOMÇE – Raif ARI

O tud ide mlado momče (Karşıdan geliyor genç erkek)

Nazekalukonu x2 (Beyaz atın üzerinde)

Nikad znajem ni poznam (Hiç bilmiyorum tanımıyorum)

İmenome javnu x2 (İsmimle seslendi)

A ja bih do pokraj majke (Ben de isterdim ancak annemin yanındayım)

Ne smijedoh se javnut x2 (Çekindim seslenmeye)

Jos ovdahnu crcom krahnu (Çevrilemedi!)

Eto mu se javnu x2 (İşte oradan sesleniyor)

Moja draga gdje češ biti (Sevgilim benim nerede olacaksın?)

Daj da večer dodjem x2 (İzin ver akşam geleyim)

Ja cu biti u hasbahči (Ben hasbahçede olacağım)

Gossile sijati x2 (Fesleğen ekeceğim)

Gossileče mirisati (Fesleğenler kokacak)

Dodji mi mirisi (Gel de kokla)

“Kız annesinin yanında oturuyor. Önceden köylerde, avlu duvarlarının dibinde otururlar ya kadınlar. Otururlarken karşıdan genç bir delikanlı beyaz at üstünde geliyor. ‘Nazekalukonu’ geliyor karşıdan. Kız onu tanımıyor ama o demek ki onu tanıyor, kızın ismiyle hitap etmiş. Oradan geçerken ismini söylemiş. Kız da diyor ki ‘Tanımıyorum, Nidkad znajem ni poznajem.’ yani ‘Hem tanımıyorum, hem görmedim.’ diyor ‘Ama ismimle çağırdı beni. Annemin yanıdayım seslenemedim ah dedim içimden kendi kendime.’ Annesi yanında olduğu için cevap verememiş içinden ah çekmiş. Oğlan da tabii karşıdan ‘Akşama nerede olacaksın, geleyim yanına?’ diyor kıza, ‘Nerede buluşalım?’ diyor. O da diyor ki ‘Hasbahçe’de olacağım, benim kokuma gel.’ diyor. R. Arı (kişisel iletişim, 26 Kasım 2018).

Parça, paylaşılan diğer örneklerden farklı olarak eksik ölçü ile başlamaktadır. Batı Müziği’nde *Auftakt* – *Anakrus* terimleri ile kullanılmakta ancak Türk Müziği’nde örneğine sık rastlanılmamaktadır. Donanımında Si koma bemolü (Segah perdesi) işareti bulundurması ve La (Dügah) perdesinde karar kılması sebebi ile yerinde La (Dügah) perdesinde Uşşak’lı bir kalış özelliği göstermektedir. Özellikle “Nazekalukonu” ve “Jos ovdahnu crcom krahnu” cümlelerinin Boşnakçadan Türkçeye tam olarak çevirileri yapılamamıştır.

Şekil 47. Vihar Više Grano Maše

Vihar Vise Grano Mase

Kayıt Tarihi: 6 Şubat 2019 - Kütahya/Merkez
Kaynak Kişi: Nebahat YAKIŞ

Nota Kaynağı: Vokal
Notaya Alan: Ezginur KÜÇÜKDÜRÜM-Danyal MANTI

Vi har vi se _____ gra no ma se _____ dra gi dra goj _____

kni gu pi se Mo ja dra ga _____ kad me vo lis _____ sto mi pro zor _____

ne ot vo ris

Uşşak Dörtlüsü

VIHAR VIŞE GRANO MAŞE – Nebahat YAKIŞ

Vihar vişe grano maşe (Rüzgâr esiyor dallar sallanıyor)

Dragi dragoj knigu pişe (Sevgili sevgilisine mektup yazıyor)

Moja draga kad me voliš (Sevgilim benim madem seviyorsun)

Što mi prozor ne otvoriš (Neden pencereyi açmıyorsun?)

Prozor biti otvorila (Pencereyi açardım)

İma majka ne sam dozvolila (Annem var müsait değilim)

Bu parçada da, yukarıda örneği paylaşılan *İzvir Voda İzverala* isimli şarkıda olduğu gibi 5/4'lük kullanılmıştır. Türk Müziği'nde *Türk Aksağı Usûlü* olarak

geçmekte olan 5/4'lüğün zamansal tartımı 3+2 olarak saptanmıştır. Donanımında Si koma bemolü (Segah perdesi) işareti bulundurması, durak seslerinin La (Dügah) perdesinde karar kılması ve son ölçüde kullanılan *Uşşak Dörtlüsü* “La – Si koma bemol – Do – Re” (Dügah perdesi - Segah perdesi - Çargah perdesi - Neva perdesi) sebebi ile yerinde La (Dügah) perdesinde Uşşak'lı bir kalış özelliği göstermektedir.

Paylaşılan örnekler, Kütahya'nın üç Boşnak köyü olarak belirlenen Çayca, Parmakören ve Yenibosna köylerinde gerçekleştirilen alan araştırması sonucu görüşülen kaynak kişilerce söylenerek kayda alınmıştır. *Oj Jusufe* ve *Raslo Drvo Bademovo* şarkılarının hemen hemen tüm Boşnaklarca hatırlanabildiği saptanmış ve bu şarkılara bu çalışma içerisinde iki kez yer verilmiştir. Aynı şarkıların tekrarları hariç alanda melodik bir eşlikle birlikte söylenen sekiz adet farklı şarkı kayda alınabilmiştir. Bu örnekler dışında yine alanda görüşülen kaynak kişilerden yalnızca sözleri hatırlanabilen şarkılar da kayda alınmış ve Türkçe çevirileri yapılmıştır.

SİTNO KIŠA ROCILA

KAYNAK KİŞİ: İbrahim ARI

KAYIT TARİHİ: 30 Ocak 2019 – Kütahya/Parmakören

Sitno kiša rocila (İnce yağmur serpiyor)

Tri mi momka procila (Üç tane delikanlı istedi)

Jednu neću (Birini istemiyorum)

Drugo neću (Diğerini istemiyorum)

Za tri momka hoću (Üçüncüsünü istiyorum)

JE LI TE ŽAO STO SE RASTAVLJAMO

KAYNAK KİŞİ: Nazmiye BAL

KAYIT TARİHİ: 12 Şubat 2019 – Kütahya/Yenibosna

Je li te žao sto se rastavljamo (Üzülüyor musun ayrılıyoruz diye?)

Jes mi žao i srce mi znade (Evet üzülüyorum kalbim de biliyor)

Ko nas dvoje rastavio (Kim ikimizi ayırdıysa)

Bog mu nikako ne murada ne dao (Allah hiçbir muradını vermesin)

KOLO İGRAJ NA VODU

KAYNAK KİŞİ: Nazmiye BAL

KAYIT TARİHİ: 12 Şubat 2019 – Kütahya/Yenibosna

Kolo igraj na vodu (Kolo oynayalım suyun üzerinde)

Moja draga gdje ćeš biti (Sevgilim benim nerede olacaksın)

Daj da večer dodjem (İzin ver akşam geleyim)

Blizu majka ne smijedoh javnut (Annem yakında çekindim seslenemedim)

Ja cu biti u hasbahći (Ben hasbahçede olacağım)

Bosile sijati (Fesleğen ekeceğim)

Bosile će mirisati (Fesleğenler kokacak)

Biser ću nizati (İnci dizeceğim)

CAFER BEG LJUDO DİJETE

KAYNAK KİŞİ: Süleyman KARTAL

KAYIT TARİHİ: 13 Şubat 2019 – Kütahya/Parmakören

Cafer beg ljudo dijete (Cafer Bey küçük çocuk)

Gdje mi je ljuba (Sevgilim nerede)

Eno ti je pod čardaku (İşte orada çardağın yanında)

Podne klanase (Öğlen namazı kılıyor)

Majka pita (Anne soruyor)

Gdje ti je ljuba (Sevgilin nerede)

İBRAHİM BEG VODU UGUŠIO

KAYNAK KİŞİ: Meryem ASLAN

KAYIT TARİHİ: 23 Şubat 2019 – Kütahya/Merkez

İbrahim beg vodu ugušio (İbrahim Bey suda boğuldu)

Brate Alija (Kardeşim Aliya)

Gledaj mi djecu (Çocuklarıma bak)

Kad skrojiš svojoj djecu haljine (Kendi çocuklarına elbise alırken)

Ne zaboravi i moje (Benimkileri de unutma)

Brate Alija (Kardeşim Aliya)

Kad skrojiš svojoj djecu dimije (Kendi çocuklarına şalvar alırken)

Ne zaboravi i moje (Benimkileri de unutma)

Neg se ne poznaju (Belli olmasın)

Da su siroče (Öksüz oldukları)

Çayca köyünden Kütahya merkeze yıllar önce ailesi ile birlikte yerleşmiş olan ve bu sebeple pek çok geleneği unuttuklarını hatta pek çoğunu hiç öğrenmemiş olduklarını belirten Murat Tekin, hatırında kalan bir Boşnakça türkü olup olmadığını şu şekilde cevaplamıştır; “*Tabii var tabii ama onu söyleyemem de sadece birkaç şeyi aklımda kalmış. ‘Ja si sećiom dole koré po zelenoj bahće’ babam söylerdi ama unuttuk tabi zamanla*” M. Tekin (kişisel iletişim, 26 Kasım 2018).

Paylaşılan örnekler üzerinde yapılan incelemeye göre, Boşnakların söylenen parçalar içerisinde Sevdalinka adını verdikleri bir örneğe rastlanmamış, bunun yerine şarkı anlamına gelen *Pjesma* kelimesini kullandıkları görülmüştür. Örnekler arasında *Oj Jusufe, Zelenise Šaša, Zavedi Provedi Kolo Halilu* ve *Kolo Ćgraj Na Vodu* şarkılarının Kolo olarak oynandığı öğrenilmiştir. Özellikle, farklı kişiler tarafından söylenen *Kolo Ćgraj Na Vodu* ve *O Tud Ćde Mlado Momce* şarkılarının benzer bir hikâyeye sahip olduğu saptanmıştır. Örneklerin zaman ile unutulmasının, bazı sözlerin karıştırılmasına, yanlış telaffuz edilmesine ve birbirinden farklı şarkılar ile birleştirilerek söylenmesine sebebiyet verebileceği belirtilmiştir.

Parçaların genel itibarı ile 4/4'lük gibi basit usûllü, yalnızca iki örneğin 5/4'lük gibi bileşik usullerden oluştuğu ve bunlardan birinin eksik ölçü (auftakt) ile başladığı görülmüştür. Melodik seyir sözlerin kullanım sırasına göre değişiklik göstermekte, her bir mısra tekrar söylenmekte yahut kıta sonlarındaki mısralar tekrar edilmektedir. Tonal ve makamsal incelemeye göre şarkıların uşşak, rast ve kürdi çeşnileri barındırdığı ancak belirli bir makama ait seyir özelliklerini bulundurmaması yahut tonal bir melodik yürüyüş göstermemesi sebebiyle bu kavramlar içerisinde değerlendirilemeyeceği düşünülmektedir.

Şarkıların her birinde kavuşamama, kavuşma özlemi, sevgiliyi bekleme, sevgiliden çekinme, paylaşılan sevginin gizli yaşatılmaya çalışılması ve bu sebeple özellikle anneden çekinme, başa gelen kötü bir olay sonucu arkada kalanların üzüntüsü gibi konular işlenmekte, parçalar yaşanan olayların gerçekliğini belirtme amacıyla isimler verilerek kişiselleştirilmektedir. Hasbahçe, gül, fesleğen gibi ayrıntılara yer verilerek aşk ve sevginin doğadaki gökyüzü, çimen, su gibi ayrıntılar ile süslenerek betimlenmesi de dönemin edebi dilini ve sosyo-psikolojik alt yapısını anlamlandırmada önemli belirteçlerdir.

1.4. KINA

Dünyanın pek çok noktasında, pek çok farklı ulusun ve etnik topluluğun, çeşitli kültürel değerler ve gelenekler çerçevesinde gerçekleştirdikleri önemli bir olgu olan kına ve düğün ritüelleri, bir çiftin hayatlarını birleştirerek ortak bir yaşam sürmeyi hedeflemeleri sonucu aile ve dostları için gerçekleştirdikleri tören ve eğlencelerden oluşmaktadır. Her bir kültür için farklı gelenek ve kutlamalara yer veriliyor olması ise gerçekleşen bu eğlenceleri tanımlamada önemli bir özelliktir. Alanda yapılan araştırmalarda, Kütahya Boşnaklarının her ne kadar yıllar öncesine dayanan dönemlerde farklı ritüellere sahip oldukları belirtilmiş olsa da katılım gösterilen bu eğlencelerde Anadolu ve Türk coğrafyasının belli başlı özellikleri görülmüş ve bu hususta kültürel bir kaynaşma ile değişimin yaşandığı saptanmıştır.

Katılım gösterilen ilk kına 17 Ağustos 2018 Cuma günü Çayca köyünde gerçekleşmiş olan bir sünnet düğünü kinasıdır. Bu etkinlik, köyün çeşitli davet ve törenlerinin düzenlendiği “konak”ta gerçekleşmiş, özellikle kadınların yer aldığı bir eğlence olduğu gözlemlenmiştir.

Şekil 48. Etkinliklerin Gerçekleştiği Tesis

Kaynak: Onur Kurt, 14.02.2019.

Şekil 49. Tesisin Yapım Tarihi

Kaynak: Onur Kurt, 14.02.2019.

Gerçekleşen sünnet düğünü kinasında, Boşnak müzik kimliğine dair herhangi bir geleneksel dans yahut şarkıya rastlanılmamıştır. CD kaydı oyun havalarının çalındığı bu eğlencede, klasikleşmiş Türk düğünlerinde gözlemlenen karşılıklı ve yer değiştirilerek icra edilen *Çiftetelli* ile Ankara oyun havası *Misket* ve halay formulu bir oyun olan *Kasap Havası* eşliğinde dans edildiği gözlemlenmiştir.

Şekil 50. Çayca Köyü Sünnet Kinası

Kaynak: Kişisel Arşiv, 17.08.2018.

Şekil 51. Çayca Köyü Sünnet Kınası

Kaynak: Kişisel Arşiv, 17.08.2018.

İcra edilen danslar içerisinde yalnızca Damat Halayı'nın bir Balkan oyunu olduğu ve Türk düğünlerine Türkçeye çevrilerek girmiş olduğu belirtilmiştir. Boşnakların geleneksel danslarına Kolo yanı sıra Halay anlamına gelen Hora ve Trojka isimlerini de verdiği görülmüştür.

Şekil 52. Çayca Köyü Sünnet Kınası Damat Halayı

Kaynak: Kişisel Arşiv, 17.08.2018.

Alanda görüŖülen BoŖnak kadınlar, BoŖnakların yerleŖtikleri bölgelerde o bölge kültürünü hem etkiledikleri hem de o kültürden etkilendiklerini, bu sebepten her ilde BoŖnakların farklı geleneklere sahip olduğunu belirtmiŖtir. Özellikle Bursa’da yaŖayan BoŖnaklarda dans geleneklerinin devam ettiği ve bu dansların diğer BoŖnaklarca bilinmeyen figürlere sahip olduğu söylenmiŖtir. GerçekleŖen sünnet kınasında dikkat çeken detaylardan bir diğeri, BoŖnak kadınların hemen hepsinin, Kütahya yöresine ait olduğu söylenen geleneksel Ŗalvarlı kıyafetlerden giymesidir. Bu Ŗalvarların BoŖnakça Djimiya (Dimiya) adını verdikleri geleneksel kıyafetleri ile olan benzerliği ise giyim-kuŖam alanında da kültürel bir kaynaŖma ve benzeŖmenin yaŖanmıŖ olabileceğini düŖündürmektedir.

Ŗekil 53. Kınada Giyilen Kıyafetler

Kaynak: KiŖisel ArŖiv, 17.08.2018.

BoŖnakların geleneksel kıyafetler özelinde uygulamaya devam ettikleri adetler içerisinde gelin gibi düğün yahut kına sahiplerinin, bütün bir gece devam etmekte olan bu eğlenceler boyunca birkaç kez kıyafet deđiŖtirmeleri önemlidir. Özellikle kız kınalarında gelin ve yakın dereceden kadın akrabaları yedi, sekiz kez kıyafet deđiŖtirmektedir. Kıyafetlerin gösteriŖ ve maddi değerlerinin giderek artması bu eğlenceler için harcanan maddi, manevi değerini simgelemektedir. Katılım gösterilen sünnet kınasında ise, anne ve hala gibi yakınların iki kez kıyafet deđiŖtirdikleri gözlemlenmiŖtir.

Şekil 54. Kınada Giyilen Kıyafetler

Kaynak: Kişisel Arşiv, 17.08.2018.

Şekil 55. Boşnak Geleneksel Kıyafeti Djimija (Ortada)

Kaynak: Kişisel Arşiv, 17.08.2018.

Çayca köyünde gerçekleşen sünnet kınasının, Anadolu coğrafyasının farklı bölgelerinde gerçekleşen geleneksel düğün eğlencelerinde görülen ritüellere sahip olduğu saptanmıştır. Eğlenceler yakılan kınanın ardından gece boyu devam etmiş, ertesi gün sünnet düğünü gerçekleştirilmiştir.

Şekil 56. Çayca Köyü Sünnet Kınası

Kaynak: Kişisel Arşiv, 17.08.2018.

Şekil 57. Çayca Köyü Sünnet Kınası

Kaynak: Kişisel Arşiv, 17.08.2018.

Katılım gösterilen diğerk bir etkinlik, Yenibosna Muhtarı Sadık Bal'ın oğluna ait düğün öncesi gerçekleşen kız ve erkek kinasıdır. 28 Eylül 2018 Cuma günü gerçekleşen kız kinası Kütahya merkezde yapılmıştır.

Şekil 58. Düğün ve Kına Davetiyesi

Kaynak: Kişisel Arşiv, 28.09.2018.

Kadınlar için özel olarak düzenlenen kız kinasına katılan kadınların yarısından çoğunun kapalı olması vesilesi ile kına için getirilen müzisyenlerin önüne paravan gerildiği, fotoğraf ve video kaydı yapan çalışanların da kadın olduğu gözlemlenmiştir. Kınada Boşnak müzik kimliğini yansıtan herhangi bir dans yahut şarkıya rastlanılmamış ancak müzikler canlı olarak müzisyenler tarafından icra edilmiştir. Genel itibari ile *Çiftetelli*, *Misket*, *Kasap Havası*, *Damat Halayı* gibi klasikleşmiş kına ve düğün oyunları eşliğinde dans edilmiştir. Gelin ve arkadaşları kına boyunca pek çok kez kıyafet değiştirerek farklı bir konsept ve müzik ile salona giriş yapmıştır. Dikkat çeken hususlardan biri ise kız tarafının bir kısım akrabalarının Karadenizli olması vesilesi ile Horon eşliğinde de dans edilmesidir.

Şekil 59. Kütahya Merkez Kız Kınası

Kaynak: Kişisel Arşiv, 28.09.2018.

Şekil 60. Kütahya Merkez Kız Kınası

Kaynak: Kişisel Arşiv, 28.09.2018.

Şekil 61. Kütahya Merkez Kız Kınası

Kaynak: Kişisel Arşiv, 28.09.2018.

Şekil 62. Kütahya Merkez Kız Kınası

Kaynak: Kişisel Arşiv, 28.09.2018.

Katılım gerçekleştirilen kız kınası, eğlenceye damadın da dâhil olmasının ardından gelin kızın testi kırması, gelin ve damada kına yakılması ile devam etmiştir. Kına yakımı, klasikleşen “*Yüksek Yüksek Tepeler Ev Kurmasınlar*” şarkısı eşliğinde gerçekleştirilmiştir. “*Benim babaannem hep okurlarmış sevdalinka yani Boşnak usulüyle kına geceleri yapılırmış. Hani bizim bu yüksek yüksek tepelere ev*

kurmasınlar falan şimdi bizimkiler onu söylüyorlar ama eskiden bunun Boşnakçası söylenirdi. Bizim eski yaşlı bayanlar söylerdi” R. Yörem, (kişisel iletişim, 26 Kasım 2018). Özellikle kız tarafının Boşnak olmamasına rağmen gelinin Djimija giydiği gözlemlenmiştir.

Şekil 63. Kız Kınası Testi Kırma

Kaynak: Kişisel Arşiv, 28.09.2018.

Şekil 64. Kütahya Merkez Kız Kınası

Kaynak: Kişisel Arşiv, 28.09.2018.

Şekil 65. Boşnak Geleneksel Kıyafeti Djimija

Kaynak: Kişisel Arşiv, 28.09.2018.

Gerçekleşen kız kınası boyunca Boşnak kültürel kimliği üzerine herhangi bir geleneksel pratik gözlemlenmemiş, görüşülen Boşnaklar, geleneklerin devam etmemesinin, Boşnak ailelerin Boşnak olmayan aileler ile kız alıp-verme sonucu karışması ile bağlantılı olduğunu belirtmiştir. Eski zamanlarda Boşnakların kız alıp verirken yine Boşnak aileler ile anlaştığı bu sebepten aralarına yabancı girmediği ve gelenek-göreneklerin bu sayede aktarılabildiği söylenmiştir. Zaman ile komşu köyler ve merkezden kız alıp verilmesinin, köyün yaşlı kesiminin vefat etmesinin ve genç neslin şehir merkezlerine göç etmesinin, geleneklerin unutulmasına sebebiyet verdiği düşünülmektedir. “Ben 86’da evlendim. O seneye kadar biz dışarıdan kız ne alırdık ne de verirdik. Kız istemeye gelinirdi zaten arabasını kendisini böyle... Hep kendimizdendi. Şimdi karışık haliyle. Gelin geldi, gelin verdik. Unutuldu.... İşte benim bu söylediğim türküleri bizim kınada söyleniyordu, köyde kadınlar söylüyordu.... Oyuna has kıyafetlerimiz yoktu. Kıyafetler şalvar, oyalı yazmalardı. Düğünlerde onlar giyilirdi. Normal giyinme simli, bindallı giyilirdi gününde gelinler, kızlar. Onlarla oynarlardı. Normal kıyafetlerimiz şalvar bir de atkı derdik böyle çarşaf. Kadınlar onunla bürünürdü” R. Arı (Kişisel İletişim, 26 Kasım 2018).

Kütahya merkezde gerçekleşen kız kinasının ardından, ertesi akşam 29 Eylül 2018 Cumartesi günü Yenibosna’da erkek kinası gerçekleştirilmiştir. Görüşülen Boşnaklar, kına ritüelleri içerisinde erkek tarafı için ayrıca düzenlenen bir erkek kinası geleneğinin bulunmadığını ancak düğün sahibi Sadık Bal’ın Yenibosna Muhtarı olması sebebiyle eş, dost, akraba ve komşu köy muhtarları için bu şekilde bir eğlence düzenleme gereği duyulduğunu belirtmiştir. Bu sebepten kız kinasının Kütahya merkezde, erkek kinasının ise Yenibosna’da düzenlenmiş olabileceği düşünülmektedir. Gerçekleşen erkek kinasına katılımın yoğun olduğu pek çok farklı köyden Boşnak olan ve olmayan davetlilerin bulunduğu gözlemlenmiş ancak erkek ve kadınlara ayrı oturma alanları oluşturulduğu gözlemlenmiştir. Daha çok erkek tarafı için düzenlenmiş olan bu eğlencenin öncesinde yine kadın ve erkeklere farklı mekânlarda yemek dağıtılmıştır.

Şekil 66. Yenibosna Yemekli Erkek Kinası

Kaynak: Kişisel Arşiv, 29.09.2018.

Eğlencede canlı müzik eşliğinde *Çiftetelli*, *Misket* gibi, ayrıca kaşık ve *Zeybek* formu düğün havalarının oynandığı, elektro bağlama, klavye, davul gibi çalgıların icra edildiği gözlemlenmiştir. Alanda görüşülen Boşnaklar eski zamanlarda kına ve düğünlerde Boşnakça şarkılar söylenerek eğlenildiğini ancak günümüzde böyle bir geleneğin devam etmediğini belirtmiştir. “*Biz kendimiz söyledik. Darbuka olurdu ama erkek kinasına çalgı gelirdi. Tabi daha önceleri ben çocukken davul zurna geliyormuş pek hatırlamıyorum ben onları da. Saz, ud hani bizim artık Türkçe gibi oldu, Türkçe müzikler, öyle Boşnakça yok. Ben bile hatırlamıyorum çocukluğumda sadece hatırladığım gençler gece toplanır türkü söylerlerdi cami*

önünde Boşnakça. Onlar çok söylerlerdi. Ama aynı artık hemen hemen Kütahya'nın adetleriyle. Annemiz de anlatmazdı hani böyle oluyordu şöyle oluyordu eskiden ama çok az hatırlıyorum kaşıkla oynarlardı. Onları hatırlıyorum ama başka bildiğim yok”
H. Kurt (Kişisel İletişim, 19 Ağustos 2018).

Şekil 67. Yenibosna Erkek Kınası Çalgıcılar

Kaynak: Kişisel Arşiv, 29.09.2018.

Şekil 68. Yenibosna Erkek Kınası

Kaynak: Kişisel Arşiv, 29.09.2018.

Şekil 69. Yenibosna Erkek Kınası

Kaynak: Kişisel Arşiv, 29.09.2018.

“Kadınlar ayrı erkekler ayrı ikisi de kaşıkla oynarlardı. Bazen kadınlar def çalar türkü söylerler onunla oynarlardı. Şimdi kalmadı gördün akşam hep Türkçe müzik. Bizim zamanımızda da öyleydi de biz genç kızlar böyle sonradan sonraya merak etmeye başladık. Türküler öğrenmeye başladık bu ne şu ne?” H. Kurt (Kişisel İletişim, 19 Ağustos 2018).

Şekil 70. Yenibosna Erkek Kınası

Kaynak: Kişisel Arşiv, 29.09.2018.

Şekil 71. Yenibosna Erkek Kınası

Kaynak: Kişisel Arşiv, 29.09.2018.

1.5. DÜĞÜN

Düğün olgusu, kız isteme ve kına ritüellerini takip eden sürecin sonunda düzenlenen büyük eğlencelerden oluşmaktadır. Eski zamanlarda köy yerlerinde düzenlenen bu etkinliklerin değişen yaşam koşulları itibari ile şehir merkezlerinde yer alan büyük düğün salonlarına taşındığı ve bu sebeple geleneksel ritüeller ile müzik pratiklerinin de bu yönde şekillenerek değişikliğe uğradığı bilinmektedir.

Kültürümüzün en belirgin özelliklerinin sergilendiği düğün geleneğimizde çalma, söyleme, giyim-kuşam ve oyunlarda bazı değişim ve gelişimler gözlenmektedir. Değişen toplum ve gelişen teknoloji neticesinde kültüre özgü otantik müzik aletlerinin ve ezgilerin de değişim gösterdiği bilinmektedir. Kına geceleri gibi bazı eğlencelerde ve düğün geleneklerinde otantik çalgıların yerini elektronik müzik aletlerine terk ettiği, geleneksel müziklerimizin yerel ve otantik özelliğini yitirdiği, gerek yerel unsurlar gerekse araştırmacılar tarafından dile getirilmektedir (Örgün, 2011: 110).

Alanda katılım gösterilen ilk düğün 1 Ağustos 2018 Çarşamba günü Kütahya merkezde gerçekleşmiştir. Düğün öncesi Parmakören’de gerçekleşen yemek ve kız almanın ardından düğün konvoyu ile birlikte düğün salonuna doğru yola çıkmıştır. Kız tarafının Boşnak olduğu düğüne diğer Boşnak köylerden de katılım gerçekleştirildiği görülmüştür.

Şekil 72. Düğün ve Kına Davetiyesi

Kaynak: Kişisel Arşiv, 01.08.2018.

Şekil 73. Parmakören Düğün Yemeği

Kaynak: Kişisel Arşiv, 01.08.2018.

Şekil 74. Parmakören Kız Alma

Kaynak: Kişisel Arşiv, 01.08.2018.

Düğün konvoyunun ardından Kütahya merkezde gerçekleşen bu eğlencede, Boşnak geleneklerine yahut müzik pratiklerine dair bir veri gözlemlenememiştir. Düğün canlı müzik eşliğinde elektro bağlama, klavye, davul gibi enstrümanların icrası ile gerçekleşmiş, sırasıyla gelin ve damadın açılış dansının ardından *Çiftetelli* ve *Misket* gibi Ankara oyun havalarının çalındığı gözlemlenmiştir.

Şekil 75. Kütahya Merkez Düğün

Kaynak: Kişisel Arşiv, 01.08.2018.

Devam eden eğlencelerin içerisinde Zeybek halk oyunu ekibinin gösterisi gerçekleştirilmiş bu yönüyle Ege Bölgesi halk oyunlarının Kütahya ili özelinde bir etki alanı içerisine girmiş olduğu ve pek çok geleneğin de bu kültür aracılığıyla bir etkileşime uğradığı gözlemlenmiştir.

Şekil 76. Kütahya Merkez Düğün Zeybek Gösterisi

Kaynak: Kişisel Arşiv, 01.08.2018.

Alanda görüşülen Boşnaklar, eski zamanlarda yapılan düğün ve kına ritüellerinin birkaç güne yayılarak devam ettiğini, Boşnakların kendi aralarında çalıp söyleyerek eğlendiklerini belirtmiştir. *“Salıdan başlardık her akşam giderdik orada türkü söyler eğlenirdik pazara kadar. Pazar günü gelin alma olurdu, sabahtan öğlene kadar yemek verilirdi, ondan sonra herkes evine dağılırdı. Pazartesi öğleden sonra annelerimiz Paça’ya (evli kadınların kendi aralarında toplanıp eğlence düzenlemeleri) giderdi evli olan kadınlar, bizi götürmezlerdi bizim de içimiz giderdi niye bizi götürmüyorlar diye. Gelin şalvarlarını giyer ondan sonra sabahleyin Pazar günü düğün olur, pazartesi günü sabah kalkar damatla beraber bütün akrabalarının evlerine el öpmeye giderler sabah erkenden. Öğleden sonra Paça olur ondan sonra herkes dağılır. Sonra köyde bütün herkese bir gün gidilir oturmaya, el öpmeye. Şalvarlarını giyer, ayakkabısını terliğini koyar”* H. Kurt (Kişisel İletişim, 16 Ağustos 2018).

Katılımı gerçekleşen diğer bir düğün, Çayca köyünde kınası yapılmış olan sünnet kınasının ardından düzenlenen sünnet düğünüdür. 18 Ağustos 2018 Cumartesi akşamı Çayca köyü “Konak”ında yapılmıştır.

Şekil 77. Sünnet Düğünü Davetiyesi

Kaynak: Kişisel Arşiv, 17.08.2018.

Bu etkinliğin en belirgin özelliklerinden biri Çayca köyü nüfusunun çoğunluğunun kamyon ve tır şoförlüğü yapması sebebiyle düğün konvoyun bu araçlardan oluşması ve davetlilerin özellikle bu şekilde bir katılıma önem vermeleridir.

Şekil 78. Çayca Köyü Düğün Konvoyu

Kaynak: Kişisel Arşiv, 18. 08.2018.

Şekil 79. Çayca Köyü Düğün Konvoyu

Kaynak: Kişisel Arşiv, 18. 08.2018.

Etkinlik, kamyon ve tırlardan oluşan düğün konvoyunun ardından verilen düğün yemeği ile devam etmiş, kadın ve erkeklerin ayrı mekânlarda eğlendikleri gözlemlenmiştir.

Şekil 80. “Boşnak” Yazılı Tır Plakası

Kaynak: Kişisel Arşiv, 18. 08.2018.

“Eskiden Çayca’da alkollü düğünler yapılıyormuş. Şimdi böyle bir şey kalmadı. Bu insanlar sayesinde. Düğünlerin İslami usullere göre yapılması, kadınlar

erkekler ayrı. Eskiden Kolo'yu falan beraber oynuyorlarmış, daha sonra bu ayrılıyor” R. Yördem (Kişisel İletişim, 26 Kasım 2018).

Şekil 81. Çayca Yemekli Sünnet Düğünü

Kaynak: Kişisel Arşiv, 18.08.2018.

Gerçekleşen sünnet düğününde Boşnak kültürel kimliği ve müzik pratiklerine dair bir veri gözlemlenmemiş, canlı müzik eşliğinde elektro bağlama, klavye ve davul gibi enstrümanların icrası eşliğinde *Zeybek*, Ankara oyun havaları, *Çiftetelli* ve *Kasap Havası* gibi danslar ile eğlenildiği görülmüştür.

Şekil 82. Çayca Köyü Sünnet Düğünü

Kaynak: Kişisel Arşiv, 18.08.2018.

Şekil 83. Çayca Köyü Sünnet Düğünü

Kaynak: Kişisel Arşiv, 18.08.2018.

Genel itibari ile katılım gösterilen ve köyde gerçekleşen pek çok kına ve düğün etkinliğinde kadın ve erkeklerin ayrı mekânlarda eğlendiği ancak bu durumun merkeze taşınarak büyük düğün salonlarında gerçekleşen eğlencelerde farklılık gösterdiği saptanmıştır. Bu yönüyle bazı sosyal yaşam pratiklerinin köy sınırları içerisinde korunmaya çalışıldığı düşünülmektedir. “Eskiden ayrıydı. Biz mesela sevgilimizi kaçak-göçek seyrederdik oynarken. Şimdiki gibi git gez, birbirinizi tanı yok öyle bir şey. Düğünlerde, su doldurmaya giderlerdi eski bakraçlarla oraya giderdik çeşmenin etrafında saklanırdık, izlerdik. Eskiden öyleydi, gizliydi. Sonradan testiler çıktı, böyle omzunda su getirirlerdi evlerde su yoktu. Orada görürdük sevdiğimiz insanları” R. Arı (Kişisel İletişim, 26 Kasım 2018).

Katılım sağlanan diğer bir düğün ise 30 Eylül Pazar günü Kütahya merkezde gerçekleşmiştir. Erkek tarafının Çaycalı olması sebebiyle düğün konvoyu kamyon ve tır şoförlerinin katılımı ile yapılmıştır. “Eskiden bizim köyde düğünler dört gün sürüyor. Perşembe gününden başlar düğünler ta Pazar günü akşam biterdi. Tabi ekonomik olarak da Kütahya’nın en gelişmiş iki köyü Parmakören ve Çayca. Çayca bir, Parmakören iki. İkisi de topraktan para kazanıyorlar at arabaları çeke çeke. Kamyonu olan kişi zengin addedilirdi köyde o zamanlar yaklaşık otuz beş, kırk tane araç var kamyon, bu çok önemli. Parmakören ile o zaman aralarında bir rekabet var hatta. Oranın Boşnakları da hepsi kamyoncu” R. Yördem (Kişisel İletişim, 26 Kasım 2018).

Şekil 84. Düğün Davetiyesi

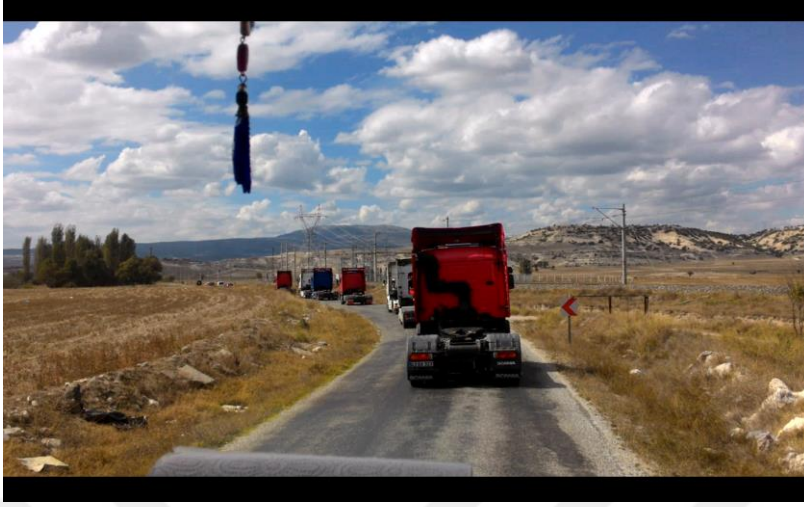
Kaynak: Kişisel Arşiv, 30.09.2018.

Şekil 85. Çayca Köyündeki Boşnaklara Ait Tırlar

Kaynak: Kişisel Arşiv, 30.09.2018.

Şekil 86. Düğün Konvoyu

Kaynak: Kişisel Arşiv, 30.09.2018.

Tırlar ile Çayca köyünde başlayan konvoy ile beraber Kütahya merkezde bulunan düğün salonuna doğru yola çıkılmış, verilen düğün yemeğinin ardından eğlenceler başlamıştır. Canlı müzik eşliğinde elektro bağlama, klavye ve davul gibi enstrümanların icrasıyla gelin ve damadın açılış dansının ardından *Zeybek*, Ankara oyun havaları, *Çiftetelli* ve *Kasap Havası* gibi danslar ile eğlenildiği gözlemlenmiştir.

Şekil 87. Kütahya Merkez Düğün Yemeği

Kaynak: Kişisel Arşiv, 30.09.2018.

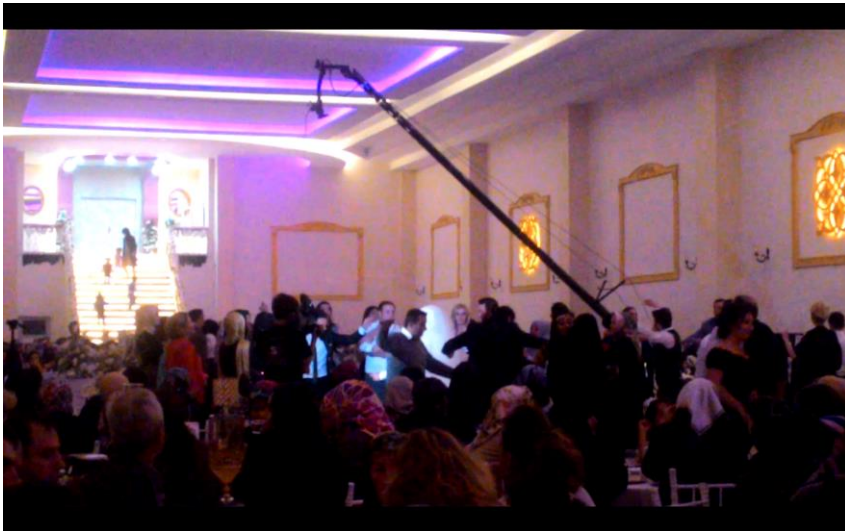
Şekil 88. Kütahya Merkez Düğün

Kaynak: Kişisel Arşiv, 30.09.2018.

Katılımı gerçekleşen son düğün, kız ve erkek kınalarının yapıldığı, Yenibosna Muhtarı Sadık Bal'ın oğluna ait olan düğündür. 30 Eylül Pazar günü Kütahya merkezde gerçekleşmiştir. Boşnak müzik kimliğine dair herhangi bir geleneksel dans yahut şarkıya rastlanılmamıştır. Diğer örneklerde de görülmüş olduğu üzere canlı müzik eşliğinde elektro bağlama, klavye, davul, def ve klarnet gibi enstrümanların icrasıyla gelin ve damadın açılış dansının ardından *Zeybek*, Ankara oyun havaları, *Çiftetelli* ve *Kasap Havası* gibi danslar ile eğlenildiği gözlemlenmiştir.

Şekil 89. Kütahya Merkez Düğün

Kaynak: Kişisel Arşiv, 30.09.2018.

1.6. EĞLENCE RİTÜELLERİ

Bir toplumun acısı, sevinci ve bu duyguları çevresindeki diğer insanlarla paylaşma şekli bir takım öğrenilmiş hareketler bütünüdür. Bu paylaşımın bir takım belirli ritüeller ile toplumsal bir harekete dönüşmesi ise o toplumun kültürel özelliklerini ve geleneksel dokusunu betimlemede önemli unsurlar olabilmektedir. Cenaze, tören, bayram, düğün, kına ya da şenlik gibi etkinlikler, aynı kültürel değerlere sahip toplulukların, bu özelliklerini birbirleri ile paylaşmalarını ve bu yolla diğer nesillere aktarmalarını sağlamaktadır. Bu paylaşım toplulukların dayanışma duygusunu pekiştirerek kültürel değerlerini de korumaktadır. Özellikle bu çalışma içerisinde kültür kavramı ele alınırken, Boşnakların müzikal pratikleri, düğün, kına ve şenlik gibi eğlence ritüelleri ele alınmış ve betimlenmeye çalışılmıştır.

Şenlik adı verilen eğlenceler, toplumsal ve kültürel değerler ile geleneklerin ön planda tutulduğu büyük etkinliklerdir. Irk, cinsiyet, yaş, maddi ve manevi herhangi bir ayırım gözetmeksizin pek çok insanı bir araya toplaması amaçlanmaktadır. Kütahya’da yaşamakta olan Boşnakların da, özellikle unutulmaya yüz tutan pek çok sosyal ve müzikal pratiğin yeniden hatırlanabilmesi, farklı şehirlerde yaşayan akrabaların bir araya gelebilmesi ve kültürel değerlerin farklı kültürlerle tanıtılarak paylaşımının sağlanması için kendilerine ait bir şenlikleri bulunmaktadır. Pita isimli bu şenlik, adını Boşnakların geleneksel böreğinden almakta ve merkezi Çayca köyüne bağlı olan Çayca Köyü Bosna Kültür Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği tarafından 2009 yılı itibari ile her sene tekrarlanarak düzenlenmektedir. İhlas Haber Ajansı’nın 28 Mayıs 2010 tarihli haberine göre, Pita Şenliği basında şu şekilde yer almıştır;

İnegöllü Boşnakları örnek alan Kütahyalı Boşnaklar, geçtiğimiz Pazar günü, Kütahya’ya bağlı Çayca köyünde “Pita Şenliği” düzenlediler. Kütahyalı Boşnakların ayrıca İnegöl’deki gibi Bosna Hersek Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği kuracakları bildirildi. Kütahya’nın çeşitli yerlerinde ikamet etmekte olan Boşnaklar tarafından gerçekleştirilen İlk Pita Şölenine, İnegöl’den davetli olarak İnegöl Bosna Hersek Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Başkanı İsmet Doyan, Başkanvekili Rauf Seymen, Başkan Yardımcısı Ömer Sağlık, yönetim kurulu üyeleri Şefik Memiş, İbrahim Yordamlı, derneğin Folklor Ekibi ile birlikte katıldılar. Kütahya’nın Çayca köyünde yaşayan Boşnakların, İnegöl’deki Boşnaklar gibi 1885 tarihinde Sarayevo’dan Türkiye’ye göç ettiklerini, Boşnakça konuşmayı ve Boşnak olmaktan gurur duymayı unutmadıklarını ifade eden İsmet Doyan, Çayca köylülerinin kendilerine Kütahya’nın sembolü olan çiniden yapılmış saatler hediye ettiklerini

söyledi. İsmet Doyan, Kütahyalı Boşnakları, 25 Temmuz 2010 Pazar günü İnegöl’de düzenleyecekleri Geleneksel 15. Pita Şenliğine davet ettiklerini kaydetti. Doyan, “Bizler, İnegöl Bosna Hersek Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği olarak, bizleri ağırlayan Kütahyalı Boşnak dostlarımıza teşekkür ederiz. Kurmak İstedikleri Derneklerine, şimdiye kadar kurulmasına katkıda bulunduğumuz bütün dernekler gibi yardımcı olacağımızı bildiriyor, başarılarının daim olmasını temenni ediyoruz” diye konuştu

(<http://www.kanal16haber.com/m-haber-5245.html?islem=anahaber&altislem=onecikanlar>, 13.03.2019).

Her sene Çayca köyünde düzenlenen Pita Şenliği’nde Boşnaklar, evlerinin avlularındaki fırınlarda tepsilerce Boşnak Böreği pişirerek misafirlere ikram etmekte, farklı şehirlerden çağırılan Boşnak müzisyenler eşliğinde Boşnak Halk Oyunu ekiplerinin gösterileri ile eğlenilmektedir. Bu etkinliklere Kütahya’nın Boşnak köylerinden ve diğer illerden gelen Boşnak misafirlerin yanı sıra Yörük Türkmen, Kırım Tatarları gibi farklı etnik gruplara mensup derneklerin de katılım sağladığı bilinmektedir. Pita Şenliği’nin sosyal mecralar, internet ortamı ve basında da kendine yer bulduğu, bu vesile ile her geçen yıl misafir sayısının da artış gösterdiği belirtilmiştir. Şenlik, 16 Haziran 2014 tarihinde de “Kütahya’da, Çayca Köyü Bosna Kültür Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği tarafından bu yıl 5.ncisi düzenlenen Börek Şenliği renkli görüntülere sahne oldu” başlığı ile basında yer almıştır.

Şekil 90. Çayca Köyü 5. Geleneksel Pita Şenliği

Kaynak:<http://www.milliyet.com.tr/kutahyalı-bosnaklardan-borek-senligi-kutahya-yerelhaber-249406/>, 13.03.2019.

Şekil 91. Çayca Köyü 5. Geleneksel Pita Şenliği

Kaynak: milliyet.com.tr/kutahyali-bosnaklardan-borek-senligi-kutahya-yerelhaber-249406/, 13.03.2019.

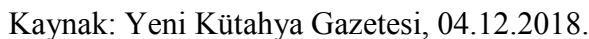
Şenlik, 2 Temmuz 2017 tarihinde ise “Kütahya Çayca Köyü Bosna Kültür Yardımlaşma ve Dayanışma Derneğince 7. Geleneksel Pita (Boşnak böreği) Şenliği yapıldı” başlığı ile basında yer almıştır.

Şekil 92. Çayca Köyü 7. Geleneksel Pita Şenliği

Kaynak: haberler.com/kutahya-da-pita-senligi-9788227-haberi/, 13.03.2019.

Şekil 93. Çayca Köyü 8. Geleneksel Pita Şenliği Gazete Haberi

Özellikle Kütahya'nın üç Boşnak köyü olmak üzere, komşu illerdeki Boşnak akrabaların ve Boşnak olmayan misafirler ile Sivil Toplum Kuruluşlarının katılım ve ilgileri dikkat çekmiştir.

Şekil 94. Çayca Köyü 8. Geleneksel Pita Şenliği

Kaynak: Kişisel Arşiv, 09.09.2018.

Şekil 95. Çayca Köyü 8. Geleneksel Pita Şenliği

Kaynak: Kişisel Arşiv, 09.09.2018.

Şekil 96. Çayca Köyü 8. Geleneksel Pita Şenliği

Kaynak: Kişisel Arşiv, 09.09.2018.

Etkinlik, Boşnak böreğinin ikramı, Mehteran Ekibi'nin gösterisi ve Boşnakça şarkıların çalınarak danslar edilmesi ile devam etmiştir ancak gözlemlenen önemli hususlardan biri Kütahya'da yaşayan Boşnaklar arasında müzisyenliğin bir hobi yahut meslek olarak yapılmayışı sebebiyle şenliğe katılan Boşnak müzisyenlerin İstanbul'dan çağırılmasıdır. Eğlenceler süresince söylenen Boşnakça şarkıların çoğu Boşnak misafirler tarafından bilinmemekte yahut hatırlanamamaktadır. Söylenen şarkılara eşlik eden enstrümanların ise akordeon ve klavye olduğu görülmüştür.

Şekil 97. Çayca Köyü 8. Geleneksel Pita Şenliği Mehteran Ekibi

Kaynak: Kişisel Arşiv, 09.09.2018.

Şekil 98. Çayca Köyü 8. Geleneksel Pita Şenliği

Kaynak: Kişisel Arşiv, 09.09.2018.

Şenlik boyunca çalınan şarkıların İstanbul'dan çağırılan müzisyenler tarafından icra edilmesi gibi etkinlikte gerçekleşen Boşnak dansları da Pendik Bosna Sancak Derneği Folklor Ekibi tarafından sunulmuştur. Eğlencelerin devamında pek çok Boşnak oyun ekibine davet edilerek ve dans edilmiş ancak pek çok Boşnak'ın dans figürlerine aşina olmadığı gözlemlenmiştir.

Şekil 99. Çayca Köyü 8. Geleneksel Pita Şenliği Folklor Ekibi

Kaynak: Kişisel Arşiv, 09.09.2018.

Şekil 100. Çayca Köyü 8. Geleneksel Pita Şenliği Folklor Ekibi

Kaynak: Kişisel Arşiv, 09.09.2018.

Şekil 101. Çayca Köyü 8. Geleneksel Pita Şenliği Folklor Ekibi

Kaynak: Kişisel Arşiv, 09.09.2018.

Eğlenceler davetlilerin katılımı ile büyük bir çember haline dönüşen *Damat Halayı* ile devam etmiştir. Kütahya’da yaşayan Boşnakların eski zamanlarda şenliklere önem verdiği ve farklı eğlenceler düzenledikleri ancak bunun zamanla

unutulduğu bu sebepten Pita Şenliği'nin Boşnaklar için önem taşıdığı belirtilmiştir. *“Bizim Pita Şenliği dediğimiz şey Boşnakçada Teferiç deriz biz. Eskiden bizim köyümüzde Boşnakça şarkılar türküler söyleniyormuş, kamyonlar varken de kamyonculuk yapılırken falan insanlar kamyonlara doluşuyorlar yaz dönemlerinde tatil yapıyorlar. Eskiden bu kamyonların olduğu zamanlar Teferiç düzenlenirdi. Mesela Ilica (kaplıcaları) Yoncalı'ya gitmek eskiden zor vasıta lazım bizimkilerde var kamyonların üzerine insanlar doluşuyorlar komple köy olarak Yoncalı veyahut ılıcaya giderlermiş. Orada Teferiç yapıyorlar. Börekler açıyorlar. Teferiç şenlik demek. Mesela davul zurna çalınıyor ya da tutuluyor birisi Boşnakça söylüyor ve Kolo oynuyorlar. Ama maalesef devam etmemiş”* R. Yördem (kişisel İletişim, 26 Kasım 2018).

Boşnakların Teferiç kültürü gibi unutulmuş eğlencelerden bir diğeri ise Hıdırellez kutlamalarıdır. Özellikle Yenibosna'da “Dedo” adı verilen yüksekçe bir tepede 6 Mayıs günü düzenlenen bu kutlamalarda şarkı ve türküler söylenerek dans edildiği ve baharın gelişinin kutlandığı ancak bu geleneğin de zamanla unutulduğu ve devam etmediği belirtilmiştir.

2. KÜLTÜREL UYUM, DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜME YÖNELİK BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde, Kütahya'nın üç Boşnak köyünde yaşamakta olan Boşnakların kültürünü oluşturan müzikal pratiklere dair örneklerin içerik analizleri gerçekleştirilerek, elde edilen verilerin kültürel değişim bazında incelenmesi amaçlanmaktadır.

Bu amaç doğrultusunda önceki bölümlerde kültür ve kültürel süreçlerden bahsedilmiş, Boşnak müzik kültürünü ifade eden örnekler özelinde geçmişten günümüze dek bir takım değişiklikler yaşandığı saptanmıştır.

2.1. KÜLTÜREL UYUM SÜRECİ

Dünya üzerinde yaşam gösteren pek çok topluluk özelinde ifade edilebilecek bir kültür tanımında bulunmak mümkündür ancak homojen bir kültürel dokudan bahsetmek mümkün değildir. Coğrafi keşifler, savaş, eğitim, barınma ve yaşam

koşulları sebebiyle gerçekleşen gönüllü, gönülsüz göç eylemleri, insanların bir takım davranış ve yaşam şekillerini farklı bölgelere ve insanlara taşımasına sebep olmaktadır. Ancak bir bölgenin etnik ve demografik yapısı o bölgeye hâkim kültürel dokuyu tanımlamada önemli belirteçler olabilir. Bu sebepten bölgede yaşayan insanların çevreleri ile olan etkileşim düzeyleri ve bölgeye hâkim kültürel doku özelindeki azınlık durumları, kültürel taşınma sonucu yaşanan etkileşim, değişim, dönüşüm gibi uyum süreçlerini etkileyerek şekillendirmektedir.

Kütahya'nın üç Boşnak köyünde yaşamakta olan Boşnakların 1870'li yıllardan itibaren bölgeye göç ederek yerleşik bir yaşama geçtikleri öğrenilmiştir. Özellikle yıllar içerisinde yerleşilen Çayca, Parmakören ve Yenibosna köylerindeki Boşnak nüfusun sayısında değişiklikler olduğu, buna bağlı olarak da kültürel etkileşim sürecinin hız kazanmış olduğu düşünülmektedir. Kütahyalı Boşnakların göç süreci içerisinde yerleştikleri ilk köy olarak bilinen Çayca, şehir merkezine olan uzaklığı sebebiyle farklı etnik ve yerleşik gruplar arasındaki etkileşim ağının az olduğu bir bölgedir. Bu sebeple nüfusunun neredeyse tamamı Boşnaktır. Çaycalı Boşnakların bölgeye olan ilk yerleşimleri ile birlikte yeni bir yaşam sürme girişimleri içerisinde tarım ve hayvancılık gibi sosyal yaşam faaliyetlerinin önemli olduğu belirtilmiş bu özellikleri sebebiyle komşu köyler ile etkileşim içerisine girilerek Boşnak olmayan grupları bu yönde etkiledikleri söylenmiştir. Sağlanan kültürel etkileşim sonucu özellikle kız alıp verme gibi faktörler sonucunda uyum sürecinin hızlandığı düşünülmektedir. Değişen toplumsal ve teknolojik gelişmeler sebebiyle köylerden merkeze doğru gerçekleşen iç göç sonucunda, iç kesimler ile kurulan etkileşim ağı genişlemiş, meslek tercihleri çeşitli sosyal yaşam pratiklerine etki etmiştir. Çaycalı Boşnakların nesiller boyu taşımacılık ile işgal etmesinin, yalnızca Kütahya merkez özelinde değil Türkiye'nin farklı il ve kültürleri ile de sağlanan etkileşim ve uyum sürecini etkilemiş olabileceği düşünülmektedir. Özellikle genç neslin Kütahya merkeze göçü ve köyde yaşam gösteren yaşlı kesimin her geçen gün azalmış olması ile kültürel paylaşım ve aktarımın değişmesi, kültürel uyum sürecine verilebilecek önemli örnekler arasındadır.

Boşnak nüfusun yerleşim gösterdiği diğer köyler arasında yer alan Parmakören ve Yenibosna, merkez ile iç kesimlere olan yakınlığı sebebiyle etkileşim ağının güçlü ve yıllar içerisinde Boşnak nüfusun azınlık gösterdiği bölgeler olarak

saptanmıştır. Manav, Kürt ve Boşnak gruplar arasında kültürel etkileşim sağlanan bu köylerde, Boşnaklara dair sosyal yaşam yahut müzikal pratiklerin değişikliğe uğrayarak devamlılık sağlayamadığı görülmüştür.

2.2. KÜLTÜREL DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜMÜN SOMUT ÖRNEKLERİ

Kütahya'nın üç Boşnak köyünde yaşamakta olan Boşnakların, özellikle müzikal pratikleri üzerine yapılan bu araştırmada, Boşnakların yaşadıkları bölgelerde bilhassa azınlık durumunda olmaları ile yaşanan kültürel etkileşimin, pek çok kültürel verinin değişikliğe uğramasına sebep olduğu düşünülmektedir. Kültürel değişimin büyük oranda gerçekleştiği alan olan müzikal pratiklerin en önemli örnekleri kına, düğün ve şenlik gibi etkinliklerde görülmüştür. Katılım gösterilen düğünlerde, kız ya da erkek tarafının Boşnak olmaması sebebi ile de geleneksel ritüellere yer verilmediği saptanmıştır. Etkinliklerde kullanılan enstrüman seçimleri ve dans ile eğlence müziklerinin bütünü itibari ile Anadolu coğrafyasında gözlemlenen düğün ritüellerinin gerçekleştirildiği görülmüştür.

Eski zamanlarda Boşnaklar tarafından gerçekleştirildiği söylenen Teferiç ve Hıdırellez kutlamalarının da yıllar içerisinde bitmiş olduğu, yaşanan kültürel değişim ve kayıplardan rahatsızlık duyan Boşnakların bu amaç doğrultusunda, merkezi Çayca köyüne bağlı olan bir Boşnak derneği kurdukları öğrenilmiştir. Dernek özellikle Boşnakların dil hususunda bir takım kayıplar yaşaması ile birlikte pek çok geleneğin de unutulduğunu düşünmekte, bu sebeple Pita isimli şenlikleri aracılığıyla eski müzikal geleneklerin de hatırlanarak canlandırılmasını amaçlamaktadır. “*Dil ve müzik kültürünü tekrar geri kazanmak istiyoruz biz, Teferiç'ten, bu Pita Şenliklerinden hariç konser düzenleme durumumuz var. Sevdalinka korosu kurdu mesela şuanda Bosna Sancak Derneği, Bayrampaşa'da, biz de onun temsilcisiyiz. Onları buraya getirip Sevdalinka konseri verme düşüncemiz var. Folklor ekibi oluşturma düşüncemiz var ve en önemli husus gençlerimize Boşnakçayı tekrar öğreteceğiz, bunun kursunuz vereceğiz. Projelerimiz ve hedeflerimiz arasında bunlar var*” R. Yördem (kişisel iletişim, 26 Kasım 2018).

Müzikal pratikler özelinde yaşanan kültürel değişimin bir diğer örneği de, alanda kayda alınan Boşnakça şarkılardır. Çayca, Parmakören ve Yenibosna köylerinde Boşnakça şarkı hatırlayan Boşnak sayısının çok az olduğu, paylaşılan

şarkıların hemen hemen aynı örnekleri barındırdığı yahut melodilerinin hiç hatırlanamadığı saptanmıştır. Şarkı örneklerinde özellikle söz sıralamaları, kelimelerin telaffuzları gibi noktalarda farklılıklar saptanmıştır. Literatür taraması sırasında alanda kayda alınan Boşnakça şarkılar incelenerek örneklerine ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu taramanın sonunca bazı şarkıların farklı kayıtlarına ulaşılabilmiş, bazılarının ise yalnızca söz ve hikâye benzerlikleri açısından farklı varyantları olduğu düşünülen parçalar bulunmuştur.

İsmet Krcić ve Zekija Cuturic tarafından seslendirilen “*Ja Uranih Jutros Rano*” isimli parçanın sözleri şu şekilde verilmiştir. Yalnızca *Susreo sam devojčicu* (küçük bir kız ile tanıştım) dizesi Zekija Cuturic tarafından *Susreo sam mlado momče* (genç bir oğlan ile tanıştım) şeklinde değiştirilmiştir. Benzer bir icra Rizo Hamidović tarafından da gerçekleştirilmiş ancak bazı dizelerin değişiklik gösterdiği yahut kelime telaffuzlarında farklılık olduğu saptanmıştır.

Ja uranih jutros rano, x2

nisam odavno. x2

Susreo sam devojčicu, x2

brdom šetaše. x2

Ja joj nazvah selam alejk, x2

i pomozi bog. x2

Ona meni alejk selam, x2

dao mi te bog. x2

Sve da mi te i bog dade, x2

ne znam čija si. x2

Ja sam bega Ali-bega, x2

sa sred Pljevalja. x2

Aynı şarkı “*Ja Urani Jutros Rano*” ismiyle Sırp bir folk müzik grubu olan Kulin Ban tarafından seslendirilmiştir. Melodik yapı ve Sırpça kelimeler farklılık göstermesine rağmen, benzer kelime grupları ile benzer bir hikâyenin paylaşıldığı görülmüştür. Özellikle Boşnak kimliğinin Müslümanlık ile olan önemli bağlantısı sebebiyle dini kelime ve tepkilerin şarkı sözlerinde kullanılması dikkat çekmektedir. Boşnakça örneğinde *Ja joj nazvah selam alejk, i pomozi bog* (Ona selam dedim, Allah yardım etsin) sözleri ile Selam ve Allah gibi dini kelimeler kullanılmaktayken, Sırpça örneğinde *Ja joj nazva: dobro jutro dobra devojko* (Ona sesleniyorum: günaydın iyi kız) şeklinde verilmiştir.

Ja urani jutros rano, x2

rano pre zore x2

Susrela me devojčica, x2

bregom šetaše x2

Ja joj nazva: “Dobro jutro, x2

dobra devojko” x2

Ona meni odgovara x2

tužno, žalosno: x2

“Mani mi se, mlado momče, x2

ja sam žalosna x2

Imam dragog na daleko, x2

u tuğu zemlju” x2

Ljubika Berak tarafından seslendirilen “*Raslo Drvo Bademovo*” şarkısında da bir takım sözlerin değişiklik gösterdiği saptanmıştır. Aynı şarkı İsmet Krcić tarafından da seslendirilmiş ancak bazı kıtaların söylenmediği ve bazı kelimelerin telaffuzlarında değişiklik olduğu görülmüştür.

Raslo drvo bademovo, x2

tanko, visoko! x2

Pod njim leži mlado momče, x2

i s njim djevojče. x2

Jorgan im je vedro nebo. x2

nebo sa zvijezdama. x2

Jastuk su im b'jele ruke, x2

jedno drugome. x2

Bez dušek, bez jorgana, x2

i bez jastuka. x2

Dušek im je djetelina, x2

trava zelena. x2

Farklı bir isimle, benzer kelime gruplarına sahip olduğu görülen diğer bir parça, Omer Livnjak ve Salem Trebo tarafından seslendirilen “*Mlad Se Jusuf Oženio*” şarkısıdır. Özellikle “*Moj Jusufe, car te zove*”, “*Carska hazna pokradena, na Jusufa potvorena!*” “*Moj, Jusufe, lale moje*” dizelerinin alanda paylaşılan “*Oj Jusufe*” şarkısı ile olan benzerliği dikkat çekmekteyse de benzer bir müzikal yapıdan bahsetmek mümkün değildir.

Mlad se Jusuf oženio

do ponoći s ljubom bio! x2

Od ponoći ferman stiže,

moj Jusufe, car te zove! x2

Carska hazna pokradena,

na Jusufa potvorena! x2

Stade Jusuf konja sedlat',

a ljuba mu suze ljevat! x2

Moj, Jusufe, lale moje,

s kim ostavljaš zlato svoje? x2

Ostavljam te svojoj majci,

svojoj majci tri godine! x2

Ako ne dođem za četiri,

ti se udaj za drugoga! x2

Ulaşılabilen şarkılar arasında kelime benzerlikleri açısından dikkat çeken diğeri bir parça ise “*Svud Je Kiša, Svud Je Blato*” dur. Safet İsović, Ćazim Ćolaković, Zaim İmamović, Merima Njegomir gibi pek çok Boşnak ve Sırp asıllı sanatçı tarafından seslendirilmekte, alanda kayda alınan “*Vihar Više Grano Maše*” ile benzerlik göstermektedir. Özellikle “*Moje zlato kad me voliš, što mi pendžer ne otvoriš?*” ve “*Ja bi’ tebi otvorila, kad bi majka dozvolila.*” dizelerinin benzerliği dikkat çekmekteyse de benzer bir müzikal yapıdan bahsetmek mümkün değildir. Ayrıca incelenen parçalar içerisinde bir kıtanın üç kez tekrar edildiği tek örnek olarak saptanmıştır.

Svud je kiša, svud je blato,

U Akovu moje zlato. x3

Ja ću kišu presušiti,

Svoju dragu poljubiti. x3

Moje zlato kad me voliš,

Što mi pendžer ne otvoriš? x3

Ja bi’ tebi otvorila,

Kad bi majka dozvolila. x3

Ja kakva je tvoja mati,

Kad sve mora ona znati! x3

Predrag Živković Tozovac tarafından seslendirilen “*Ízvor Voda Ízviralá*” isimli parçanın ise, alanda kayda alınan “*Ízvir Voda Ízverala*” şarkısı ile yalnızca isim benzerliğinin bulunduğu, bunun haricinde melodik yapı ve sözler açısından karşılaştırılamayacağı tespit edilmiştir.

Izvor voda izviralá
Polako, polako
Tu devojče vodu gazi
Aj lagano

x2

Devojče maleno pođi za mene
Da mi srce u grudima više ne vene

x2

Mladi momci kolo vode
Igraju, igraju
A okolo devojčice
Aj gledaju

x2

Devojče maleno pođi za mene
Da mi srce u grudima više ne vene

x2

Ajd u kolo devojčice
Do mene, do mene
Da poljubim usne tvoje
Aj medene

x2

Devojče maleno podi za mene
Da mi srce u grudima više ne vene

x2

Paylaşılan örnekler özelinde yapılan incelemeye göre, alanda kayda alınan “*Ja Uranio Jutros Rano*”, “*Raslo Drvo Bademovo*”, “*Oj Jusufe*” gibi şarkıların ve benzer konulu içeriklerin Balkan coğrafyası ile Boşnak ve Sırp asıllı Slav gruplar arasında oldukça yaygın olduğu görülmüş ancak icraların seslendiren sanatçılar arasında dahi bir takım farklılara sahip olduğu saptanmıştır. Alanda kayda alınan parçaların ise bu vesile ile kültürel değişim ve dönüşüme yönelik somut örnekler arasında olabileceği düşünülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmanın bu bölümünde, bulgular ve yorum bölümü doğrultusunda elde edilen sonuçlara ve bu sonuçlara dair önerilere yer verilmiştir.

Çalışmada alan araştırması kapsamında belirlenen Kütahya merkez ile üç Boşnak köyü Çayca, Parmakören ve Yenibosna köyleri özelinde Boşnak müzik kültürü ve müzikal pratikleri incelenmiş olup, belirlenen kaynak kişiler aracılığıyla toplanan verilerin içerik analizi gerçekleştirilmiştir. Alanda katılım gösterilen kına, düğün ve şenlik gibi etkinliklerde yapılan gözlem ve görüşmeler neticesinde kayda alınan Boşnak şarkıları aracılığıyla bir takım bulgular elde edilmiştir.

Elde edinilen bulgular ile birlikte kayda alınan şarkıların transkripsiyonu gerçekleştirilerek, Türk Müziği Ses Sistemi ve Makam alanında uzman iki adet kaynak kişinin görüşlerinden faydalanılmış, tonal-makamsal inceleme ve analizler yapılmaya çalışılmıştır. Şarkılar Boşnakça söz ve çevirileri ile birlikte verilmiş, paylaşılan örnekler özelinde yapılan incelemeye göre, şarkı sözlerinin kayıplar yaşamış olduğu yahut bazı kelimelerin telaffuzlarının değişiklik gösterebildiği saptanmıştır.

Boşnak nüfusun, 1970'lerden itibaren bölgeye gerçekleşen göçler ile birlikte yoğun olarak yaşam gösterdiği köyler, nüfus verilerine göre Çayca, Parmakören ve Yenibosna olarak belirlenmiştir. Bu köyler arasında Çayca köyü nüfusunun neredeyse tamamının Boşnak olduğu, Parmakören nüfusunun Manav ve Boşnaklardan oluştuğu, Yenibosna nüfusunun ise Kürt, Manav ve Boşnak gruplardan meydana geldiği tespit edilmiştir. Elde edilen bu veri, Kütahya Boşnak kültürünün değişim ve dönüşüm sürecinde etkili bir örnek olarak belirlenmiştir. Köylerin coğrafi konumları, şehir merkezlerine olan uzaklığı ve nüfus dağılımı gibi belirteçlerin, kültürel etkileşimi etkileyen unsurlar arasında olduğu görülmüştür.

Yaşanan kültürel etkileşim, değişim ve dönüşüm gibi incelemelerde elde edilen müzikal pratiklere yönelik bulgular şu şekildedir; katılımı sağlanan kına ve düğün gibi etkinliklerde, özellikle Boşnakların zaman ile dışarıdan kız alma ve dışarıya kız verme durumları sebebiyle, Boşnak müzik kültürüne dair herhangi bir

pratik gözlemlenememiştir. Kına gibi etkinliklerin çoğunlukla köylerde düzenlendiği, düğünlerin ise şehir merkezlerine taşınan büyük salonlarda gerçekleştirildiği, kullanılan enstrümanların klavye, elektro bağlama ve davuldan oluştuğu görülmüştür. Eğlenceler boyunca Boşnak danslarına rastlanamamış olup, Boşnak geleneksel kıyafeti Djimija'nın iki etkinlikte kullanılmış olduğu saptanmıştır. Ayrıca eğlence ritüelleri arasında yer alan tek önemli örnek ise, merkezi Çayca köyüne bağlı olan, *Çayca Köyü Bosna Kültür Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği* tarafından düzenlenen Geleneksel Pita Şenliği olarak belirlenmiştir. Bu etkinlikte, Kütahya geneli ve merkez köy ile ilçelerinde yaşamakta olan Boşnakların bir araya geldikleri, özellikle dernek yönetimi tarafından da unutulmuş anıların ve kayıpların yeniden yaşatılmasının hedeflendiği görülmüştür. Ancak ne yazık ki şenliğe katılım gösteren, Boşnak müzisyenler ile Boşnak dans ekibinin İstanbul'dan misafir edilmiş olması ve eğlencelere katılım gösteren Boşnakların icra edilen müzik ile danslara yönelik bilgilerinin bulunmayışı önemli ayrıntılar arasındadır.

Alanda kayda alınan Boşnak şarkıları özelinde yapılan incelemeye göre elde edilen bulgular ise şu şekildedir; görüşülen kişiler arasında Boşnakça şarkı hatırlayan Boşnak sayısının oldukça az olduğu, paylaşılan şarkılarda çoğunlukla yanlış yahut eksik sözler bulunduğu görülmüş, şarkıların melodilerinin unutulduğu ve bu sebeple de genç nesle aktarılamadan kayıplara uğramış olduğu saptanmıştır. Yapılan analizlerde parçaların genel itibari ile tam bir ton yahut makamı karşılayacak belli başlı kural ve seyir hareketlerini barındırmayışı sebebiyle bu kavramlar içerisinde değerlendirilerek kesin sonuçlara varılamayacağı düşünülmektedir. Parçaların genel itibari ile Rast, Uşşak ve Kürdi çeşnileri barındırdığı, 4/4'lük gibi basit usullü ölçülerden oluştuğu yalnızca iki örneğin 5/4'lük ve bunlardan yalnızca birinin daha çok Batı Müziği geleneğinde kullanılmakta olan Eksik Ölçü(Auftakt) ile başladığı görülmüştür. Şarkılar konu itibari ile kavuşamama, özlem ve bu özlem karşısında duyulan acı ve bekleyiş gibi aşk temalarını işlemektedir. Çeviriler ve hikâyeler, şarkıları paylaşan ve Boşnakça bilen kaynak kişilerce gerçekleştirilmiştir. Boşnakça bilen Boşnak nüfusun daha çok yaşlı kesim olması, yaşanan dönemin sosyo, psikolojik etkileri, coğrafyanın değişmesi ve kullanılan dile daha sonra entegre olmuş olan Türkçe kelimeler ile birlikte pek çok Boşnakça kelimenin anlamı yahut ifadesinin kişiden kişiye değişebileceği söylenmiş, bazı kelimelerin Türkçeye tam

karşılığınca çevrilemediği görülmüştür. Bu özellikler bir dilin ve beraberinde müziğin yaşamış olduğu kültürel değişimi anlamlandırmada önemli belirteçler olarak saptanmıştır.

Bu çalışma, kültürel değişime uğramış bir müzik kültürünün incelenmesi amacıyla alanında özgün bulunmasına rağmen, pek çok eksiği de bünyesinde barındırmaktadır. Araştırmanın belli bir zamana yayılmış olması, düzenlenen ve katılım gösterilen kına, düğün ve eğlence ritüellerinin kısıtlı kalması, görüşmek yahut bilgi ve belge paylaşımında bulunmak isteyen Boşnak sayısının azınlığı çalışmanın belli başlı engelleri arasında görülmüştür. Bu çalışmanın, pek çok şehir ve köyde yaşamakta olan Boşnaklar dahil diğer etnik gruplar özelinde de gerçekleştirilmesi ve kaybolmaya yüz tutmuş geleneklerin literatüre kazandırılması gerektiği, yaşanan kültürel değişimin sebep olduğu kayıpları önlemek amacıyla, kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşları tarafınca desteklenecek çalışmalar yapılabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akat, A. (2011). *Değişim ve (B)ağsal Düşünce*, Kütahya: II. Ulusal Hisarlı Ahmet Sempozyumu.
- Alay, O. (2019). Balkan ve Trakya Coğrafyasında Köklü Bir Halk Kültürü Varlığı: Guslarilik (Halk Şairliği) ve Pesna (Halk Ezgisi), *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, Cilt 12, Sayı 25, s. 21-30.
- Avdiç, N. (2010). *Bosna-Hersek'in İnanç Coğrafyası*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı
- Ay, G. (1990). *Folklor Giriş*, İstanbul: İTÜ Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı Mezunları Yayınları 1, Pan Yayıncılık.
- Aydın, S. (2007). *Antropoloji*, Ed. H. Üstündağ-Aydın, Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 1761, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 912.
- Bayram, S. (2015). Sevdalinka ve Türkülerde Sevgili ve Aşk Algısı, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, The Journal of International Social Research*, Cilt 8, Sayı 41, s. 112-119.
- Berak, L. (28 Aralık 2013), *Raslo Drvo Bademovo*, <https://www.youtube.com/watch?v=QmbRd5Ak90w>, Erişim Tarihi: 30 Nisan 2019.
- Boşnak Medya*, <https://www.bosnakmedya.com>, Erişim Tarihi: 3 Şubat 2019.
- Cuturic, Z. (20 Mart 2016), *Ja Uranih Jutros Rano*, <https://www.youtube.com/watch?v=tCyIFE165Cs>, Erişim Tarihi: 19 Mart 2019
- Çimsöken, C. (28 Mayıs 2010), Kütahya'nın Çaylıca Köyünde Pita Şenliği, *Kanal16 Haber*, <http://www.kanal16haber.com/m-haber> 5245.html?islem=anahaber&altislem=onecikanlar, Erişim Tarihi: 13 Mart 2019.
- Čolaković, Č. (8 Ağustos 2013), *Svud Je Kiša, Svud Je Blato*, <https://www.youtube.com/watch?v=RncEjJqrxHE>, Erişim Tarihi: 30 Nisan 2019.

- Eker, S. (2006). Bosna’da Etno-Linguistik Yapı ve Türk Dili ve Kültürü Üzerine, *Milli Folklor*, Yıl 18, Sayı 72, s. 71-84.
- Ekici, S., ve Tuncel, G. (2015). Göç ve İnsan, *Birey ve Toplum*, Cilt 5, Sayı 9, s.9-22.
- Emgili, F. (2011). *Bosna-Hersek’ten Türkiye’ye Göç (1878-1934)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, T. C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih (Türkiye Cumhuriyeti Tarihi) Anabilim Dalı.
- Engin, İ. (1990). Süpürge Zanaatçısı Örneğinde İki Kültürel Süreç: Kültürleme ve Kültürlenme, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt 33, Sayı 1-2, s. 165-169.
- Ersoy, İ. (2008). *Diaspora ve Kimlik: Eskişehir ve İstanbul’da Yaşayan Kırım Tatarları’nda Çoklu Kültürel Kimliğin İfade Alanı Olarak “Tepreş”*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Müzikbilimleri Anabilim Dalı.
- Fazlıoğlu, E. (1999). *Boşnak Kimliğinin Oluşumu*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: T.C. Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Enstitüsü Sosyoloji ve Antropoloji Ana Bilim Dalı.
- Gençkal, B. ve Beşiroğlu, Ş. (2014). Pomaklar ve Pesna Geleneğindeki Pentatonizm, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 7, Sayı 33, s. 835-854.
- Google Haritalar, <https://www.google.com/maps>, Erişim Tarihi: 3 Şubat 2019.
- Günay, E. (2011). *Müzik Sosyolojisi-Sosyolojiden Müzik Kültürüne Bir Bakış*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Güneş, D. (2018). Rumeli’den Fısıltılar-Bulgaristan’dan ‘Rodop Bülbülü’ Kadriye Latifova, *Bursa: Porsuk Kültür Aylık Kültür ve Sanat Dergisi*, Dosya Konusu: Balkanlar, Sayı 6, s. 10.
- İhlas Haber Ajansı, (2 Temmuz 2017), Kütahya’da Pita Şenliği, *Haberler*, haberler.com/kutahya-da-pita-senligi-9788227-haberi/, Erişim Tarihi: 13 Mart 2019.
- İKSV, (2018). *Birlikte Yaşamak: Kültürel Çoğulculuğu Sanat Yoluyla Geliştirmek*, İstanbul Kültür Sanat Vakfı, Temmuz,

https://www.iksv.org/i/content/4478_1_Birlikte%20Yasamak%20TR.pdf, Erişim Tarihi: 3 Aralık 2018.

İmamović, Z. (24 Ocak 2013), *Svud Je Kiša, Svud Je Blato*,
https://www.youtube.com/watch?v=Ha07_gZNV5o, Erişim Tarihi: 30 Nisan 2019.

İsović, S. (13 Temmuz 2013), *Svud Je Kiša, Svud Je Blato*,
<https://www.youtube.com/watch?v=igRn0NKWaNU>, Erişim Tarihi: 30 Nisan 2019.

İyiyol, F. ve Ćatović, A. (2012). Sevdalinkalarda Türk-Boşnak Halk Kültürünün Ortak Unsurları, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, Sayı 1/1, s. 246-264.

Kaplan, A. (2013). *Kültürel Müzikoloji*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Karahasanoğlu, S., ve Yavuz, E. D. (2015). *Müzikte Araştırma Yöntemleri*, İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı Yayınları: 7.

Karasar, N. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar İlkeler Teknikler*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.

Kaya, F. (1996). Boşnak Edebiyatı, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Sayı 1, s. 134-156.

Kent Tarihi, <http://www.kutahya.bel.tr/kenttarihi.asp>, Erişim Tarihi: 25 Ocak 2019.

Krcić, İ. (13 Haziran 2012), *Ja Uranih Jutros Rano*,
<https://www.youtube.com/watch?v=BOQWUq9Eei8>, Erişim Tarihi: 19 Mart 2019.

Krcić, İ. (25 Aralık 2012), *Raslo Drvo Bademovo*,
https://www.youtube.com/watch?v=2p0BEAy__l4, Erişim Tarihi: 30 Nisan 2019.

Koçak, A., ve Arun, Ö. (2006). İçerik Analizi Çalışmalarında Örneklem Sorunu, *Selçuk İletişim, Journal of Selcuk Communication*, Cilt 4, Sayı 3, s. 21-28.

Kulin Ban, (29 Ekim 2014), *Ja Urani Jutros Rano*,
<https://www.youtube.com/watch?v=SnhnqVNuWA8>, Erişim Tarihi: 19 Mart 2019.

- Kurtişoğlu, F. B. (2008). *Göçmen Kimliği Açısından Boşnak Müzikleri: Trakya ve İstanbul Örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müzikoloji ve Müzik Teorisi Anabilim Dalı.
- Kurtişoğlu, F. B., Beşiroğlu, ř. ř., ve Kovanlıkaya, Ç. (2008). Boşnak Kültürel Kimliğinin Simgeleri: Akordeon ve Gusla, *İTÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt5, Sayı 2, s. 35-44
- Küçükaksoy, F., M. (2012). *Kültürel Kimliğin Müzik Yoluyla Sunumu: Kemaliye (Eğin) 'De Kültürel Gösterim Biçimleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Müzikoloji ve Müzik Teorisi Anabilim Dalı.
- Livnjak, Ö. (2 Kasım 2013), *Mlad Se Jusuf Oženio*, https://www.youtube.com/watch?v=UiIEkNF_GRw, Eriřim Tarihi: 30 Nisan 2019.
- Macit, H. (2014). *Türk Müzik Tarihine Giriş-I*, Ed. A. B. Alaner, Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 3099, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 2015.
- Njegomir, M. (29 Ekim 2016), *Svud Je Kişa, Svud Je Blato*, <https://www.youtube.com/watch?v=pDhJRGPIVsU>, Erişim Tarihi: 30 Nisan 2019.
- Örgün, E. (2011). *Düğün ve Kına Gecelerindeki Değişim ve Gelişimler*, Kütahya: II. Ulusal Hisarlı Ahmet Sempozyumu.
- Polat, E.(2014). *Türklerin Sürgün Haritası*, <http://erolpolat.com/portfolio/turklerin-surgun-haritasi>, Erişim Tarihi: 4 Temmuz 2018.
- Sancaktar, C. (2015). Osmanlı Hâkimiyeti Altında Boşnak Ulusunun Doğuşu, *Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries)*, Cilt 10, Sayı 2, s. 23-44.
- Saygın, S., ve Hasta, D. (2018). Göç, Kültürleşme ve Uyum, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, Cilt 10, Sayı 3, s. 302-323.

- Sızan, E. (2016). *Kırklareli’de Boşnak Halk Kültürü*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne: T.C. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İnt. Balkan Çalışmaları Anabilim Dalı.
- Şeker. B., D. (2006). Kente Göç Etmiş Bir Örneklemede Kültüre Uyum (Kültürlenme) Süreçleri, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt 3, Sayı 2.
- Şentürk, N. ve Niksiç N. (2013). *Geleneksel Boşnak Müziğinde Türk Halk Türküleri*, IV. Uluslararası Türk Kültürü Kurultayı, Halk Kültürü Araştırmaları Kurumu Yayınları No: 49, Ankara: Pelin Ofset.
- Tacoğlu, T., P., Arıkan, G., ve Sağır, A. (2012). Boşnak Göçmenlerde Göç ve Kültürel Kimlik İlişkisi: Fevziye Köyü Örneği, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/1, p.1941-1965.
- Tan, N. (2015). Bosna Hersek’in Osmanlı Siyasal ve Kültürel Hayatındaki Yeri ve Bu Eyalette Alevî Bektaşî Edebiyatının İzleri, *Kültür Evreni*, Sayı 26, s. 14- 23.
- Trebo, S. (18 Aralık 2015), *Mlad Se Jusuf Oženio*, <https://www.youtube.com/watch?v=212P6vhlA34>, Erişim Tarihi: 30 Nisan 2019.
- Tozovac, P. Ž. (3 Eylül 2014), *İzvor Voda İzviralı*, <https://www.youtube.com/watch?v=awAmwJtYw6A>, Erişim Tarihi: 30 Nisan 2019.
- Türkiye Bosna Hersek Kültür Dernek Federasyonu*, http://www.tbhkdf.org/?page_id=116, Erişim Tarihi: 3 Şubat 2019.
- Türkiye’deki Bosna Hersek Temsilcilikleri ve Boşnak Dernekleri*, <https://www.bosnahersek.ba/turkiyedeki-bosna-hersek-temsilcilikleri-ve-bosnak-dernekleri/>, Erişim Tarihi: 3 Şubat 2019.
- Türkiye İstatistik Kurumu*, <http://www.tuik.gov.tr>, Erişim Tarihi: 29 Ocak 2019.
- Uçan, A. (2015). *Türk Müzik Kültürü*, Ankara: Evrensel Müzik ve Yayınevi.
- Ünal, S. (2012). *Bosna-Hersek Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı Tarihi ve Osmanlı/Türk Algısı*, Ankara: T.C. Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Uzmanlık Tezi.

Yıldız, S. (2007). Kimlik ve Ulusal Kimlik Kavramlarının Toplumsal Niteliği, *Milli Folklor*, Yıl 19, Sayı 74, s. 9-16.

Yılmaz, Ş. (16 Haziran 2014), Kütahyalı Boşnaklardan Börek Şenliği, *Milliyet Haber*, <http://www.milliyet.com.tr/kutahyali-bosnaklardan-borek-senligi-kutahya-yerelhaber-249406/>, Erişim Tarihi: 13 Mart 2019.

Začínović, N. (2003). *Bosna Kütüphanelerindeki Eski Türkçe Gazetelerin Dili*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı (Yeni Türk Dili) Anabilim Dalı.

